

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

FELSEFE DERSLERİ

SIMONE WEIL

Çeviren
Beyza Akatürk

PINHAN

felsefe

PİNHAN YAYINCILIK
Litros Yolu, Fatih San. Sitesi No: 12/214-215
Topkapı/Zeytinburnu İstanbul
Tel: (0212) 259 27 60 Faks: (0212) 565 16 74
www.pinhanyayincilik.com
info@pinhanyayincilik.com
Sertifika No: 40676

Kaynak metin:
LEÇONS DE PHILOSOPHIE
[Roanne 1933-1934] Transcrites et présentées par Anne Reynaud-Guérithault.
Paris: Union Générale d'Éditions, 1959, 308 pp. Collection: 10/18.

Felsefe Dersleri
Simone Weil

© Pinhan Yayıncılık, 2020
Türkçe çeviri © Beyza Akatürk 2020

Birinci Basım: Ocak 2020

Genel Yayın Yönetmeni: Mahmut Sever
Çeviri Editörü: Adem Beyaz
Kapak Tasarımı: Mahmut Sever
Dizgi: Özlem Sümbül

Teknik Hazırlık, Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu Fatih San. Sitesi No: 12/197-203
Topkapı-İstanbul Tel: (0212) 567 80 03
Sertifika No: 44865

Pinhan Yayıncılık: 210 Felsefe Dizisi: 55

ISBN: 978-605-7768-11-7

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metnin, gerek görsel materyalinin ya yinevinden izin alınmadan herhangi bir yolla çoğaltılması, yayımlanması ve dağıtılması 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun hükümlerine aykırıdır ve hak sahiplerinin maddi ve manevi haklarının çiğnenmesi anlamına gelir. Bu nedenle, bu tür bir davranışın yasal olarak kabul edilmediği için suç oluşturur.

Felsefe Dersleri

Simone Weil

Çeviri: Beyza Akatürk

İçindekiler

1

Materyalist Bakış Açısı ♦ 9

Psikolojide Yöntem - Refleksler - İçgüdü - Hareketlerde Bedenin Rolü - Duygulara Bedenin Rolü - Düşüncede Bedenin Önemi - Duyular ve Duyumlar - Hareket Hissi - Duyular ve Zaman

Algı ♦ 27

Muhayyilenin Algıdaki Rolü - Hafızanın Algıdaki Rolü

Zihinsel Görünümlü İşlemlerin İncelenmesi ♦ 36

Genel İdealar - Soyutlama - Karşılaştırma - Fikir Çağrışımları - Bilimsel Muhakeme - Çağrışım Teorisinin Eleştirisi

Dil ♦ 42

Dil Çeşitleri - Şartlı Refleksler Oluşturmada Bir Araç Olarak Dil - Kendi Gerçekliği Olan Dil - İdare Edilebilir Bir Şey Olarak Dil - Dünyayı Kavrayacak Bir Araç Olarak Dil - Dünyayı Kavramanın İki Yolu - Toplumun Dil Vastasıyla Birey Üzerindeki Etkisi - Kötü Kullanılan Dil

Muhakeme ♦ 53

Tasım - Matematiksel Muhakeme - Doğa Bilimleri

Zihnin Peşinde ♦ 61

2

Zihnin Keşfinden Sonra ♦ 65

Zihnin Özellikleri - Sorunun Genel Önemi - Freud ve Bilinçaltı - Bilinç Dereceleri - Bilinçdışı - Bilinçaltı - Ahlaki Önem (Tercih)

Kişilik ♦ 73

Şu Anda Var Olan Benlik - Zamanda Var Olan Benlik

Yargı ♦ 75

Mantıkçıların Yaptıkları Ayrımlar - Sorunun Önemi - Farklı Yargı Teorileri

Muhakeme ♦ 79

Analitik ve Sentetik - Hipotezlerle Muhakeme - Analojiyle Muhakeme - Tümdengelim - Uzay ve Zaman - Nedensellik - Bilginin Değeri - Düzen - Matematiksel Buluş - Deneylere Hazırlık Olarak Tümdengelim - Tümdengelimin Önemi - Tümdengelimin Uygulanması - Tümdengelimde Eksik Olan Nedir? - Doğrulama - Tümevarım - Analoji Yoluyla Muhakeme - Deneysel Bilimler Hakkında İki Anlayış - Farklı Teorilerin İncelenmesi ve Farklı Deneysel Bilimler Hakkında Görüşler

3

Siyaset ve Toplumsal Teori ♦ 101

Sosyoloji: Nasıl Düşünülmeli? ♦ 101

Büyük Sosyologlar

Tarihte Toplumsal Baskı ♦ 104

İlkel Toplumlarda - Mısır'da Kölelik - Yunanistan ve Roma'da Kölelik - Derebeylik - Baskıya Dair Teorik Problem

Ekonomik Yaşam ve İşleyiş Şekli ♦ 111

Tarih ve Bilim - Toplumsal Evrimin Tarihsel Kavrıyışı - Auguste Comte'un Görüşleri - Karl Marx'ın Görüşleri - Mülkiyet - Para Nasıl Faiz Getirebilir? - Ekonomik Güç - Kolektif Çalışma ve Yöntem - Büyük Sanayi ve Firma - Bürokrasi - Bireyin Çaresizliği

Günümüzdeki Durum ♦ 119

İşçiler, İş Piyasasındaki "Eşya"dan İbarettir - Büyük İşletmelerde "Eşya" Olarak İşçiler - Geçici Çareler - Baskı: "İnsan Hakları" Ayaklar Altında - Devlete Karşı Görevler

Farklı Devlet Görüşleri ♦ 121

Machiavelli (Hükümdar) - Rousseau - Marx ve Lenin - Aydınlanmış Despotizm - Cumhuriyet - Demokratik Devlet -

*Tamamen Kooperatif Devlet - Monarşi - Faşist Devlet - Rusya -
Devlete Karşı Doğru Pratik Tutum*

Uluslararası İlişkiler (Devletin Dış Politikası) ♦ 129
Diplomasi - Sömürgeleştirme

Sonuç: Bireyin Toplumla Olan İlişkileri ♦ 130

4

Etik ve Estetik ♦ 133

Vicdan Dışında Bir Şey Üzerine Kurulu Ahlak ♦ 133
*Çıkara Dayalı Ahlak - İçgüdüye Dayalı Ahlak - Sosyolojik Ahlaklar
- Teolojik Ahlak: Tanrı (ya da Tanrılar)*

Ahlakın Gerçek Temelleri ♦ 139
Kant ve Kesin Buyruk

Rasyonel Ahlakçılar ♦ 140
*Sokrates - Platon - Kinik Ahlak - Stoacılar - Descartes - Rousseau -
Kant*

Estetik Duygunun Psikolojisi ♦ 149
*Beden ve Duygunun Rolü - Zihin ve Anlayış - Neyin Güzel
Olduğu Konusunda Zihin ve Bedenin Uyumu - Sonuç: Sanatın
Ahlaki Değeri*

5

Çeşitli Konular ♦ 155

*Kendini Bilmek Hakikat Sevgisi - Fedakarlık - Felsefe ve Metafizik
- Bilginin Göreceliği - Hata - Zaman - Sezgi ve Tümdengelim -
İçgözlem, İstemli Eylemleri ve İstemsiz Eylemleri Ayırt Etmemize
Yardımcı Olur mu? - Dikkat - İrade ve Duyguların Hayatı -
Duyguların Yaşamında Düşüncenin Rolü - Edebi Yaratımda ve
Bilimsel Düşüncede Hayal Gücü - Cesaret - İntihar - Adalet ve
Hayırseverlik - Soyut Fikirler - Bacon: "İnsanlar Yalnızca Doğaya
İtaat Eederek Ona Hükmeder" - Platon: Devlet*

1

Materyalist Bakış Açısı

"İçimizdeki değersiz şeylerin kendi seviyelerini bulmalarına imkan vermeliyiz ki, asil ve güzel olan ne varsa yükselebilsin"
Simone Weil, *Yerçekimi ve İnat*.

Psikolojide Yöntem

I. Düşüncenin başka insanlarda kendini nasıl gösterdiğinin incelenmesi. (Nesnel psikoloji). Eylemler: Refleks (Dışarıdan bakıldığında her şey refleks seviyesindedir), gelenek, alışkanlıklar, gönüllü eylemler.

II. Kendini inceleme (içgözlem)

A. İçgözlem, diğer psikolojik durumlarla bağdaşmayan belirli bir psikolojik durumdur.

1. Dünya hakkında düşünmeyle (astronomi, fizik) ve kuramsal düşünceyle (matematiksel muhakeme).

2. Eylemle, en azından istemli eylemlerle, çünkü bazı istemsiz eylemler kendini gözlemlemeyi dışlamaz. Fakat dikkat isteyen tüm eylemler (spor, sanat, iş) içgözlem ile bağdaşmaz. Örneğin, Cornelli'e kahramanlarının istemli eylemleri, içgözlem ile bağdaşmaz; eğer Rodrigue, babasına hakaret edildiğini öğrendikten sonraki ruh halini inceleyebilmiş olsaydı, orada umutsuzluk dışında hiçbir şey göremezdi ve hiçbir şey yapmamış olurdu.

3. Çok güçlü bir duygu ile.

Örnekler: Racine'in *Phaedra* adlı oyunundaki ilk görüşte aşk, korku, aşırı neşe, öfke vs.

Özetlemek gerekirse, düşünce, eylem, duygu kişinin kendini incelemesini dışlar. Ne zaman ki kişi, hayatta bir şeye aktif biçimde dahil olur ya da şiddetle acı çeker, o zaman kendi hakkında düşünemez.

Sonuç: Kendini gözlemlemek neredeyse imkansız olduğu için, içgözlemden genel sonuçlar çıkarılamaz. İçgözlemin insan düşüncesinde özellikle pasif olanı fark ettirmesi normaldir (Henri Amiel gibi). Kişinin kendini izlemesi ile kişi değişir; ve bizde en büyük değeri olan şeyin rol oynamasını önlediğimiz için bu değişim kötüye gider.

B. İçgözlemi ayırt ettik, şimdi onu kendi içinde inceleyelim.

O halde içgözlemin nesnesi yalnızca şiddetli duygular dışındaki ruh halleri olabilir.

Bir deney bize içgözlemin sınırlarını oldukça zorladığını ve o an uygulanan içgözlemin kendi nesnesini yok ettiğini gösterecektir: Bir başka deyişle, eğer kişi mevcut anda kendini gözlemlemeye çalışırsa kendini gözlemleyen bir durumdan başka bir şey bulunmaz. O halde içgözlem sadece geçmiş zihin durumlarında işe yarayabilir, ve bu geçerliliğini nesnel bakımdan ortadan kaldırır, çünkü kişi geçmiş yaşamındaki belirli bir anda bulunan zihin durumu hususunda yanılabilir. (Örneğin, biri birine büyük bir sevgi duyduğunda, sahip olduğu ilk izlenimin tam tersi olduğunu unutabilir.) Geçmiş duygular eyleme dönüştürülmemişse artık var olmazlar.

İçgözlem nesnesi kaybolur.

Psikolojide kullanılan iki yöntemi inceledikten sonra şunu görüyoruz:

1. Başkalarını incelersek, eylemlerinin niteliğini belirleyemiyoruz;

2. Biri kendi düşüncesini kendine yöneltmek isterse yalnızca kendi düşüncesini görür.

Bu soruna bir çözümümüz var mı?

Filozoflar buna birçok çözüm buldu. İnceleyelim:

1. Davranış psikolojisi ya da "davranışçılık" (John B. Watson): Her şey basit bir refleks seviyesine indirgenir. Bu cevap aşağı yukarı şu şekildedir: Ruh keşfedemeyiz, çünkü ruh diye bir şey yok.

2. Sezgi psikolojisi (Henri Bergson): Eğer kendi ruh hallerimizi bir düşünce nesnesi haline getiremiyorsak, orada bir hiçlik olduğuna dair bir izlenime kapılırsak, bunun nedeni zekanın yetersiz bir araç olmasıdır. Kişinin sezgilerine gü-

venmesi gerekir. Zekanın toplumsal ve pratik bir amacı vardır, ancak kendi doğamızın derinliklerini araştırmamızı sağlamaz. Düşünceyi kavrayabilmek için zekanın bizim için bir faydası olmayacaktır.

Birinci çözüm ruha yer bırakmaz; ikincisi de ruhu incelemek için zekadan vazgeçer. Bu filozofların ilki için yalnızca bedensel durumlar vardır ve ruhun halleri yoktur. Bergson için ise mesele ruhun hallerini tanımak değildir; yapılması gereken şey, onları yaşamaktır. Bu iki teori birbirleriyle bağıntılıdır: İkisi de karşı karşıya kaldıkları çelişki koşullarını bastırır: ilki psikolojik değildir, ikincisi bilimsel değildir.

Tekrar kendimize soralım: Sorunun çözümü nedir?

Düşüncenin bilimsel bir teorisini ileri sürmeye çalışmaya-
cağız, ancak bir analiz yapmaya çalışacağız. Her durumda, bilimsel bir düşünce teorisi imkansızdır; çünkü düşünce bir araçtır ve etkin olduğu süre hariç bir hiçtir; ve öğrenmiş olduğumuz gibi, eğer kişi onu gözlemlemek istiyorsa, artık orada değildir.

Bir yanda dış dünya (fiziksel dünya), diğer yanda ise “kendim”, yani tam da çalışmamız gereken şey var.

Dış dünya ile “kendim” arasındaki ilişkiler:

Tamamen içsel olan hiçbir şey bulamayız: Örneğin, matematiksel muhakemede bazı işaretlere sahip olmamız gerekir; sevinç, hüznün, bedensel koşullara bağlıdır.

Öte yandan, tamamen dışsal olan hiçbir şey yoktur: Örneğin renklerin ürettiği hisler, kişiden kişiye değişir; izlenimler öznel, her birimizin dünya hakkında kendine özgü bir görüşü vardır.

Dış dünyanın gerçekten var olduğu hipotezini ortaya koyacak ve beden ruh üzerindeki etkisini inceleyerek başlayacağız.

Refleksler

Bedenin bize vermiş olduğu refleksler yani belli başlı uyarılar tarafından getirilen tepkiler.

A. Öncelikle, doğuştan refleksler vardır (Her normal insanda bulunan sıradan refleksler.)

Örnekler: Sindirim sıvılarının salgılanması, biri vurduğunda bacağın hareketi.

Tepkiler ile uyaranlar arasındaki ilişkiyi inceleyecek olursak, tepkiler sınırlıyken uyaranların sınırsız sayıda olduğunu görürüz. Örneğin, tükürük bezi, hangi besin olursa olsun tükürüğü her zaman salgılamaktadır. Sanki sonsuz çeşitlikteki besinler arasından o besinin genel karakterini ayırt edebiliyor gibi. Diğer refleksler daha şaşırtıcıdır: Tükürük bezleri, besinleri görür görmez tükürük salgırlar, ama bu besinler artık aynı görünüşe sahip olmayabilir (Renk, şekil değişikliği). Yani, tepkilerimiz sayesinde uyaranları genelleştiririz.

Her uyarıya karşılık gelen farklı bir tepki olsaydı, her tepki ömür boyunca yalnızca bir kez üretilirdi ve bu şekilde de hayat imkansız olurdu.

Bu şekilde beden, dünyadaki şeyleri bir şey düşünmeye gerek kalmadan sınıflandırır. (Örneğin, yumurtadan ayrılan bir civciv neyin gagalanıp neyin gagalanmayacağını ayırt edebilir.)

Yani öyle bir bedene sahibiz ki tüm dünya ona göre düzenlenmiş; dünya, bedenin tepkileri ile bağlantılı şekilde ayarlanmış.

Fakat refleksler yalnızca doğuştan reflekslerle sınırlı değildir, eğer öyle olsaydı refleks üzerine çalışmalar çok daha sınırlı olurdu ve psikolojinin bir parçası olamazdı.

B. Edinilmiş veya şartlı refleksler de vardır.

Örnekler:

1. Pavlov'un deneyi: Pavlov, önce köpeğe bir parça et verdi ve köpek salya salgılamaya başladı; daha sonra birkaç kez kırmızı bir diskle birlikte bir parça et sundu. Köpek tükürük salgısını sürdürmeye devam etti; sonunda köpeğe kırmızı diskten başka bir şey sunmadı. Pavlov, köpeğin yine tükürük salgıladığını keşfetti. Bu, eş zamanlılık sayesinde, belirli bir tepkinin herhangi bir uyaran tarafından üretilebildiğini gösterir. Hayvan eğitimi, hayvanların fikir çağrışımları sayesinde şartlı refleksler edinmelerinden oluşur.

2. Örneğin, daha önce bir yerde acı çektiysek oraya her gittiğimizde bunu kendimize kolayca hatırlatabilir ve gerçek acıyı hissedebiliriz.

3. Edinilmiş refleksin başka bir örneği de şöyle: Ahşap bir sandalye veya kadife döşemeli bir koltuk, bizde aynı refleks eylemini uyandırır: Oturmaya hazırlanırız. Oysa kadife kaplı bir koltuk, ahşap bir sandalyedense kadife kaplı bir masa ile daha çok benzeşir. Yani, bu kararı veren gözlerimiz değil.

Fark etmesek de gördüğümüz her şey bir çeşit hareketi öneriyor. (Sandalye oturmayı, merdiven tırmanmayı vb.)

O halde, bedenimiz üzerinde etkili olan şeyler, bazı yönleriyle ya da kısmen değil bir bütün olarak bizi etkilerler. (Merdivenler, ahşap veya taştan yapılsın, halı kaplı olsun veya olmasın, vb. her şeyden önce merdiven fikrini çağırırlar.) Şimdi söylediklerimizin çok önemli bir şeyle yani formlar teorisi ile de bir ilgisi var (Gestalt teorisi). Alman psikologlar bu konuda ilginç bir deney yaptı ve bu da bizi bedenın tikel şeyleri değil, ilişkileri kavradığı sonucuna ulaştırdı. Biri, bizim üzerimizde etki bırakan şeyin ilişkiler olduğunu ve bunu yapan şeylerin de bir bütün olarak şeyler olduğunu söylediğinde, bu iki fikir de birbiriyle yakından ilintili demektir. Örneğin, biri masayı bir süre tıkırdattığında, kaç kere yaptığını saymadan bunu tekrarlayabiliriz.

Düşünce bu durumlara dahil olmaz; bu ilişkileri kavrayan bedendir.

Bu refleks çalışmaları sonucunda:

Hem doğuştan hem de edinilmiş refleksler dünyadaki şeyler arasında bir sınıflandırma oluşturur.

Beden üzerinde etkisi olan şey, bütün olarak şeyler ve ilişkilerdir.

Yani, bir düşünce doğurma noktasına geldiğimizde, o düşünce zaten düzenlenmiş olan bir dünyaya doğacaktır.

(Karşılaştırınız Bergson: "Genellik fikri esasında farklı durumlarda aynı davrandığımız yönündeki bilincimizden ibarettir.")

Artık hangi reflekslerin insan hayatında ne derece rol oynadığını araştırmak zorundayız; şüphesiz çok büyük bir rol oynuyorlar. Eğitimin önemli bir kısmı, çocuklara şartlı refleksler verilmesini kapsar. Sahip olduğumuz tüm ahlaki düşüncelerin şartlı reflekslerden (ödül ve ceza fikirleri) ibaret olup olmadığı sorusuna bakmamız gerektiğini de belirtelim.

Artık tüm çalışmamızın genel bir planını çıkarabiliriz.

A. Bedenin rolü: 1. Eylem; 2. Duygu; 3. Düşünce

B. Zihnın rolü: 1. Düşünce; 2. Duygu; 3. Eylem

Her şeyi bedenle ya da her şeyi zihinle açıklayabilir miyiz; yoksa ikisini birden işin içine mi sokmalıyız? diye kendimize soracağız. Bu soru gerçekten önemlidir, çünkü ahlak, yani hayatımızı yöneten ve yönlendiren şey şu üç durumda da aynı şekilde incelenmeyecektir:

Materyalistler için ahlak yalnızca bir politika meselesidir.

İdealistler için ahlak ilke meselesidir; sonuçta hiçbir değeri olmayan bir şey olur.

Düalistler için ahlak maddeyi zihnın kontrolü altına almaktan ibarettir.

İçgüdü

Canlılarda gözlemlenen tepki türleri arasında doğası gereği oldukça basit olan refleksler (daha önce de baktığımız gibi) ve daha karmaşık olan içgüdüler vardır. İçgüdülerin herhangi bir şekilde reflekslerden farklı olup olmadığını öğrenmek zordur. Bu bizi içgüdülerin eksiksiz bir teorisine götürecektir.

Darwin'in içgüdü teorisi (Charles Darwin – 19. yüzyıl İngiliz fencisi).

Evrimden bahseden ilk kişi Lamarck olsa da evrim teorisi genellikle Darwin'e dayandırılır. Bu teori bazı polemiklere yol açtı (insanlar dini sebeplerden dolayı teoriyi reddetti). 19. yüzyıl ortalarında evrimciler (Lamarck ve Geoffroy Sainte-Hilaire) ve sabitçiler (Cuvier) arasında uzun süren bir tartışmaya yol açtı. Tartışmayı evrimciler kazandılar. Peki evrimin ilkeleri nelerdir? Lamarck'a göre iki önemli şey var:

1. Kendini çevreye uyarlama çabası;
2. Bir canlının atalarından gelen kalıtsal özellikler.

1. Kendini çevreye uyarlama çabası kendini koruma içgüdüsüne dayanır; bu yüzden, temel içgüdülerden biri sebep olarak gösterilir. Peki ama kişi bunu kendine nasıl açıklar?

İçgüdüler bir mekanizmadan farklı mıdır? Lamarck'a göre

farklıdır; zira sadece bir mekanizma meselesi olsaydı, bir hayvan pekala kendi yok oluşuna da sebep olabilirdi. Ayrıca içgüdünün bilinçli düşünceye bağlı olmadığını da kabul ederiz. Burada Jean-Henri Fabre'in böcekler üzerinde yaptığı çalışmaları örnek gösterebiliriz: Örneğin, bir yabanarısının, bir kurtçuğun sinir merkezini sokması durumunda, bu eylem için bir yabanarısının sahip olabileceğinden daha fazla bilgiye ihtiyaç duyacağı açıktır.

2. Bu tür eylemlerin miras yoluyla kazanılmış olduğunu ve şu an var olan yabanarısının atalarının kurtçuğu sinir merkezinden sokmak için birçok deney yapması gerektiğini söyleyebiliriz. Fakat bu tür bir teori bilimsel gibi görünmüyor. Üstün yetenekli bir matematikçi, illa matematikçi çocuklara sahip olacak diye bir şey yok.

Dolayısıyla:

1. ilke, bir yöntem sorununu
2. ilke ise bir olgu sorununu gündeme getirir.

İkisi de farklı sebeplerden ötürü pek bilimsel değillerdir.

Bergson, mekanist veya finalist olmaya bağlı olarak hayata bakışın iki yolunu açıklar. Ancak, Bergson'a göre, bu iki açıklama da yetersizdir çünkü ikisi de hayata içeriden değil, dışarıdan bakmaktadır. Durumu açıklamak için bazı karşılaştırmalar yapar; elle şekil verilmiş AB eğrisi, elin şeklini alan demir tozu. (*Yaratıcı Evrim* eserindeki *élan vital* (yaşam gücü) kavramı.) Bu örneklerin hiçbirinde ne mekanist ne de finalist, şeyi içerden görmez. Bu, yaşam konusunda da aynıdır: Eğer biri durumu içerden ele alırsa, bir "hareket", bir "yaşam gücü" görür -bu içgüdülere ait yetkinliğin kaynağıdır. Darwin, kesin olarak aklın gücüne inanıyordu, bu yüzden o başka yerlere baktı.

Eğer bir hayvan kendini çevreye uyarlamazsa ölebilir ve ölü bir hayvan artık bir hayvan değildir. Dolayısıyla Darwin, adaptasyonun hayvan olmanın bir parçası olduğunu düşündü. Dolayısıyla sorulacak tek bir soru var; başarılı bir adaptasyon nasıl olur?

Adapte olamayan canlıların elenmesindeki temel fikir, akıl

temelli bir araştırma yönteminin de başlangıcıdır (Bu düşünce zaten antik dönem düşünürlerinde de var). Fakat Darwin, ortaya farklı bir fikir attı: Var olma mücadelesi fikri. (Adaptasyon derecesi, başkalarının adaptasyon derecesine bağlıdır). Dolayısıyla, varoluş mücadelesinden ötürü, sadece uyarlanmamış olanlar değil, diğerlerine göre daha az uyarlanmış olanlar da yok olur. En iyi adaptasyonu sağlayan hayvan yavrular; yavrulardan sadece en iyi adapte olanlar hayatta kalır ve bu hayatta kalan yavrulardan sadece en iyi olanları yavru layabilir. O halde, meseleye yalnızca görünüş açısından bakarsak bu mekanik bir ilerleme olur ve bu da bu ilerleme çizgisini takip etmeyen her canlının vahşice yok olduğu anlamına gelir. Adaptasyon sağlayamayıp yok olan hayvanların sayısı oldukça fazla; bu nedenle hayatta kalanlardaki adaptasyon gücü neredeyse mükemmellik seviyesindedir. Yalnızca yetkinleşmiş içgüdülere sahip olanlar hayatta kalır.

Dolayısıyla: 1. Doğal varyasyon; 2. Yaşam mücadelesi; 3. Doğal seleksiyon.

İçgüdüleri incelerken, yapı ve içgüdü arasındaki ilişkiyi de hesaba katmalıyız. "Organlaşmanın nerede bitip içgüdünün nerede başladığını söyleyemiyoruz." (Bergson)

Örnekler: Kabuğunu kıran civciv, yuvasını yapan kuş. Genellikle içgüdü ve yapıyı birbirinden ayırmak zordur. Bir kuşu ele alacak olursak sindirim yapmak ve yuva yapmak gibi tamamen organik bir işlem ve içgüdü arasında bir dizi unsur vardır. Hiçbir yerde ikisi arasında bariz bir ayrım yoktur.

Örnek olarak kuşların uçuşunu ele alalım. Bu organik bir işlev midir yoksa içgüdü mü?

Aynı şekilde, atın kulaklarının seğirmesi ile dörtlüye koşması arasında sadece bir farklılık derecesi var.

Eğer at, tehlike karşısında kaçarsa, bunu içgüdüsel olarak yaptığı söylenir, ama eğer kulakları seğirirse bunun organik bir yapı yüzünden olduğu söylenir. "Diyebiliriz ki içgüdü kullanacağı aygıtları organlaştırır ya da organlaşma organı belirleyen içgüdüye uyar" (Bergson).

(Bergson'un bu konudaki görüşü: Organlaşma ve içgüdü onun için yaşam gücünün iki tezahürü olduğundan, daha ziyade birinci yolu benimser, ancak Bergson içgüdünün bir hareket, organlaşmanın ise bir şey olduğunu düşünüyordu.)

İçgüdü, tek bir şeyle sınırlanmış bir bilgi olduğu görüntüsü verir (yabancısı durumunda sinir merkezi, arılar durumunda altıgen özellik). Dolayısıyla, içgüdü bilgi olamaz, çünkü bilgi doğası gereği daha genel bir şeydir.

Özetlemek gerekirse: Darwinizm için esas olan şey, içgüdü yapıyla ve yapıyı da çevrenin dolaylı veya dolaysız etkisiyle ilişkilendiriyor olması. Doğrudan etki spontane çeşitlenmelerle oluşur; dolaylı etki ise doğal bir seçimle, bu da genelde doğal ortamın ve özellikle de yaşayan çevrenin genel bir sonucudur.

Darwin, Descartes'ın yaptığını başka bir alanda yapar: Hayvanlardaki gizli güçleri yok eder. Nasıl ki insan seçimlerini bilinçli yapıyorsa, doğa da bunu bilinçsiz bir şekilde yapıyor diye düşünür.

Hangi çözümü benimseyeceğiz? Şu an için, bu çalışmada, biz de içgüdüğü refleks eylemine indirgeyeceğiz.

Şimdi, refleks eylemi ve içgüdüünün (yani bedenin) insan hayatında nasıl bir yere sahip olduğunu soralım.

Hareketlerde Bedenin Rolü

Şartlı refleksler hayatımızda büyük bir rol oynamaktadır (adetler, aile gelenekleri, bir ürün yapımı gibi en ufak şeylerde bile). Kişi kendine sorabilir: Ahlaki fikirler temelde, yalan fikri gibi, refleks değil mi? Her kelime, herkes için koşullu bir reflekstir.

İş, şartlı reflekslere dayanır: Mesela bir duvarcının dikkatini yarım kalmış bir duvar, piyanistin ise piyano çeker. Öte yandan, toplumun şartlı refleksleri yaratmak için kullandığı şeylerin sonu yoktur: işaretler, yerler, süslemeler.

Özetle: Dışarıdan bu tür bir eylemin refleksten başka bir şey olduğunu söylemek imkansızdır.

Taklit içgüdüğü de insan eylemlerinde önemli bir faktördür.

Duygulara Bedenin Rolü

I. Duyguların üretilmesi ve yeniden üretilmesi mekanizması.

A. Evlatlık ve annelik içgüdü.

Anne ile çocuk arasında, doğumdan önce, çocukluk döneminde ve sonrasında çok kuvvetli bir bağ vardır.

Bunun ilk başta bir içgüdü daha sonra da şartlı bir refleks olduğu söylenebilir (hem anne hem de çocuk için). Emme ve emzirme ihtiyacı ilk başta fizyolojiktir. Aile ilişkileri anne tarafından birlikte örülür.

Dolayısıyla, aile ilişkilerini şartlı reflekslerle açıklamak çok kolaydır.

B. Cinsel içgüdü.

Bu biraz daha karmaşıktır. Freud bu sorunu ele almıştır.

1. Genel hatlarıyla bu içgüdü, ergenlik döneminde ortaya çıkan karakter değişikliği (Byron'un "Don Juan" ıyla karşılaştırılabilir) şeklindedir. Bu da fizyolojik değişikliklerle bir ilgisi olduğunu gösterir. Ergenlik, her türlü duygunun yaşanma ihtimalinin ortaya çıktığı zamandır: Sevgi, arkadaşlık, sempati; aile için duyguların değiştiği zamandır; bazen nefret gibi şiddetli bir tepki baş gösterir ve bu aşılsa, kriz geçtiğinde ilişkiler düzelir; aksi halde kırılma noktasına ulaşır.

Bir kriz, ihtiyarlıkta da ortaya çıkar; gençliğin cömertliği o zaman ölmüş olur. Dolayısıyla duygular ile fizyolojik olgular arasında bir ilişki var. Bebeklik dönemindeki bir hayvanın hayat enerjisi, kendine has dokuları oluşturmaya odaklanırken bu işlem tamamlandığında bu enerji türe harcanır. Bu durumun insanlarda da aynı olduğunu varsayabiliriz. Ama yine de öğrenmemiz gereken bir şey var; bu enerji ergenlik döneminde nasıl tekrar dağıtılıyor. Freud'un çalıştığı şey de bu. Herhangi bir sonuca vardı mı? Her halükarda kesin olan bir şey var ki, hayatın farklı evrelerindeki fizyolojik değişiklikler her şeyden önce duygulara bağlı şekilde ifade şekilleri buluyorlar.

2. Daha belirli bir açıdan bakalım çünkü bu çok genel bir anlatım oldu: Örneğin sadece fizyolojik olgular üzerinde çalışsan biri, genç bir erkeğin genç bir kadına neden aşık olduğunu açıklamak isterse, şartlı refleks konusuna başvurması gerekecektir. Descartes, "İnsan olmadan önce çocuktuk" der. Nefreti, çocuğun sevmediği bir yemek verildiğinde yaşanan fizyolojik durumun tekrarı; endişeyi, çocuğun doğum anında

yaşadığı durumun tekrarı; güven hissi veren her şeyin de sorsuz, ideal bir hamilelik döneminin tekrarı olarak görür. Devam edecek olursak, insan hayatı boyunca bu ilk anları yeniden üretir. Descartes'a göre kişinin aşık olduğunda hissettiği fizyolojik durum, annesinin kollarında hissettiği şey ile aynıdır. Yine de bu fizyolojik durumların neden yeniden üretildiğini bulmak zorundayız; ilk haz emmenin verdiği hazdır, anneyi görmek çocuğa haz duygusu verir; şartlı reflekse göre kişi, annesini ve dolayısıyla belli fizyolojik durumları hatırlatan birini bulduğu takdirde ona aşık olur. Ve mevcut fizyolojik duruma ve karşı tarafın cinsiyetine bağlı olarak bu ilişki ya kelimenin tam anlamıyla aşk ya da arkadaşlık olacaktır.

Örneğin Phaedra'nın sevgisi tamamıyla refleks eylemiyle açıklanabilir: Hippolytus'u seviyor çünkü kendisine Theseus'u hatırlatıyor ama aynı zamanda Hippolytus'tan nefret ediyor çünkü zina kelimesi onda korku refleksini uyandırıyor. Bu iki refleks birbiriyle çelişiyor ve bu durum Phaedra'nın içinden çıkabileceği bir durum değil, bu ancak ölüm ile çözümlenebilir.

Stendhal da bize benzer olgulara ilişkin güzel örnekler verir. (Edward ve genç kızın durumunda; bu genç kız, kilisede genç bir adam görür ve onu daha önce birinin ona bahsettiği genç adam sanır. Gerçek Edward geldiğinde, genç kız artık onunla evlenmek istemez.) Bu bir billurlaşma durumudur: "Bir insanın sevdiği şeyde göreceği şeyleri mükemmel kılması gerekir." (Stendhal, *De L'Amour*). Spinoza ise "Sevinç, daha mükemmel duruma geçme hissi, üzüntü ise daha az mükemmel bir duruma geçme hissidir" ifadelerini kullanır. "Herhangi bir şey, kazara, sevinç veya üzüntü veya arzusun nedeni olabilir." "Ruh ne zaman iki tesiri birden hissederse, ileride de o tesirlerden herhangi birini hissettiğinde diğerini de hisseder... Sevinçle ya da üzüntüyle ruha kazara gelen her şey, sonrasında kazara sevinç veya üzüntünün bir nedeni olur."

Dolayısıyla, bize sevinç veya üzüntü hissettiren bir şey benzeyen başka bir şey de bize sevinç veya üzüntü hissettirebilir.

II. Şimdi hissetmenin kendi doğasını incelemeliyiz.

Her şiddetli duyguya fiziksel bir olgu (bayılma, gözyaşı) eşlik eder. Bu fiziksel işaretlerin derin bir duygu ifadesi olduğu veya bu fiziksel işaretlerin duyguyu oluşturan şeyler olduğu söylenebilir.

William James bunu bir adım ileriye taşır: "Kişi korktuğu için kaçmaz, kaçtığı için korkar."

Bu durumu örneklerle açıklayalım:

1. Bisiklete binmeyi öğrenen biri yolda duran bir şeyden korkuyor ve ondan uzak durmayı düşünüyor ama o şeyi o kadar çok düşünüyor ki elleri direksiyonu doğruca o engelin üzerine doğru çeviriyor. Aslında bu tür bir olayda olan şey, bisiklete binen kişinin yapmak istediği şeye karşı bedeninin direncini nesneye aktarmasıdır. Öznenin bedeninde bulunan şeyi nesneye aktarma durumuna hayal gücü diyelim.

2. Yükseklik Korkusu: Eğer beden düşüyormuş hissine kapılıp sersemlese, düşebilir. Nymphe ve Naiad tehlikenin kişileştirilmiş halidir, musibetin bizzat nesneye aktarılmasıdır. Nesne size karşı kayıtsızdır ama siz nesneye karşı kayıtsız değilsiniz. Bu nedenle de nesnenin de size karşı kayıtsız olmadığını düşünmeye başlarsınız.

3. Tehlike (inek sürüsü)

Sonuç: Duyguların doğasına dair materyalist teorinin tamamıyla tutarlı olduğunu söyleyebiliriz. Burada hiçbir çelişki bulunmaz ve şu fikirlere dayanır;

Duygular bedensel hareketlerden oluşur (Wiliam James) ve duyguları oluşturan bedensel hareketler aslında içgüdüler, doğal refleksler, şartlı refleksler veya bunların hepsinin bir karışımıdır (Descartes, Spinoza, Freud).

Ayrıca nesnelerden hislere ya da hislerden nesnelere geçişimizi mümkün kılan şeyin dil olduğunu da eklemek gerekir, bizim saf bir fanteziye kapılmamızı engelleyen şey bu işaretlerdir.

Düşüncede Bedenin Önemi

Bedenin düşünce üzerindeki etkisini gösteren iki şey vardır: Muhayyile ve alışkanlık (= bellek, düşünceyle alakalı olduğunda zaman).

Bu çalışmaya ne kadar dürüst bir şekilde materyalist yaklaşsak, daha sonra kendimizi materyalistlere karşı o kadar iyi savunabileceğiz. Yani materyalizm ve materyalizmin karşıtı olan şeyin aslında birbiriyle bağıntılı olduğu söylenebilir. Maddeyi inceleyerek, zihni bulacağız.

Bedenin, düşünceye sağladığı ilk şey bir duyu tezahürüdür.

Duyular ve Duyumlar

1. Görme:

Görmenin bir nesne (sandalye) hakkında bize ne öğreteceğini araştırmak için ilk deneme:

(a) Sandalye ve etrafındakiler arasındaki ayrım; sırt, oturak ve bacaklar arasında;

(b) Sırt: koyu lekeli, kahverengi, hafif izler;

(c) Oturak: sırt kısmı gibi;

(d) Bacaklar: kaç tane olduğu, uzunluğu, daha koyu renkler.

Tartışma:

(a) Gözümüz bu ayrımı yapmıyor.

(b) Gözler, böyle hafif bir izin yerini biliyor mu? En azından önümüzde olduğunu biliyorlar mı? Elbette hayır; gözlerimiz ne önden ne de arkadan bir bilgiye sahip değiller. Görme duyusu için mesafe diye bir şey yoktur çünkü gözler nesnenin sahipliğini edinemezler (Görme, beğenme duyusudur; dokunma ise sahiplik.) (Valéry'nin Narcissus üzerine yazdığı şiir ya da bir çocuğun oyuncağı tam manasıyla sahiplenmek için kırması.) Eğer mesafeleri ortadan kaldırırsak, bu evrenimizi tamamen yok ederdi. O zaman, tüm renkler aynı düzlemde olabilir mi? Birileri aynalar ve resimlerle analogi kurarak buna inanmaya meyilli olabilir. Ama bu düzlem nerede? Önümüzde mi, arkamızda mı? Biz yerimizi değiştirdikçe o da değiştirmez mi? Ve bu düzlemin arkasındaki ve önündeki şey ne? Arka ve ön fikirlerini düşünmeden, düzlemi düşünmek mümkün mü? Hayır. Bir düzlem fikri, üç boyutlu bir uzamın bölünmesi fikrini beraberinde getirir; uzamın düzlem tarafından iki yarıya ayrılması, düzlemdeki noktalar arasındaki mesafenin eşitliği ve paralel düzlemlerde bulunan mütekabil

noktalar vs. O halde renkler, hiçbir düzlemde değildir. Uzam, görme duyusu için yoktur denebilir.

(c) Nesneler görme duyusu için bir biçime sahip midir? Hayır: Hareket fikri olmadan, biçim fikrinin olması da imkansızdır; düz bir çizgi veya bir eğri, birinin tarayabildiği bir şeydir (gözlerin, bir kalemin, bir parmağın hareketi). Ama bu hareket göze ait olan bir şey değildir.

(d) Geriye kalan sadece renkler mi? Ancak gördüğümüz bir renge isim vermemiz imkansız. Her renkli noktanın, başka hiçbir renge benzemeyen kendine has bir rengi var. Görme duyusu için renkler arasında az ya da çok bir fark var mı? Bu fark dereceleri, materyalleri kullanarak oluşturduğumuz dizilerden yardım alıp muhayyilemizde tasarladığımız ya da tasarlayacağımız bazı dizileri içerir. Eğer bir dizi varsa zihinde bir faaliyet var demektir. Kişi renklerin dizisini yapabilir (maviden mora, oradan kırmızıya), ama bu şekilde her bir terimi hemen yanındakilerden ayırmak zor olacaktır. Yani sadece görme duyusuna dayanarak ne dizilerden ne de az ya da çok farklılıklardan bahsedilemez. İki renk birbirinden farklı görüldüğü sürece öyledirler. Kimse ikisi arasında bir dizi yapamaz, çünkü kimse renkleri miktarlarıyla ilişkilendirmeden (mavi oranının artması) bir dizi içinde düzenleyemez. Ama görme duyusunu tek başına ele aldığımız takdirde nicelik de yoktur. Yani düzgün ifade etmek gerekirse nitelikler arasında niceliksel bir farklılık yoktur. Nitelikler arasındaki fark, tür farkıdır, derece farkı değil. Nitelikler dizisi daima sözü edilen nitelikleri üreten koşullara bağlıdır (bkz. Bergson, *Deneme*). Fakat bir niteliğin üretim şartlarının tezahür mahiyetindeki nitelikle de bir alakası yoktur.

Yani her renkli noktanın başka hiçbir renge benzemeyen kendine has bir rengi vardır ve her renkli nokta bir andan diğerine tamamen değişir. O halde, zaman ve uzay içinde mutlak bir çeşitlilik var. Görme duyusu bize bu sonsuz değişim ve çeşitliliğin bir toplamını sunar. Fakat görme duyusu bize sunduğu bu heterojen bütün hakkında herhangi bir anda kesin hiçbir şey öğretmez. O halde, zaman durduğu takdirde söyleyecek bir şeyimiz de kalmaz. Ama zaman durmaz. Görme duyusunun bize sunduğu renkler bütününe pek de bi-

lincinde değiliz, çünkü bu bütün tamamıyla yok olur ve onunla hiçbir ortak yanı olmayan ve sırası geldiğinde yok olacak bir başka bütün onun yerine geçebilir.

Sonuç olarak, görme duyusu tek başına bize hiçbir şey vermez.

2. Dokunma (pasif, yani hareketsiz)

Aynı analiz yapılabilir.

Bize ne mesafeleri ne de biçimleri vermez. Pasif olarak dokunma duyusu için görme duyusu için olduğundan daha fazla uzay mevcut değildir. Pasif dokunmanın bize sağladığı duyular (sertlik, yumuşaklık, pürüzlülük, sıcak, soğuk vs.), renklerde olduğu gibi, heterojen ve tam anlamıyla karışık bir bütün oluşturur.

Pasif bir şey olarak dokunma duyusu bize nesnelerin konumunu vermez. Ama en azından bize etkilenen bedenin konumunu vermiyor mu? Kol ve bacakları kesilen insanların yanılışmaları. Örneğin, bir acı hissetmek ama o acının nerede olduğunu bilememek. Acı, bize nereden geldiğini söylemez (aslında yanındaki diş çürük olduğunda, sağlıklı bir dişte ağrı olması durumu). Bedenimizin farklı noktalarına dokunarak veya hareket ettirerek acımızın yerini tespit etmeye çalışırız. Kendi içinde acı saf bir niteliktir, herhangi bir yere ait olmayan bir zihin halidir.

Yani, dokunma bize nitelikleri bakımından oldukça farklı olan duyular sunar, ama konum konusunda görmenin yaptığından fazlasını yapmaz.

3. Duyma

Ses, sesin nedenine ait değildir. Sesin yeri yoktur, bu bakımdan renkten daha fazla değildir ve yalnızca işitme duyusunun bir nesnesidir. Kulağımız sesin nereden geldiğini bize söyleyemez çünkü sesin bir sebebinin olup olmadığını bile bilmez.

4. Koklama ve 5. Tatma için de aynı analiz.

Duyularla ilgili sonuç: Hiçbir duyu bize başka duyuların olduğunu söylemiyor. Duyulardan hiçbiri bize verdiği duyuların diğer duyular tarafından verilenlerle nasıl bir ilişki içinde olduğunu söylemiyor. Duyular pasif bir şekilde çalıştığı için ne görme duyusu, gözler hakkında ne de duyma duyusu kulaklar hakkında bir bilgi vermiyor.

Hareket haricindeki duyumların işleyişi hakkında söyleyebileceğimiz şey şu; sonsuz çeşitlilikte duyumlarımız var ve bize hiçbir şey öğretmiyorlar.

Hareket Hissi

Hareket bize her zaman dokunma duyumları sağlar; örneğin kinestetik duyumlar ve acı duyumları, bunlar da bir tür değişim içerir. Ancak değişim nitel, hareket niceldir. Sorun ise nitel bir değişimden uzamda gerçekleşen nicel bir harekete nasıl ulaşacağımızı bilmektir.

Harekette algılanan duyumsal değişimler yine de bize uzam algısını vermez: Örneğin acıda uzam yoktur; acımız bir düşünce olarak tüm dünyaya yayılır (eğer biri korkunç bir acı çekerken güzel bir manzaraya bakarsa bunu beğenemez. Ağrı tüm evrenimizi doldurur; biri diş ağrısı çekerken ağrı sadece bir diş ile sınırlı kalırsa, ağrı çeken kişi okuyabilir, bir şeyleri beğenebilir). Hareketin getirdiği acı, artık tek bir noktada sınırlı değildir. Temas, uzam vermez. Uzam içermeyen duyumlar değişir ama onların değişimi yine de bize uzam vermez.

Sinirsel tepkinin sinir hareketiyle iletildiği anı hissederiz. Sinirsel tepki hissi, bir kas gayreti üretmenin sonucu olacaktır.

Deney: Kişi, bir çaba harcamadan çaba hissini yaratabilir. Ama bu nefes almayı bırakmak demek, kaslar gerilir ve bu durum da kişiye çaba duyumu verir. Ancak, doğrudan bir şekilde, herhangi bir müdahale olmaksızın, bir çaba hissetmek mümkün olur mu? Kişi, bu çabaya tabi olduğu için mi yoksa öznesi olduğu için mi bunu hissediyor? Yalnızca eylemlerimizin sonuçlarını mı hissediyoruz yoksa hissettiğimiz şey eylemin kendisi mi? İştmede olduğu gibi, nasıl ki bizzat ses için, sesin nedenini alıyoruz; öyle de, bir alışkanlık şeklinde, bizzat eylemin sonuçlarını mı alıyoruz?

Kesin olan şey şu: Asla saf bir eylem hissetmiyoruz; çünkü eylem, sonuçlarından ayrılamaz.

Dahası, neredeyse tüm durumlarda, çaba duygusu iradeyle ters orantılıdır: Çaba göstermemek her zaman iradenin gerçek bir icraatının işaretidir. Bir şeyin nasıl yapılacağını bilen

bir kişi (spor, sanat, iş), abalıyormuş izlenimi vermez (tenis oyuncusu, hasatı vs.). aba hissi, iradenin artık işlemediğinin bir işaretidir (acı, heyecan, hantallık vs.). Trajedilerde sknet, iradenin en aktif olduğu zamanlarda gelir ("Arkadaş olalım Cinna..."); yani çaba göstermemek aynı zamanda bir meslek olarak kahramanlığın alametidir. İrade ne kadar saf ise o kadar az çaba vardır. Bu da bizi, çabanın aslında bir tür kısıtlama olduğunu düşünmeye iter.

Sonuç olarak; iradenin sağlam bir şekilde iş başında olduğunu hissetsek bile duyum daima maruz kalan ve edilgen olandır.

Ahlaki nemi: Kişinin çaba gösterdiğini hissetme yanılasması, mistisizm ve ferisilik ahlakının kaynağıdır. Düz olmak, kişinin erdemli davrandığını düşünmemeye çalışmasıyla mümkündür. Kendi faaliyetimizi hissettiğimize inanmak, bu hisle tatmin olmayı içerir: Örneğin bazı sanatçılar henüz gerçekleşmemiş fikirlere sahip olduklarını düşünürler ve sırf bu yüzden büyük sanatçılar olduklarına inananlar. Herhangi bir hata, aktif olmak yerine pasif olmak demektir. Kendi hareketimizi yalnızca onun sonuçlarına göre bilebiliyoruz.

Duyular ve Zaman

Bu nedenle, hissetmek her zaman bir şeylere maruz kalmaktır. Hissetme olgusu, bize dünya hakkında veya kendimiz hakkında kesinlikle hiçbir şey söylemez. Duyumlar, bize bir anda ve kesin bir şey olarak gelmez (Bkz. Jules Lagneau: Duyum soyut bir şeydir.). Kişi, duyumu bir nesne ile ilişkilendirene kadar o duyumu ayırt edemez. Condillac (İngiliz ampirist okulunun materyalist bir filozofu), tüm düşüncelerin duyumlardan oluştuğu teorisine sahipti. Örneğin: Bir koku, bir heykele atfedildi diyelim, mesela güzel bir gl kokusu; heykel konuşabiliyor olsaydı "Ben bir gl kokusuyum" derdi. Kendimizi hislerle sınırladığımızda deneyimlenmiş tüm duyumların bütünü oluruz.

O halde duyumlar bize uzay fikrini vermezler. Peki bize zaman fikrini veriyorlar mı? Sonuç olarak, duyum süren bir şeydir, ancak duyumların bize zaman fikrini verebilmesi için geçmiş duyumlara bir anlam ykleyebilmemiz gerekecektir.

Müziğin bıraktığı hatırayı bir örnek olarak ele alalım. Melodiyi tekrar üretmekle başlarız; ama biliyoruz ki, duyumu yeniden üretmede başarılı olamıyoruz; o halde, onu üreten nesneyi veya bu duyumun bizde bıraktığı etkiyi hatırlamaya çalışırız.

Saf bir nitelik olarak görülen bir duyumun hatırasının analizi (Örneğin, rüyamızda gördüğümüz gökyüzünün maviliği, kontrbas notası). Her zaman şunları deneriz: 1. Geçmiş duyuma benzer bir şeyi dünyada yeniden üretmek veya yeniden keşfetmek; 2. İçimizde duyumun ürettiği tepkiyi mümkün olduğunca sadık kalarak yeniden üretmek. Duyumun kendisini ele alırsak, aslında onu gerçekten yeniden hissetmek dışında o duyumu düşünmek mümkün değildir. Geçmiş bir duyum ya da gelecek bir duyum kesinlikle bir hiçtir ve sonuç olarak, duyumlar sadece şimdiki anla ilişkili olarak önem taşıdığından, onlarda zamanın geçmesi durumu yoktur ve bize zaman fikrini vermezler. Bir çeşit süreye sahip oldukları için bize zaman fikrini vermiyor oluşlarına inanmak zor. Fakat bu durumda, Bergson'un analizini ve zaman ile süre arasındaki ayrımı akla getirmeliyiz. Zaman, homojen ve belirsiz bir şey; süre bir duyumun karakteristik bir özelliğidir. Bir duyum için süre izlenimine sahip olsak da bu sadece duyumların yalıtık şekilde ortaya çıkmadığı anlamına gelir: Duyumlar sürekli ve üst üste biniyor. Duyumların süresi, zaman içerdiği anlamına gelmez. Aksine, duyumları şu an ile sınırlamak mümkün değil; duyumların şu an ile sınırlı olduğunu söylemek onları zaman içinde konumlandırmak demektir.

Duyumlarla ilgili genel sonuç: Duyumlar, dünyayla ilgili hiçbir şey söylemiyor: Bunlar ne maddeyi ne uzayı ne de zamanı içermiyorlar ve bize kendileri dışında hiçbir şey vermiyorlar ve bir hiçler.

Bununla birlikte, biz dünyayı algılıyoruz; yani bize verilen şey sadece duyumlar değil. Bize dolaysız verilen tek şey olmanın dışında duyumlar, ayrıca soyutlama çabasıyla verilir, hem de büyük bir çaba ile.

Örnekler: Empresyonist resim, duyum analizleri. Duyumlar, bilince olduğu gibi, dolaysız aktarılmaz, aksi halde duyumları incelemek için böyle çaba sarf etmememiz gerekirdi;

empresyonist ressamalar, gördüklerini yeniden üretmek için çok sıkıntı çekmeyeceklerdi; resimler, duyumla hiçbir ilgisi olmayan, ancak yalnızca duyumlara tepkilerimiz olan, hayal edilmiş şeylerin temsilleri olarak bize sunuluyor.

Algı

Muhayyilenin Algıdaki Rolü

Muhayyile duyumları nasıl değiştirir? Muhayyile ve saf tezahür arasındaki ilişki.

A. Muhayyile, duyumu başkalaştırabilir veya yerini alabilir mi?

Normal algı durumunda, hayal gücünün normal duyumu başkalaştıramayacağı veya onun yerini alamayacağı açıktır. Aynı şey, yanılısma için de geçerli. Düşler söz konusu olduğunda, mesele daha karmaşıktır. Öyle görünüyor ki hayali duyumlar olabilir.

Biraz daha yakından bakalım.

Örneğin: Rüyaları inceleyen bir psikolog rüyasında bir devrim mahkemesinde bulunduğunu ve giyotine gönderilmek üzere hazırlandığını görür; giyotinin soğuk bıçağını hissederek ve o anda uyanır. Karısı boynuna vurmuştur. Tuhaf olan şey, öznenin kısacık bir anda yer alan rüyanın uzun süre devam ettiğini düşünmesi ve hatta mahkeme görülerinin de boynuna vurulduktan sonra gerçekleşmiş olması.

Rüyasında zincirlerini sürükleyen bir hayalet gördüğünü ve duyduğunu gören başka biriye uyandığında saatinin alarminin çaldığını fark eder.

Belli ki gece boyunca duyumlarımız çok zengin: İşitmeyle ilgili duyumlar (Büyük bir etkisi var). Dokunma duyumları: Yatak örtülerinin ağırlığına ve direncine, bedeninin ağırlığına, organların (kalp) işlevine karşı duyarlı. Tat duyumları da tıpkı koku alma duyumları gibi devam ediyor. Görme duyusu; gece boyunca devam eder, retina daima görüntü üretir.

Yanılısma için ise "Rüya ile yanılısma arasında seviye ya da çeşit farklılığı var mıdır?" sorusu sorulabilir.

En azından şunu söyleyebiliriz; rüyadan uyanık hale geçişteki değişiklik, rüya sırasındaki duyumlarımızı bize sağ-

lamıyor ve uyandıktan sonra yanılsamalar devam edebilir (Örneğin: Rüyayı abartarak anlatmak yerine, uyanıkken olanları da abartarak veya süsleyerek anlatabilir). Rüya, algının tamamını içeren bir yanılsamadır; rüya bir halüsinasyon (gerçekdışı duyumlar) değil, bir yanılsamadır (muhayyilenin duyulara eklenmiş halidir) denebilir.

Dolayısıyla, tüm duyumlar gerçekten hissedilir, ve muhayyile asla duyumlara dönüşmez.

B. Bilincin ön planında ne var? Düşünülen şey mi yoksa hissedilen şey mi?

Kişi, gördüğüne inandığı şeyin bilincindedir, gördüğü şeyin değil; dokunduğuna inandığı şeyin bilincindedir, dokunduğu şeyin değil vs. Duyular yalnızca kişinin hissettiğine inanmasının bilincine varabilmesi için bir vesiledir.

Örneğin: Eğer biri kara tahtaya önce beyaz, sonra pembe bir küp çizerse, aradaki farkı güçlkle görebiliriz; her zaman bir küp görürüz.

Kişi, onları aynı olarak düşünür çünkü hayalinde canlandırdığı şeyde aynılık var; gördüğü şeyde değil. Nesnelerin özdeşliğinin kaynağı yalnızca muhayyiledir.

Şimdi, muhayyile vasıtasıyla bize verilen dış dünyaya ait her şeyi inceleyelim.

1. İlk olarak; uzay.

Çizilmiş paralelyüz örneği: Gerçekten uzamsal bir şey görüyoruz. Bu uzay izlenimine neden olan şey nedir? Bu hayali küpün gerçek bir küp ile analogi kurarak algılandığı düşünebilir ama şimdiye kadar hiç gerçek bir küp görmedik. Kübik uzay gerçekten nesneyi kavrama hareketinin bir sonucudur. Küpün dolduracağını hayal ettiğimiz uzay esasen duyular ile kendimiz arasındaki bir ilişkidir ve belirli bir şekilde hareket etme eğiliminden oluşur. Hayali uzay ile gerçek uzay arasında herhangi bir fark var mı? Çizilen küpü görme şeklimiz ile gerçek olanı görme şeklimiz arasındaki ilişkiyi göz önüne alırsak, aralarında hiçbir gerçek fark olmadığını görürüz. Uzamsal ilişkiler, hangi tür olursa olsun, her zaman kendimizle duyularımız arasındaki bir ilişkiden oluşur ve bu ilişkiler aslında duyularımız tarafından bize getirilen belirli bir şekilde hareket etme eğilimidir.

Kişi, bir ayna gördüğünde ona doğru gitmek ister ve ancak onun bir ayna olduğunu bildiğinde durur. Tüm uzamlar, henüz gitmediklerimiz bile bize bunu yaptırır. Mimarının cazibesi bu doğal eğilime bağlı (katedraller, büyük merdivenler), manzaranın cazibesi de öyle: Kişi dar bir vadide boğuluyormuş gibi hissedebilir ama geniş bir ülkede bunu hissetmez, o ülkede hiç hareket etmese bile; insan, gizli ve kapalı yerlerde dingin hisseder ama açık alanlarda oturuyor olsa bile bu şekilde hissedemez; bunun sebebi kişinin bulunduğu alanın tamamını gezmek istemesidir.

2. Kabartma

Renk karmalı gözlük fenomeni ve uzay geometrisi. Stereoskop.

Her iki durumda da düz olan şeyin kabartmalı olduğuna inanırız ve orada bir resim gördüğümüzü düşünürüz, ama aslında iki tane vardır. Bu yanılsamaların gerçek algılamayla analoji kurarak ortaya çıktıklarını söyleyebilir miyiz? Aslında gözümüzün her birinin kendi görüntüsü var, bizim gördüğümüz iki şey değil (Çift görmenin gerçekleşmesi için gerekli olan ilk şey hareketsizliktir). İki görüntü eşit aralıklarla birbirini izler; görüntüler farklıdır, ancak hareketimizin her bir resim üzerindeki etkisi aynıdır. Bedenimiz iki görsel imgeye sanki bir taneymiş gibi davranma eğilimindedir (Karş. Bir kitabı iki ucundan tuttuğumuzda, iki el aynı anda zorunlu bir eyleme girer ve kitabı taşıma ilişkisi sayesinde kitap tek bir şeymiş gibi olur). Gözler hareket etmediği sürece nesnenin aynı nesne olduğuna inanmak için bir neden yoktur, ancak gözler gördüklerini aktardıklarında nesnenin birliğinden haberdar olurlar.

Bu yüzden, bir kez daha, gördüğümü sandığım şey, gördüğüm şey değil, daha ziyade bedensel tepkilerime karşılık gelen şeydir.

Başka bir örnek: Descartes, görme yetisini kör bir adamın bastonuyla karşılaştırır; Beyinde retinal görüntüleri gören küçük bir adam olduğunu düşünmek yerine kör bir adama ait iki baston mahiyetinde gözleri düşünmek daha iyidir (ve iki bastonuyla kör bir adam hareket edip ister tek bir cismi ister iki farklı cismi tespit edebilir).

Dolayısıyla dış nesnelerin görsel derinliği, bir stereoskopa görülen bir görüntünün derinliği kadar yanıltıcıdır. Ancak, her nesne için gerçekte iki düz görüntü bulunduğunu söylemek zorunda değiliz; sadece retinada düzdürler ve ayrıca bunlar görüldüğünde nesnenin gerçeklik hissi de kaybolur.

3. Şekil

Örnek: Tavandaki lambayı ele alalım. Dairesel bir şekle sahip olduğunu söylüyoruz. Peki, daire algısı hayalidir, aslında bir elips görüyoruz diyebilir miyiz?

Elips kesinlikle retinamızda ama biz onu orada hiç görmedik ve beynimizde de ufak bir adam da yok. Dahası, gördüğümüze inandığımız elipsin her bir gözümüzün gördüğü elipslerle de özdeşliği yok.

İkinci olarak, lambayı bir elips olarak görmek için, lambayı tavandan izole etmek gerekir, aksi halde lamba bir birlik olarak değerlendirilemez. Kişi gözlerini hareket ettirdiğinde görüntü arka plandan daha çabuk ayrışır; nesneye birlik kazandıran şey budur.

Lambanın birbirini takip eden görüntülerinden, diğerlerine göre daha gerçek olmayan görüntüyü seçeriz. Yani şu denemez: Bir daire gördüğüme inanıyorum, ancak bir elips görüyorum, çünkü elips ve daire birbiriyle tamamen ilişkili şeyler: Elips fikrini bir kez kaybedince, daireyi de kaybederiz.

Nesneler bir şekil alırlar ama bu yalnızca bizim onların gerçek şekli dediğimiz şeyi hayal etmemizle mümkün olur. Nesne tüm görsel alanımızı kapladığında gördüğümüz şekle gerçek şekil deriz. Şöyle bir soru gelebilir: Bu şekilde karar vermemizi sağlayan sebepler nedir?

Göz önüne alınması gereken diğer şeyler: Aynı anda iki veya üç noktayı görmek imkansızdır; insan onları bir araya getirir, düz bir hattın parçası yapar ve bir üçgen oluşturur. Oysa ortada bir üçgen yok; üç nokta var, hepsi bu. Muhayyile iş başında.

Şimdi kendimize neden üç nokta değil de bir üçgen gördüğümüzü soralım. Üçgen, bakışımızla tasarlanır; eğer çizgileri çizersem bir şey eklemem. İki noktayı düşünmek, tek bir düz çizgiyi düşünmektir. Bir noktayı düşünmek, bizi ona bağlayan düz bir çizgiyi düşünmektir. Bu durumu etrafımızdaki

her şeyle genişletebiliriz. Şeylerin sınırlarını oluşturan, şekillerini oluşturan tüm çizgiler kendi hareketimizle reflekslerimiz aracılığıyla bize aktarılır.

Yani, uzay, derinlik, şekiller bize muhayyilemizle verilir. Bu durumda, "muhayyile"nin fantezi ile tamamen eşanlamlı veya keyfi bir şey olarak algılanmaması gerektiğini unutmamalıyız: İki noktayı gördüğümüzde, düz bir çizgi haricinde bir şey görme özgürlüğüne sahip değiliz.

Zaten, algıda temel bir geometri var. Her şey, zihnimizin henüz bilmediği geometrik teoremleri bedenlerimiz biliyor-muş gibi vuku bulur.

Normal algıda zaten bir geometri var. O halde muhayyile geometride de iş başında olduğu takdirde şaşırmamamız gerekir çünkü zaten algıda da aktif (Geometri konusuna geldiğimizde bunu irdeleyeceğiz).

En sıradan şeyleri bile algılamamızı ve tüm bilimlerin temelinde olan geometriyi anlamamızı sağlayan esas neden aynı (muhayyile); bir katedral kulesinde veya bir senfonide içimizde bir şeylerin kıpırdamasına neden olan şey de budur (karş. Paul Valéry, *Eupalinos*).

Kendimizle etrafımızdaki şeyler arasındaki ilişkinin yapısı (tepkiden ve refleksten ibaret bir ilişki), dış dünya algımızı inşa eder. Doğa algısı, saf ve basittir, bir çeşit danstır; algıyı bizim için mümkün kılan bir dans.

4. Muhayyile, hissedilmeyen duyumlarda da rol oynar: Bir şeyi gördüğümüzde rengi hakkında çok fazla düşünmeyiz ama ağırlığı, yoğunluğu vs. hakkında düşünürüz.

Bir kitaba bakarsak bunun bir kitap olduğunu, sayfaları çevirdiğimizi, kağıttan üretildiğini vb. söyleyebiliriz.

Aynı şekilde, elimiz açıları olan bir şeye çarparsa, bir tablonun dikdörtgen şeklindeki köşesini hissettiğimizi söyleyebiliriz, ancak hissettiklerimizi hatırlamayabiliriz. Çok susuyorsak ve suya benzeyen bir şey görürsek, suyun görünümü boğazımıza gözlerimizden daha çok şey anlatır. Herhangi bir algıyı bu şekilde analiz edebiliriz.

Dolayısıyla bir duyuyu etkileyen şey, diğer duyuları da etkiler.

5. Hareketten doğan yanılsamalar (sinema, denizin dalga-

ları, nehirler, ufuktaki ay) ve nesnelerin büyüklüğü ile ilgili yanılsamalar tamamen belirsizdir. Örneğin, dikey bir şey yatay pozisyona geldiğinde aynı uzunluğa sahip değilmiş gibi görülüyor. Genellikle, boyutun değişmesinin sebebi göz yanılsamaları ve şaşkınlık.

6. Nesnelerin özdeşliği.

Kendi ruhumuza kıyasla bir ruh atfettiğimiz diğer insanların bireyselliğiyle mukayese yaparak nesnelerin bireysel ayrımlarını düşünebiliriz.

Birlik fikri ilk olarak kendimizden gelir. Birlik fikri ile gelen bozulma fikri, öncelikle insanlar, sonra da imal edilmiş nesneler, hayvanlar, bitkiler için bir anlam ifade eder. Son olarak, minerallerin imal edilen şeylere benzer şekilde bir birliği varmış gibi görünüyor (Örnek: Kumun herhangi bir birliği yok, fakat bir kum yığınının var, çünkü yapılmış gibi görünüyor, aynı şey sıvılar için de geçerlidir).

Tıpkı bütün duyuları (birey olarak) kendimize atfettiğimiz gibi, bütün duyuları aynı nesneye atfediyoruz. Nesnenin zihinsel biçimi bize bu duyuların bir araya getirilmesinden kaynaklanıyor gibi görünüyor. İşin aslı, nesnenin birliğini yaratan şey, o nesneyle karşı karşıya kaldığımda sahip olduğum tepkilerin bütünüdür.

Her nesnenin bireyselliği, o nesne ile karşı karşıya iken sahip olduğumuz belirli bir tutumdan kaynaklanır. Hareketler aracılığıyla, tüm duyuların bana tepkiyi açıklayan belli bir izlenim vermek için birleştiğinin farkındayım ve bunun bana nesnenin birliği fikrini veren bir izlenim olduğunu biliyorum. Bir araya gelme ve ayrılma kavramları hareket sayesinde hayat buldu.

7. Bir nesnenin esas ve ilineksel özellikleri arasındaki ayırım.

Bazı duyular bize esas özellikleri ifade ediyor gibi görünür, diğerleri ise ilineksel olanları.

Örneğin: Sarı bir kitabın üzerine gölge düşüyor, bunu gören kişi gri bir şey görür ama bu bizim için ilineksel bir görüntüdür, bize altında sarı bir tabaka varmış gibi görünür. Aslında, sarı ve gri gerçekte hiçbir yerde değil. İsteğim üzere değiştireceğim renkler, nesneye basitçe üst üste bindirilmiş

gibi görünüyor. İstersem, cisim üzerine gölge düşürebilirim. Gri rengi korumak için çaba harcamak gerekir.

Ses, dokunma vb. için aynı analiz yapılabilir. Bütün bunlar, muhayyilenin algıdaki önemli rolünü gösterir.

Hafızanın Algıdaki Rolü

Hafızanın algıdaki rolünü tartışmak, hayal gücünün rolünü tartışmaktır, ama şu farkla: Bir nesnenin ürettiği tepkiler geçmiş tepkilerle ilişkilendirilir.

Örnekler: Odysseus'un yayı; parmakları yaya kavuşuyor, yay gerilmiş (*Odyssseia*'da).

Proust'un analizi: Bir yürüyüşten döner. Çok yorgundur, evi görünce yorgunluğu kaybolur.

Bergson'un analizi: Bilindik bir köy, bilinmeyen bir köye göre bize tamamen farklı görünür. Bu durumu sıklıkla yaşamışızdır.

Kipling: *The man who was*: Hindistan'da bir adamın kraliçenin sağlığına kadeh kaldırdıktan sonra kadehini kırarak şaşkınlığa sebep olması ve sonrasında da alışılmadık bir şekilde davranmasını konu alan pasaj. Bedeni tayfayı tanımıştı ama zihni henüz tanıyamamıştı. Aslında, bir soruşturma sonrasında, bir memurun on üç yıl önce tam da bu tayfadan kaybolduğu tespit edildi.

Yanlıştanımak: Eğer beden bir şeyden tamamen memnunsa (Odysseus'un yayı ile olduğu gibi) oldukça tanıdık bir şeyle birlikte olduğumuza dair bir izlenim ediniriz. Bu, her şeyin tepki verme biçimimizin bir sonucu olduğuna işaret ediyor.

Hatırlama: Hatırlama durumunda, kişi nesneyi zamanda bir yere koyar; hafıza ise nesneyi geçmişteki belli bir anla ilişkilendirmeksizin geçmişteki izlerden oluşur. Örneğin: Bazı şiirler bilen bir öğrencinin belleği var; farklı şartlar altında şiiri ezberden okuyabildiğinde ise hatırlaması. (Bergson: "Geçmiş iki ayrı yolla var olmaya devam ediyor: 1. Hareket mekanizmalarında, 2. Bireysel hatırlama eylemlerinde.")

Kişisel hatırlama eylemlerine bakacağız ve şimdilik elbette bunu materyalist görüş açısına göre tartışacağız.

Bergson: "Geçmişin izlerini şimdiki zamana taşımaktan ibaret olan bellek (örneğin, ezberlenen bir ders) alışkanlığın tüm özelliklerine sahiptir. Daha önce belli bir zaman diliminde olmuş olan bir şeyin hatırlanmasının alışkanlıkla hiçbir alakası yoktur" (Olmuş olan bir şey, yalnızca bir kere yaşanabilir ve tekrar edilemez). Hatırlama, his ile alakalıdır, fayda ile değil (Örneğin; Bizim için kahraman olan ve sevdiğimiz birinin hayatındaki önemli tarihleri, sınav için faydalı olabilecek önemli tarihlerden daha kolay hatırlarız). Ama yine de ruh hallerimizin bizde hiçbir iz bırakmadığını söylemiştik. Aslında bu bir çelişki değil. Örneğin, herhangi bir noktada entelektüel bir perspektifin önümüzde açıldığını varsayalım: O anda geleceğe doğru çekiliriz (bu genellikle ergenlik döneminde olur: bir beceri keşfi, vb.).

Bergson, otomatik hafızayı sadece bedene, hatırlamayı ise sadece düşünceye havale eder. Hatırlamanın en önemli özelliği bir anda eksiksiz olmasıdır; zaman buna bir şey ekleyemez; onu silmekten başka bir şey yapamaz. Yine de, örneğin, tekrarlanan bir ders daha iyi bilinir. Mekanik hafıza, iradenin etkisi altına girebilen bir türdür, hatırlama ise istem dışı gelişir. Hatırlama geçmiş ve bitmiş olaylarla alakalıdır. Dolayısıyla, geçmiş düşüncesi bir reflekse indirgenemez gibi görünür.

Bergson'un teorisi: Hatıraların saklandığı bir bilinçdışı var. Fakat hatıralarımızı bir kerede akla getiremeyiz; örneğin öfkeli ve sakin bir anı aklımıza aynı anda getiremeyiz, bunun sebebi de bedenimizin bu duygulara karşılık gelen mevcut hallerinin birbirini dışlamasıdır. Beden olumsuz bir şekilde tepki verecektir. Her zaman, bedensel durumumuzun dışlamadığı tüm tepkiler zihnimize girer. Hatıralar, beden tarafından kullanıma sokulduğu takdirde bilinçli hale gelirler.

Bu, ustaca ve çekici bir teori, ancak çok bilimsel görünmüyor: Bu bilinçdışı nedir? Olmayan bir hatırlama bir şeye teka-bül eder mi? Mevcut durumda, nesnesi olmayan ve bilinçaltından hiçbir zaman ortaya çıkmayacak olan, ifade edilmemiş kalmaya devam edecek duygular vardır.

Hatırlamada zihnimizin rolünü keşfettik gibi görünüyor. Bu konuya daha yakından bakalım.

Hatırlamanın analizi:

Proust: ay bardağı ve küçük kek.

Nesnesinin ötesine geçen güçlü bir his. Bu değışiklik bilinçsizce ortaya çıkıyor, mekanik olarak da diyebiliriz.

Proust, zihnini boşaltarak bu hissin onun üzerinde bir etkisi olduğu izlenimini edinir, ancak ne olduğunu bilmiyor. Sonra, aniden hatırlama gelir.

Proust ne kadar ararsa, hatırayı o kadar kaçıır ve hatırlayamaz. Yani zihin, hatırlamada bir rol oynamaz.

Çayın içine batmış küçük kekin tadı kendi başına herhangi bir tarih barındırmaz. Yalnızca küçük kekin tadı ona artık var olmayan şeyleri hatırlattığında geçmişini geri getiriyor. Bu türden bir çağrışım, büyük ölçüde, şartlı refleks olarak açıklanmaktadır.

Hatırlama süreci:

1. Dolaysız içeriğı (üzüntü, neşe) ile orantısız olan hisleri beraberinde getiren algılar vardır. Tüm durumlarda, his, sebep fikrinden önce gelir (Uyandığımızda nedenini bilmediğimiz bir gerilim yaşarız ya da acı çektiğimiz bir yere gelince acıyı nedenini bilmeden tekrar hissederiz.).

2. Nesneler, o sırada bakmakta olduğumuz nesneyle hiçbir ilgisi olmayan ancak başka şeyleri akla getiren bir tutum ve his uyandırır. (Proust için halası, Combray ve çocukluğu). Öyle ki bu diğer şeyler tarihlerini yanlarında taşırlar. Her birinin hatıraları, onları akla getiren şeyler sayesinde, bireysel kronolojiye girer (Aile görüşmeleri: “Şunla şunun evlendiğı yıl, bir başkası hastalanmıştı” gibi). Anılarda bize belirli bir tarih veren bir şey olmadıkça, hiçbir zihinsel çaba, anılara belirli bir tarih veremez. Hatıralar zihne bağılı olsaydı, kişinin uzun bir zamana dağılmış halde ve gerçekten yaşandı mı yoksa rüya mıydı bilmediğı anılarının olması imkansızdı.

Ayrıca, bir olayın tarihini veren şeylere hatıra diyoruz. Yani, bu şekilde, algılamamanın güçlü bir etkisi olduğunu düşünüyoruz. (Bkz. Aile Yadigarları, Yüzükler, Othello'nun mendili.) Bu gibi şeyler, bir şeyi akla getirmenin araçlarıdır; en çok sevdiğimiz kişileri hatırlatacak ama aslında tek başına hiçbir değeri olmayan şeylere ihtiyacımız var. Ancak o zaman bu şeyler gerçek bir güç edinirler. Bu tür şeylerden yoksun

mahkumlar, sevdiklerinin adlarını hücrelerinin duvarlarına, aşıkarsa ağaçların gövdelerine kazırlar. Kişi, birinin hatıratını sürdürmek için onla yakından ilişkilendirilecek şeyler yaratmaya çalışır. Hatırayı düzgünce muhafaza eden maddedir, zihin değil. Her insanın arzusu, ardında onun anısını muhafaza edecek bir şey bırakmaktır.

Zihinsel Görünümlü İşlemlerin İncelenmesi

Genel İdealar

"İnsan", "köpek", "varlık", "kırmızı" vb. gibi tüm bu kelimeler genel ideaları ifade eder. Ortaçağda bu gibi genel idealar üzerine çok sayıda tartışma yaşandı.

Nominalist okul: Tikel şeyler dışında hiçbir şey yoktur.

Realist okul: Genel ideaların gerçek varlığı var.

Nominalist okul şöyle der: "Koyu renk göze, mavi göze ya da kahverengi göze sahip olmayan biri var mı; sarışın, kızıl ya da kahverengi saçlı olmayan biri var mı? İkizkenar, çeşitkenar veya eşkenar olmayan üçgen nerede?"

Fakat bu nominalist tez saçmadır, çünkü pekala şöyle denebilir: "Bay X ve bir sandalye, Bay X ve Bay Z gibi birbirlerine benzemektedir."

Bununla birlikte, insanın bir ideasına sahip olabilmemiz için bir şekilde var olması gereklidir. Şeylerle bizim aramızdaki ilişki, şeylerin bizde yarattığı tepkilerle belirlenir. İnsan, her şeyden önce, kendiyle konuştuğumuz varlıktır; gözler, birinin baktığı ve birinin onlara bakması sonucu hareket eden şeylerdir.

Yani, aynı türden her şey arasında ortak olan şey, dünyaya değil, insan bedenine aittir (Bir çocuk önce tüm erkeklere baba der). Spinoza: "Varlık", "şeyler" gibi terimler, beden sınırlı olduğu ölçüde ve belirli bir şekilde yalnızca sınırlı sayıda imge oluşturabilmesine bağlıdır ("İmgeler" şeylerin bedende bıraktığı izlerdir ve izler de aslında beden şeylere karşı verdiği tepkidir). Bu miktar aşılsa, bu imgeler karışmaya başlar; ve eğer büyük oranda aşılsa, tamamen karışır. Eğer böyle bir şey yaşanırsa, ruh hiçbir beden kendine özgü bir şeye sahip olmadığını düşünür ve onları varlık, şey gibi tek bir sı-

fat altında toplar. İnsan, köpek gibi genel idealar için de aynı şey geçerli. Çünkü insanlar, hayal gücünü aşan, muazzam sayıda insan imgesine sahiptir, ve bu imgeler kaç insan olduğunu ve her birinin kendine has özelliklerini hayal edemeyecek kadar çoktur. Kişi yalnızca bedenini etkilediği ölçüde tüm insanların birbirinin benzeri olduğu hakkında belirli bir imgeye sahiptir ve bu durum sayesinde insan adı ifade edilir. Bu nedenle "insan" kelimesi, herkes için aynı şeyi ifade etmez.

Dolayısıyla, genel bir idea olarak adlandırılan şey, aslında sadece karışık bir imgedir. Zihin her zaman bu karışık imge ile başlar ve sonra sadece belirli bir idea ile devam eder.

(Krş. Pascal: "Zihin ne kadar çok çalışıyorsa, kişi özgün olanı o kadar çok görür.")

Sıklıkla inanılanın aksine, genelden tikele doğru, soyuttan somuta doğru hareket eder (Bu, öğretim için önemli sonuçlar doğurmaktadır).

Bir sanat eseri, başka hiçbir şeye benzemez. Her şeyden önce bize neyin tikel olduğu fikrini veren sanattır. Örneğin "Notre Dame de Paris" sadece bir kilise değil, Notre Dame'dır. Güzel bir resim, genel olarak bir resim fikrini vermez. Bunu düşünmek kutsala yapılan bir saygısızlıktır. Ayrıca sanat kökenini dinde bulur. Din ve sanat sayesinde bireysel olanın temsiline ulaşabiliriz; Bir insan, diğer insanlardan hisler (arkadaşlık, tesir, sevgi) sayesinde ayrılır. Sevilen birini damgalamak, sınıflandırmak, hürmetsizliktir.

Çocukların gözlem yapmalarını, soyut olandan somut olana geçmelerini sağlamak için, onların duygularına hitap etmeli.

Yalnızca duygular sayesinde, bir şey soyut olmaktan kurtarılır ve bireysel ve somut bir hal alır.

Dolayısıyla, yaygın inancın aksine, tikel şeyleri düşünmek bir insanı yüceltir ve onu hayvanlardan ayırır. Hayvanlar hiçbir zaman bir nesneyi ve o nesnenin faydasını ayırt edemezler. Onlar için bireysel ve somut hiçbir şeyin bulunmamasının nedeni de budur; bedenleri söz konusu olduğunda tikel hiçbir şey yoktur (vahşi hayvanlar).

Soyutlama

Soyutlama sorunu, genel idealar sorunu ile aynıdır. Genel ideaları nitelendiren şeye soyut diyoruz.

Karşılaştırma

Kişi, ilişkileri kuran şeyin yalnızca zihin olduğuna inanmak isteyebilir ama burada renkler arasındaki ilişkiyi kavrayabilen maymun örneğini hatırlamak gerekir. Bizim durumumuzda, beyaz bir noktayı saf bir beyazlıkta görmediğimizi biliyoruz; ama siyahla çevrelenmiş olsa da olmasa da az çok beyazdır; aynı şekilde bir ses gecenin derin sessizliği içinde de duyulsa, gün içinde de duyulsa, az çok yüksektir. Muhayyile, ilişkiler üzerinde çalışır. Renkleri tek tek fark etmeden önce iki nesnenin farklı renklerde olduğunu sezeriz. Bütünden ayrıntıya iniyoruz. Zira bütünün algılanması, ilişkilerin algılanmasıdır. Beden açısından önemi olan şey, şeyin kendi içinde ürettiği değişimdir. Bedenin devamlı gürültüyle alakalı tutumu sessizlikle az çok aynıdır. Beden süregiden bir sesle sessizliğe aynı şekilde tepki verir; sessizliğin ortasında gelen hafif bir sesle, devam eden bir gürültünün içinde gelen yüksek bir sese aynı şekilde tepki verir.

Bedenin bu tepkisi iki şey arasındaki ilişkiyi meydana getirir; ilişkileri yaratan ise hayal gücüdür.

Fikir Çağrışımları

1. Nasıl ortaya çıkar?

Örnekler: (a) Proust'un küçük kekleri; halasını, ardından yatak odasını, sonra Combray'i vs. hatırlar (yakınlık).

(b) Yatağa girmek aklına annesine iyi geceler öpücüğü verdiği anın hüznünü getirir, çocukluk endişeleri (benzerlik). Diğer örnekler: Bir portre, portredeki kişiyi akla getirir; ebeveyni andıran çocuklar; Hippolytus, Phaedra için Theseus'un imgesidir.

(c) Siyah, beyazı akla getirir, büyük ise küçüğü (zıtlık ilişkisi).

2. Önemi

Zihnin tüm işlemlerini imgeler çağrışımına indirgeyebilen "çağrışımıcılık" fikri.

Hippolyte Taine: "Zihin bir imge yığındır."

Bu materyalist bir teori değil; bedeni ve zihinsel faaliyeti hesaba katmaz. Bu, tamamen psikolojik olan ve aktif bir benlik kavramıyla veya bedensel hallerle hiçbir ilgisi olmayan bir teoridir.

Şimdi farklı kısımlarına bakalım:

Gündüz düşü: Çağrışımların burada rolü olduğu açık.

Yargılamalar: Zaman ve uzay ilişkileri; benzerlik ve fark ilişkileri.

Bu yargıları, biri diğerinin içine sıkışmış fikirlerin ifadesi olarak düşünebiliriz.

Bilimsel Muhakeme

Cebir: Zihin, benzer terimleri bir araya getirme eğilimindedir.

Geometri: Bir teoremin keşfi çoğu zaman diğer teoremlerden hatırladıklarımızla ortaya çıkar: Zorunlu teoremler de benzer sorunlara getirilen çözümlerin hatırlanmasıyla aklı gelir.

Fizik: Işık ve ses arasındaki, elektrik ile su arasındaki benzerlikler: Yerçekimi teorisi ise düşen cisimler ve gezegenlerin hareketi arasındaki benzerliğe dayanır. Doğal güçler her zaman basit makinalar olarak düşünülür. Tüm fiziksel teori, iyi anlaşılmayan şeyler ile basit olan şeyler arasında yapılan bir benzetmeye dayanır.

Yani, insan düşüncesini faaliyete geçirmek için gereken şey, yalnızca temsillerin bir araya toplanmasıdır.

Bu, psikolojik atomizm teorisidir. Bu teoriyi benimseyenlere göre, zihin hakkında gerçek bir bilime sahip olmak mümkündür.

Stuart Mill: "Astronomi için yerçekimi kanunu ne ise fikirlerin çağrışımı kuralları da psikoloji için odur."

Hume: 1. "Birbirinden farklı tüm algılarımız, farklı varlıklardır." 2. " Zihin bu farklı varlıklar arasındaki gerçek bağlantıyı algılayamaz."

Yani bağlantılar olumsaldır, ve temsillerin niteliğine değil, bu temsillerin zihinde bir diğeri ile olan tesadüfi ilişkisine bağlıdır.

Bu da özerk bir psikoloji bilimi yaratma girişimidir ("davranışçılık" ise psikolojiyi biyolojiye indirgemeye çalışır).

Peki biz bu teoriden ne çıkarmalıyız?

Bilindik "çağrışım" yasaları bilimsel yasalar değildir. Tek başına bir fikir, aklımıza getirdiklerini öngörme imkanı vermiyor; aynı şekilde, tek başına bir fikir bunlardan birini de dışarıda bırakmıyor.

Örneğin, "cebiri" kelimesi, cebirsel bir problem ile uğraştığımız gün giydiğimiz kıyafetlerle, hatta elbiselerdeki bir lekeyle bile ilişkilendirilebilir. Bu yasalar fikirler arasında kesin ilişkiler kurmamızı sağlamıyor. Neden başka bir fikrin değil de böyle bir fikrin, başka bir bağlantı değil de böyle bir bağlantı kurmayı sağladığını söyleyemeyiz. Temsillerin bağımsız olduğunu söylemek, onların bedenden, zihinden ve nesneden de bağımsız olduklarını söylemektir. Zihnin yaşamını psikolojik atomizm açısından düşünmek istersek işlerin böyle olması gerekir.

Çağrışım Teorisinin Eleştirisi

Temel hata, bu teoriyi savunanların fikirleri bireysel şeyler olarak düşünmesidir ("bireysel" ve "atom" aynı şeyi ifade eder).

Bir başkasını kendimize ifade etmeye çalışıyoruz diyelim; önce ruh halinden başlanır. Ne zaman zihinde bir temsil üretilse, düşünce soyuttan somuta, belirsiz olandan belirli olana, genelden özele, genel bir izlenimden tüm temsillerin her bir temsile dair ardışık düşünce üzerine kurulduğu yere doğru hareket eder.

Yani, çağrışımçıların yaptığı büyük hata, fikirlerin küçük küçük gruplandığını, buna karşın, bir ayrışma süreciyle ortaya çıktıklarını düşünmekti.

Birlik bir duygu meselesidir; düşünce, tüm temsillerin dayandığı bir duygu ile başlar ve sonra aralarında ayrım yapar. Geometride de aynı düşünce işleyişine sahibiz. Her düşünce daima kesin şeyleri bir yığından ayırmaktan ibarettir. Düşünce, genel olarak, bir duygu ile başlayınca verimli olur (Vauvenargues: "Büyük düşünceler kalpten gelir").

Öğretimdeki bazı ilginç ilkeler de düşüncenin bu işleyiş yasasına bağlıdır: Bir çocuğa okumayı öğretmek, çocuktan harfleri bir araya getirerek sözcükler oluşturmamasını istemekten ziyade kelimeleri analiz etmesini istemektir.

Çağrışımın varsaydığı bağımsız imge, zihnün suni ve daha sonraki bir üründür.

Aslında, birbirine benzeyen bireysel şeylerden önce benzerlikleri ve devamlı parçaların toplamında da bütünü parçalardan önce algılarız. Önce ayrışma [*dissociation*] gelir; çağrışım [*association*] değil.

Eleştirinin Özeti:

1. Sözde çağrışım yasaları aslında yasa değildir çünkü eğer onları takip edersek her bir temsil herhangi bir temsili çağırarak ve seçim de açıklanamayacaktır.

2. Bu bağımsız temsiller, herhangi bir temsili çağırdıkları varsayılarak açıklanamaz.

3. Ve her şeyin ötesinde, var olan şeyleri andıran psikolojik atomlar olarak düşünülen sözde fikirler, düşünceyle ortak bir yana sahip değildir; çünkü, düşüncede, ilişki zaten ilgili terimlerden önce verilir; bu entelektüel düzeyde de (sayılar dizisi sayıların kendisinden önce verilir) ve duygusal durumlarda da (birini hatırlama durumunda) böyledir.

Materyalist bakış açısına göre şunu söyleyebiliriz: Bu şartlı reflekstir, fizyolojik durumların yeniden üretilmesidir.

Örneğin bir kahramana ya da azize hayranlığı anlatan bir efsane, adaletsiz, korkak ya da haksız davrandıkları zamanlar olduğunu unutmamıza neden olur. Bu unutkanlığımız nedeniyle, kendimize gerçekçi olmayan fikirler yaratıyoruz ve kendimizi taklit etmeye zorluyoruz.

Sevgi hayranlık olmadan asla var olmaz; insan sevdiği kişiyi, kendisinde ona dair olan imgeye benzetmek için zorlar. İşte bu sebeple duygular düşünceler üzerinde üstünlük kurar. Birini seven bir kişi, onda iyilikten başka bir şey görmeyeceği için haklı olacaktır; başka biri ondan nefret etse bile haklı olacaktır. Bedenin duygulara emrettiği birçok başka durum düşünülebilir.

Ahlaki önemi: En önemli şey, bedenün tutumunu değiştirmeye, ruhu nefretten nefrete vb. yönlendiren çağrışımlarla

başa çıkmaya çalışmaktır. Çağrışım, düzgün bir şekilde anlaşıldığı takdirde, başkalarını ve kendimizi eğitmede yardımcı olabilir.

Dil

Dil, insanları diğer her şeyden ayıran şeydir. Descartes, kendisine hayvanların düşünüp düşünmediğini sorduğunda, dil sayesinde bu soruya bir cevap bulmuştur. Eğer hayvanlar konuşabilselerdi bizle iletişim kurabilirlerdi. Olabilecek en iyi eğitimle bile atlar veya köpekler konuşamaz ama Avrupalılar en barbar insanlarla bile dil sayesinde iletişim kurabilirler. Arılar ve karıncalar gibi birtakım sosyal yapıya sahip hayvanlara gelirsek, konuştuklarına inanmak için hiçbir neden yok. Yazılı bir dil veya bir kayıt yok. Onlara miras kalan içgüdüleri var ama bir eğitim yok.

Yani, dil ile, yalnızca insanlara ait bir şeye ulaşıyoruz.

Dil Çeşitleri

A. Doğal dil: Hayvani (ve aynı zamanda insani) bir şeydir. Duyguları anlatan şey budur. Kas, beze ve akciğerlerin doğal tepkilerinden oluşması nedeniyle doğaldır. Kişiden kişiye değişir.

B. Gerçek dil: Yalnızca insanlara ait bir şeydir. Düşünceleri aktaran şey budur. Bireye göre yapay bir şeydir (ancak toplum için doğaldır). Toplumsaldır. İçinde doğal dil izleri de bulunur: ünlemler, yansımalar (çünkü taklit doğal bir refleks-tir), ses tonu, vurgu.

Ancak genel olarak konuşmak gerekirse, sözler şeylerle bir benzerlik taşımaz (Şiirin en güzel özelliklerinden biri de içinde bir bakıma yapay ve doğal dil harmanı taşımasıdır). Dilin bu özelliği yazılı dilde özellikle dikkat çekicidir; çünkü söylenen kelimelerle harfler arasında hiçbir benzerlik olmaması nedeniyle yazılı dil iki kat daha yapaydır. Dil, şeylere benzeseydi, değerini kaybedecekti. Kelimelerin şeylerle ilişkileri şartlı reflekslerdir: Tüm kelimeler Pavlov'un deneyiyle karşılaştırılabilir.

Bu iki özellik, dil hem yapay hem de sosyaldır; dilin sa-

hip olduğu muhteşem güç hakkında açıklanması gereken her şeyi açıklayabilmeliyiz.

Şartlı Refleksler Oluşturmada Bir Araç Olarak Dil

Dil sayesinde her varlık (örneğin bir köpek) bir şartlı refleksle maruz kalır ve bunu üretir (Pavlov'un yaptığı gibi).

1. Hafıza: Ancak dil sayesinde böyle bir şey düşünülebilir. (Daha önce de bahsedilen bir örnek: Bir hücrede tek başına kalan ve kendisi için önemli olanları unutmak istemeyen bir mahkum, kendisi için bir şartlı refleks yarattığından emin olmak için bunların adlarını duvarlara yazar.) (Bir kelimeyi, cümleyi tekrarlarız, ölüleri anarız).

2. Duygular: Kişi şartlı reflesi bir isme o kadar güçlü bir şekilde ekler ki daha sonra onu hiçbir doğal refleksin yok etmesi mümkün olmaz. Bir aşık ne zaman, sevdiği kişinin yanındayken hissettiği şeyi hissetse, her şey ona sevdiği şeyden doğmuş gibi görünür. (kristalleşme)

Bu tür şeylerin ortaya çıkmasını kelimeler vasıtasıyla teşvik edebiliriz; bizim için daimi olan şeyler bu kelimelerdir, isimlerdir.

Bir dil biçimi ne kadar belirlenmişse, duyguları ifade etmeye o kadar uygundur (Krş. dualar, şiirler). Kişi, satırları değiştiremez; şiirin satırları, değiştirilemeyecek bir şekilde tasarlanarak yazılmıştır. Bu yüzden, ifade edilen duygu, değişmeyen bir karakter olarak kalır. Örneğin Lamartine'in "Göl"ü, aşıkların aşık oldukları yeri bir kez daha gördükleri anda hissettikleri hüznü ölümsüzleştirir.

3. İrade: İrade de buna dahildir çünkü kişi, belli bir şekilde tepki vermek isteyecektir. Sözcükler bizim için sabit ve değişmezdir (Örneğin: "namus", "dürüstlük", "hırsızlık" vb.) Özdeyişlerin rolü. Bu yüzden, farklı tepkiler yaratmak için aynı şeyi ifade eden farklı kelimeler kullanılır. Bu, kalabalıkların yanı sıra, kişinin kendisini etkilemek için de bir araçtır. Kişi tereddüt ettikten sonra, bir meselede taraf olur, ve bulunduğu pozisyonu koruyabilmek için bulunduğu tarafa göre sözler söyler. Şayet kişi harekete geçmek isterse, kelimeler faydalıdır ama konu düşünceye gelince tehlikelerle doludur

çünkü kelimeler bizi tek bir bakış açısından bakmaya iterler. Söz bir kere ağza geldi mi, sonsuza dek tekrarlanabilir.

4. Dikkat (İradenin bir biçimi): Zihinsel yaşamda dilin önemli olmasının dördüncü sebebi. Dile hakim olduktan sonra, dilimizin ucuna kadar gelse de reddedebileceğimiz kelimeler vardır: kelime seçimi. Örneğin, matematik çalışırken, "güneş" yazmıyor, "üçgen" yazıyoruz; bu da, geometrideki o problemle, güneşin dışında parlıyor olmasından daha çok ilgilendiğimizi gösteriyor.

Kendi Gerçekliği Olan Dil

Dilin kendi gerçekliği var, çünkü sabit, kalıcı, yapay.

Dil, kendimizi ifade etmemizi sağlar: Gözyaşlarımız, ağlamalarımız, homurtularımız hepsi bizim hallerimizdir, çoğunlukla bilinçsizce ortaya çıkarlar, fakat her zaman kendimizinmiş gibi hissedilir; fakat öte yandan, "acı" kelimesi içinde bize acı verecek bir şey barındırmaz. Kişi, hislerine bir isim verdiği anda onlara kendi gerçekliği olan nesneler gibi bakabilir.

Şiir: Şiirin mucizesi, ifade edilen hislerin kişinin kendine ait olmasındadır. Şiirdeki ölçü, dilin bu yapay ve doğal harmanlanmasını telafi edecek yapay bir şey ekler. Şair, ifade ettiği duygulara kendini kaptırmamak için bir savunmaya sahiptir: ritim, ölçü, kurallar.

Düzyazı bu araçlardan yoksun olduğu için, duygunun düşünce düzeyine yükseltilmediği herhangi bir düzyazı çalışması zayıftır.

Konuşulan dil: Kulağın ve sesin fizyolojik yapısı iki kısma ayrılabilir, biri eyler, diğeri ise algılar ve bu da "iç diyalogu" mümkün kılar. Platon: "Düşünme, kendiyle bir diyalogdur." Düşünce diyalog haline gelmedikçe, düz olmaktan, anlık düşüncelerden başka bir şey değildir. Düz düşünceden fazlası olması, muhakeme yaratması için ikili olması gerekir.

Yazılı dil, özellikle de basıldığında, daha kimliksiz bir şeydir.

Basılmış düzyazı: (a) Dışa yönelik bir şey, sanki bize ait değil gibi görünüyor; (b) Bize nasıl görünüyorsa başkalarına

da aynı şekilde görünüyor, bu yüzden tüm insanlığa ait bir şey oluyor.

Bir ifade biçimi ne kadar kişisel olursa, içeriği o kadar zengin olur. Bu araçlar ne kadar nesnel olursa kişisel olanı da o kadar iyi ifade ederler.

Michelangelo, heykel yapması gerektiğini hissettiği için o dayanılmaz sıkıntılardan geçti. Ve bu yüzden Beethoven 9. Senfoni'yi bestelediğinde inanılmaz bir mutluluk duydu.

Kısaca, dil, sanatlardan sadece biridir, nesir ise bir sanat; belirli refleksler üreten belirli işaretlerden oluştuğu için, düşünceye en uygun sanattır.

İdare Edilebilir Bir Şey Olarak Dil

Dil, hareketlere bağlı olduğu için idare edilebilir bir şeydir, iyi tanımlanmış, sabit, yapaydır.

Dil sayesinde istediğimiz her şeyi akla getirebiliriz; bizi eyleyen insan haline getiren şey dildir.

Aslında var olan şeylere maruz kalırız ama kelimeleri kullanarak neredeyse her şey üzerinde bir gücümüz bulunur. Güneş ve yıldızlar üzerinde herhangi bir güce sahip değilim; ama "güneş" kelimesinin kontrolü tamamen bende. Bu anlamda, "Açıl Susam Açıl" bir simgedir. Ölümlerin, ruhların yüceltilmesi: Şeyin harekete geçirdiği tepkileri yalnızca sözler harekete geçirir (Bkz.: Faust, büyücünün çırağı, iyi ya da kötü niyetli sözler).

Dil sayesinde bizim için her şey bir oyuncak haline gelir. Söylediğim sözler sayesinde yeryüzüne, güneşe ve yıldızlara sahibim. Üzerinde bir güce sahip olmadığımız şeylere karşı aynı derecede edilgen olsaydık, hiçbir düşünce mümkün olmazdı.

Sihir, konuşulan kelimeler vasıtasıyla kişinin herhangi bir şey üzerinde harekete geçebileceği fikrini ifade eder (tamamen doğru bir fikir).

Dünyayı Kavrayacak Bir Araç Olarak Dil

1. Dil sayesinde, şu an var olmayan her şeye sahibiz (Hafıza için bir destek). Elbette, dil olmadan da var olmayan bir

şeyin genel hissine bir an için sahip olabiliriz; fakat, dil olmadan o şeyin özelliklerini tam olarak akla getiremeyiz.

Dil olmaksızın, görmekte olduğumuz şeyin gördüğümüz veya görmediğimiz şeyle ilişkisini asla kavrayamayız. Dil, zamanın anları arasında bağlantı kuran bir köprüdür. Dil olmadan geçmiş, bir şey bilmemize yardımcı olamayan belirsiz bir his olarak var olurdu sadece. Aynı şekilde, gelecek de yalnızca dil sayesinde vardır.

2. Dil bize düzen verir. Dil sayesinde dünya çocukların parçalara ayırdığı ve tekrar bir araya getirdiği oyuncaklara benzer. Düzen, zaman içinde oluşan ve ardışık işlemler arasındaki bir ilişkiye bağlı olan bir şeydir. Dil olmaksızın hiçbir hatırlama yoktur: Bu nedenle, daha önce yaşanan bir işlem artık mevcut olmayacaktır.

Dünyayı kendimize küçük bir makine olarak göstermemizi sağlayan dildir (Aydın evrelerini portakallarla anlatmak). Dil, dünyayı yeniden yaratmamıza imkan vererek bizi bir tanrı gibi yapar, ancak bunu yalnızca sembollerle başarabiliriz. Bu durumda, kişi dünyayı kavramanın iki yolu olduğunu görür.

Dünyayı Kavramanın İki Yolu

A. Bize simgeler vasıtasıyla geçmiş, geleceği, yakınımızdaki veya uzaktaki bir şeyi, var olan veya olmayanı, hayal edebildiğimiz şeyi, göğü, atomu vs. veren şey dildir.

B. Eylem (bedensel hareketler) bize gerçek güç verir, ama yalnızca var olan şeyde, bedenimizin mekandaki konumuna yakın yerde, ihtiyaçlar dahilinde.

Gerçekten önemli olan soru, kişinin tüm vurguyu dile mi, eyleme mi yoksa her ikisine de mi yapıp yapmayacağını öğrenmektir.

Etik, bu sorunun cevabına bağlı.

Bilgi, ilkeleri sonuçlara tabi kılmakla mı oluşmalı? (Pragmatizm). Bu, iki durumda da cevaplanması gereken tek sorudur.

Kendimiz ve şeyler arasında iki tür ilişki olduğunu varsayıyoruz: (a) Konuşma tepkisinden kaynaklanan düzen; (b)

Etkin hareket etmekten doğan düzen, ancak sadece her an menzilimizde olan dünyanın bir kısmı üzerinde.

Eyleme bağlı ve dile bağlı olan ilişkileri karşılaştıralım.

1. Eyleme bağlı olan ilişkiler, ihtiyaçlarımıza tabidir. Örneğin; yaban arısı sadece kurtçuğun sinir merkezi ile ilişkilidir; eğer bir boğadan kaçırırsak, ilişkimiz olan şey yalnızca boğanın boynuzlarıdır. İhtiyacımız olan şey üzerinde hiçbir kontrole sahip değiliz; düzen belirli değildir: Bir tuz tanesi işe yaramaz, işe yarar olan şey bir avuç dolusu tuz tanesidir. Bir makarayı ele alalım, on kilogram ağırlığında bir şeyi kaldırmak için on kilodan fazla bir ağırlığa ihtiyaç duyulur. Hegel: "Nicelik, bir nitelik meselesi haline gelir." Diğer örnekler: modern bilimsel yemek pişirme, çiftlik yemeklerinden daha az sağlıklıdır.

Piyano çaldığımızda, tellerin nasıl titreştiğini bilmek zorunda değiliz.

İhtiyaçlar her zaman bütünle ilgilidir; bedenin kendisi bir bütündür, ceset olana kadar o bütünden ayrılmayız. İhtiyaçlar şans eseri birbirini takip eder. Yani, hiçbir kontrolümüz olmayan düzen üzerinde ilişkiler kuran şey dikkattir; o zaman sadece tesadüften kaynaklanan bir düzen var, demek ki hiçbir düzen yok.

2. Sadece dilin bize verebileceği şey yöntemdir ve bunu yalnızca tek bir sebepten dolayı yapabilir: Gerçek olandan çok farklı olduğu için. Dünyada elbette zorunlu olana itaat etmek zorundayız. Örneğin, belirli bir kilodan fazla ağırlığı taşıyamayız; bunun ötesinde tüm ağırlıklar bizim için aynı çünkü hepsinden aynı nedenle ayrılıyor (çok ağırlar). Öte yandan istediğimiz kilo sayısından bahsedebiliriz, çünkü kilo kelimesi ağır bir şey değil. Dil, ihtiyaçlarımıza tamamen yabancı ilişkiler kurmamızı sağlar.

Ayın evrelerini bir örnek olarak alın: Dil sayesinde, biz onu görmesek bile var olduğunu söylemek mümkün. Sözcüklerin bir maliyeti veya bir ağırlığı yoktur, sözcüklerden yararlanarak tamamen kendimize bağlı bir düzen kurabiliriz.

Bu yüzden, bu çelişkiye dikkat çekmeme izin verin: Bu, yalnızca bize bağlı olan, nesnel ve bir zorunluluk olarak görünen bir düzendir.

Sayı dünyadan aldığımız bir şey değil; başkası değil, yalnızca biz sayı dizilerinin yaratıcısıyız: Örneğin dünya, bir fırtına sırasında bize önce 1, sonra 2, daha sonra 3 kum tanesi vermeyecektir.

1 + 1 = 2 zorunluluğu ile kişinin kafasına düşen 2 kilo ağırlığı hissetme zorunluluğu arasında hiçbir ilişki yoktur.

Yani;

a) Yöntemin tek kaynağı dildir.

b) Nesnel dediğimiz zorunlulukları bize sunan yalnızca dildir, çünkü ihtiyaçlarımızdan, nasıl insanlar olduğumuzdan, duygularımızdan, içinde bulunduğumuz durumlardan vs. tamamen bağımsızlardır. Şu ikisi birlikte ilerler; yöntemsiz, nesnel bir zorunluluk yoktur. Nesnel zorunluluk olmadan, yöntem yoktur.

3. Bununla birlikte, sözcüklerle yetinirsek şayet, düzen ve zorunluluk ortadan kalkar.

Cebirden bir örnek verelim: Orada bir yüzeyin üzerine bir çizgi ekleyebilirsiniz. Yalnızca dilde, 100 adım demeden önce 1 adım demeye gerek yok. Yani, dilin değeri, dil ve başka bir şey arasındaki ilişkide bulunur. Eylem gerçekliği beraberinde getirir.

Bu yüzden, daha önce rastlamadığımız bir kavramla karşılaşıyoruz: Gerçeklik kavramı. Eylem dilden sonra gelir ve ona bağlıdır, eylemin kendisi yeni bir şey getirir. 100 basamak demekle, 100 basamak çıkmak arasında bir fark var. Eylemin dile nazaran "daha fazla" olduğunu inkar etmek imkansızdır; ya da "daha fazla" olmasa da oldukça farklı bir şey olduğunu: İşte gerçeklik bu. Dili istediğiniz kadar öteye sürükleyin, dil sayesinde bir gerçeklikle karşılaşamazsınız. O halde, dış dünyanın gerçekliği meselesi oldukça basit bir hal alıyor: 100 adım atmanın 100 adım demekten farklı bir şey olması, gerçekliğin bir kanıtı.

Öngörülemeyen şey, düzenli bir dilde olandan farklı olan şeydir.

Üstesinden gelemediğimiz engellerle karşılaştığımızda bazı şeytani güçlerin olduğu izlenimine kapılırız (Heyelan). Aklimızı yitirmemize sebep olan felaketler bizi şöyle bir şey sormaya yönlendiriyor: "Bu bir rüya mı?" Şimdi, eğer aynı

kişiler aynı taş bloklarla karşı karşıya kalır, körü körüne tepki göstermek yerine, durum hakkında düzenli bir şekilde düşünmeye başlar ve bir kaldıraç kullanırsa her şey değişir: Kaldıraç, nesneyi bölmeden, ağırlığı bölmeye yarayan bir araç. Bu durumda taş, bütün kötü karakterini kaybeder; herhangi bir ağırlık, belli bir miktar kuvvetle taşınabilir; tek yapmanız gereken 50 kiloluk bir kuvvet ve 300 kiloluk bir ağırlık arasında bir ilişki kurmaktır. "Bana bir dayanak noktası verin, dünyayı yerinden oynatayım" (Arkhimedes).

Dünyadaki tüm kötülük gücünün üstesinden gelen bu fikirdir. Elimizdeki güç ile bize karşı olan güçler arasında, aradaki orantısızlık ne olursa olsun, eylemlerimizde başarılı olma, dünyada iz bırakma ilişkisi kuruyoruz. Bunun farkına varırsak en küçük kuvvet en büyüğün üstesinden gelebilir.

Kendini bir kayanın insafına bırakan bir adamla, onu sihirle ele geçirmek isteyen adam ve kaldıraç arayan adam arasında gerçek bir fark var. Dikkat edin, birincinin böyle bir şey yapmasının nedeni tutkudur, ikincisinin ise destansı bir çabaya ihtiyacı var. Çalışma, sürekli bu tür bir çaba gerektirir.

Kişi kendini kayanın insafına bıraktığı zaman, bir kabusun ortasında olduğunu hissediyor; fakat bir rüyanın düzenli bir dil tarafından yönetilen bir eylemle ortak hiçbir özelliği yoktur. Ancak, şu an bir taştan konuşurken söylediklerimizde gerçek bir şey yok, çünkü öngörülemeyen bir şey yok. Bilimde, muhakemede, sorunları işlerken yalnızca bizzat koyduğumuz şeyleri (hipotezler) görürüz. Eylemlerin içeriği düşündüklerimizden ibaret olsaydı, hiçbir mani olmayacağı için, eylem de olmazdı. Sorunun ne olduğunu gördüğüm ve harekete geçtiğim zaman arasında her türlü kaza meydana gelebilir. Gerçek, böyle tanımlanır. Bizzat sorunda içerilmeyen şeydir gerçeklik, yöntemin öngörmemizi sağlamadığı şeydir gerçeklik.

Neden gerçeklik bunun gibi olumsuz bir şekilde ortaya çıkar ki? "Benliğin" işareti yöntemdir; kendimizden başka bir kaynağı yoktur: Gerçekten var olmaya başladığımız zaman, yöntemi kullanmaya başladığımız zamandır. Kişi yalnızca sembollerle ilgili yöntem uyguladığı sürece bir tür oyunun sınırları içinde kalır. Yöntemini içeren bir eylemde, yöntemi kendimiz bulduğumuz için, eylemde olan biz oluruz: Eylem-

de bulunuruz çünkü öngörülemeyen şeyler bize kendisini gösterir.

Bir şeyin gerçekliğinin kanıtını asla sunamayız; gerçeklik kanıtlara açık bir şey değildir, tesis edilen bir şeydir. Sadece kanıt yeterli olmadığı için tesis edilir. Dilin hem vazgeçilmez hem de yetersiz bu niteliğidir ki dış dünyanın gerçekliğini bize gösterir.

Çoğu insan bunun farkına varmaz, çünkü muhakemeden ileri gelen eylemler nadirdir. Ya da tam olarak söylemek gerekirse aynı insanın hem düşünmesi hem de düşüncelerini harekete geçirmesi nadir bir şeydir (Bir yanda mühendis düşünür, diğer yanda işçi çalışır).

Kant, sanatı doğayla zihin arasında mucizevi bir uyum olarak tanımlar.

Bir müzik parçasının yalnızca zihinde var olan bir şey olmadığını, ancak her an bunun hakkında öngörülemeyen bir şey olduğunu anlamamızı sağlayan şey budur. İnsanın büyüklüğü sadece gerçekliğin gerçekten bilincinde olduğu o anlarda saklıdır. Ne yazık ki dil ve (gerçekliği getiren) eylem arasındaki bu ilişkiye her insan sahip değil.

Şimdi, bir bakışta, hem bilimsel hem de ahlaki bir sorunu çözdük: Erdem, düzenli bir dil ve eylem arasındaki ilişkidir. Zihinsel erdem de dili düzenli bir biçimde kullanması ve onu asla başarının kölesi haline getirmemesinden ibarettir.

Toplumun Dil Vasıtasıyla Birey Üzerindeki Etkisi

1. Bu etki sadece dilin var olması gerçeğiyle kendini hissettirir. Toplum, bireylerin toplamı değildir; birey toplumda sonradan var olan, toplum içinde var olan bir şeydir; toplum ve ona eklenen bir şeyin toplamıdır. Sıralama şöyle: toplum, birey. Birey yalnızca toplum aracılığıyla var olur ve toplum değerini bireyden alır.

2. Dahası, şu ya da bu dilin belirli özellikleri sayesinde toplum etkisini gösterir. Örneğin, Yunanca ve Fransızca, mantığa tam uyan analitik dillerdir. İngiltere'de, Montesquieu, Rousseau gibi bir isimden söz edilemez, fakat İngilizce harika bir şiirsel ifade aracıdır. Almanca, analizden çok sistemlere katkıda bulunan bir dildir (Kant).

3. Sonra, bazı kelimeler var.

Birçok anlama sahip kelimeler, mesela;

Baş düşünce (aklı başından gitmek)
irade (başla gelmek)
emir (başla çekmek)

Değer paranın değeri
ahlaki değer
iradi ve düşünölmüş cesaret

Mülkiyet kişisel eşyalar
esas nitelikler

Yuva ocak
aile
hareketin kaynağı

Dünya kozmos = düzen, nizam
evren
alem

Lütuf görünürdeki doğal uyum
lütuf dilemek
lütuf göstermek
ilahi lütuf

Görüş görme duyusu
menzil
bakış açısı

Yani, dilin kendisi zaten düşünceler içeriyor.

Dil toplumun doğal bir yaratımıdır; aksi takdirde herhangibir kelime icat etmemiz bile imkansız olurdu (Bilimde yeni bir şey keşfedildiğinde, kullanılan kelimeler oldukça yabancıdır, hatta Yunanca veya Latince kökenlerden veya fencinin adından türetilir).

4. O halde, dil sayesinde, entelektüel bir çevreye adım at-

tık. Dil sayesinde bize miras kalan tüm düşüncelerle ilgili olmayan bir düşüncenin olması imkansızdır. İçinde bulunduğumuz bir durumu ifade edinceye kadar, bu, tüm insanların deneyimine ait bir şeydir. Bu nedenle dil, bir arınma aracıdır; bize eziyet eden her şeyi ifade etmesi bağlamında bir sağlık kaynağıdır. İfade edilir edilmez genel ve insani bir şey haline gelir, üstesinden gelebileceğimiz bir şey olur.

Aristoteles: "Trajedi bir arınma aracıdır."

Goethe, *Werther*'de kendi umutsuzluğunu dile getirdiğinde bu, tüm insanların geçtiği bir evre haline geldi.

İçimizdeki herhangi bir delilik, ifade edildiği için kazanır, çünkü bu şekilde, bizi insanlıktan ayıran bir şeye insani bir nitelik veririz.

5. Diğer taraftan, dil sayesinde, başka birinin düşünceleriyle sanki kendi düşüncelerimizmiş gibi ilgiliyiz. Bir düşünciyi kendi düşüncem haline getirmeden, ona ev sahipliği yapmam imkansız.

Bu şekilde, düşünce alışverişi olanaklı hale gelir. Kültürü oluşturan şey budur; bu nedenle kültür "beşeri bilim" olarak adlandırılır. Dil insanlar arasında kardeşlik yaratır. Bu, yazılı eserler için de geçerlidir; aynı zamanda popüler sözler, mitler (İncil, Yunan mitolojisi, peri masalları, sihir), şiir, sanat eserleri için de geçerlidir. Bütün bunlar insanlar arasında ortaklık yaratır, yalnızca düşünce üzerine bir ortaklık değil aynı zamanda bir duygudaşlık. Herkes Phaedra'yı kıskançlığıyla, aşkıyla tanır vb. Eğer kavga eden iki adamdan biri kendi öfkesinin diğerinin öfkesiyle aynı olduğunu anlayabilseydi, tartışmaları sona ererdi.

Kötü Kullanılan Dil

Mekanik bir şey olduğu sürece dil tehlikelidir.

Hatanın her zaman dilin kötü kullanımına dayandığını düşünüp materyalist bir hata teorisi üretebiliriz.

Dilin değerli bir şey olduğunu gördük çünkü dil kendimizi ifade etmemizi sağlıyor; fakat, kişi kendini tamamen dilin kollarına bıraktığında ölümcüldür, çünkü o zaman kişinin kendini ifade etmesini önlüyor demektir. Descartes'ın hata kaynağı olarak gördüğü önyargılar ve acelenin kaynağı dildir.

Kişi isterse, bütün yaşama sanatını dilin iyi kullanımına indirgeyebilir.

Muhakeme

Leibniz, bütün yargıların analitik olduğunu düşünüyordu; çünkü, çelişmezlik ilkesi, yeter sebep ilkesi ile birlikte temel ilkedir. "Herhangi bir sebep olmaksızın veya en azından belirli bir sebep olmadan herhangi bir şey olur mu; yani bir şeyin var olmamasından ziyade mevcut olması ve tamamen farklı bir şekilde değil de olduğu gibi var olması için *apriori* verilebilecek bir neden?"

Kant, muhakemede kullanılan ilkelerin listesini yapmaya çalıştı. Ve şunları buldu:

1. Çelişmezlik ilkesi
2. Kategoriler
 - a. nicelik kategorisi (birlik, çokluk, bütünlük)
 - b. nitelik kategorisi (gerçeklik, olumsuzlama, sınırlama)
 - c. ilişki kategorisi (özün ilinekle ilişkisi, sebep sonuç ilişkisi, karşılıklı eylem)
 - d. hâl kategorisi (olasılık, varoluş, zorunluluk).

Kant, sentetik yargıların ilkeleri olan *apriori* ilkelerin bu kategorilere karşılık geldiğini düşünüyordu.

1. Tüm tezahürler yayılan büyüklüklerdir.
2. Bütün tezahürlerde duyum ve nesnede duyuma karşılık gelen şey yoğunlaşan büyüklüktür.

3. (a) Genel ilke: Tecrübe yalnızca algıların zorunlu bir ilişkisinin temsili yoluyla mümkündür, bu ilişki de algıların zamandaki ilişkilerini belirler; (b) Fenomenlerdeki tüm değişimler boyunca öz var olmaya devam eder ve doğadaki niceliği ne artar ne de azalır (Karş. "Hiçbir şey kaybolmaz, hiçbir şey yaratılmaz"); (c) Tüm değişimler sebep ve sonuç ilişkisinin yasalarına göre yapılır (Kant için bu ilişki zaman içinde zorunlu bir zincirdir); (d) Her öz uzayda eşzamanlı algılandıkça, evrensel bir karşılıklı etkinlikle bir araya getirilir.

4. Biçimsel koşullara uygun olan şey mümkündür; tecrübenin maddi koşullarına uygun olan şey gerçektir; gerçeklikle uyuşması, tecrübenin genel şartları gereğince belirlenen şey zorunludur.

Spencer: İlkeler, türün tecrübe vasıtasıyla kazandığı genel kurallardır. Yani, değiştirilemez bir ilke olamaz.

Bazı belirgin anlamsızlıklar:

Einstein'ın teorileri: Işık hızı sonsuzdur. Öte yandan, ışığın saniyede 300 bin kilometre mesafe kat ettiğini düşünür.

Bir başka apaçık anlamsızlık: Büyük ve küçüğün göreceli olduğu açıkça görülüyor. Başka bir kanuna göre ise mutlaklıdır.

Kümeler kuramı: Çift sayılardan iki kat daha fazla tam sayı vardır. Yine de çift sayı kümesinin tam sayı kümesine eşit olduğu söyleniyor.

Aşağıdaki muhakeme biçimlerinin sınıflandırılmasını kabul ediyoruz:

Tasım

Örnek: Sokrates bir insandır, insanlar ölümlüdür; dolayısıyla Sokrates ölümlüdür.

Tasıma herhangi bir kanıt aramak saçmalık olurdu. Kısaca söylemek gerekirse, tasım, çelişkiyi önlemek için bir dil kurulduğundan ibarettir: Çelişmezlik ilkesi bir dilbilgisi ilkesidir.

Genel olarak, doğrudan ve çaba harcamadan yapılan tüm sıradan muhakemeler, az ya da çok somut tasımlardır. Tasımın kuralları biçimsel mantıkta incelenir.

Matematiksel Muhakeme

Descartes'e kadar, bunun tasımlara indirgenebileceğine inanılıyordu.

İnceleyelim:

$$\left. \begin{array}{l} A=B \\ A=C \end{array} \right\} B=C$$

Bu, A'yı B ile tanımlama meselesi değil. "Bir üçüncüye eşit iki nicelik, birbirlerine eşittir" önermesi bir tasım veya bir analitik yargı değildir. Bir bilimin bir bölümünü önermeye dayandırabiliriz: "Eşit miktarlar eşit değildir" (sonsuz küçükler hesabı), buna karşın "Beyaz atlar siyahtır" gibi bir önerme asla kimseye güven vermeyecektir.

$$\left. \begin{array}{l} A=B \\ B=C \end{array} \right\} A=C$$

Bu işlem, ölçü tanımlayan bir işlemdir.

Aritmetiğin temel işlemi bize düzeni verir. Dil hemen devreye girer; durduğumuzda, dil olmadan, nerede olduğumuzu hatırlamak zor; fakat tüm bunlar için dilden başka bir şey daha var. Düzen, her zaman aynı şeyi tekrar tekrar yapmaktan oluşur. Sayılar, bir şeyden diğerine geçiş yapan işlemi (bir sııftaki öğrenciler, askerler, vb.) göz önüne almazsak, şeylere veya hayvanlara uygulanamaz.

Doğada sayılar yoktur.

Konuyu materyalist bakımdan inceleysek bile, geometride her zaman dil ve düzen bulunur. Kanıtlama yapıldıktan sonra tasım gerçekleşir. Bir kanıtlama nasıl yapılır? Çizgilerle. Oysa doğada çizgiler de yoktur. Öyleyse, demiryolları, motorlu araçlar gibi maddi şeylerde ve makinelerin inşasında matematik nasıl kullanılacak?

Çizgiler bu sihirli gücü nereden buluyor - kağıttaki, kara-tahtadaki bu soluk işaretler?- Evrenin efendisi, üçgendir, veya her şeyden önce düz çizgidir.

Düz çizgilerin, geometrik şekillerin genel özelliklerini araştıralım. Neden bir sedir ağacının dalları geometri yapmak için kullanılamaz?

Görüyoruz ki geometrik şekiller: (a) yönetilebilirdir, (b) basittir.

Düz bir çizgi eğriye göre daha kolaydır, çünkü düz bir çizgi daha kolay taranabilir; düz bir çizgi bir yüzeyden daha basittir, çünkü bir düz çizgi taranabilir, ancak bir yüzey taramaz.

Erişilemeyen şeyleri basit şeylere indirgeyebilmem büyük-lüğümün bir işareti; zayıflığımın bir işareti ise bunu doğrudan yapamayışım.

Ayrıca, bu şekiller şunlardır: (c) doğada sabit olan şeyler ve (d) katılığı, direnci, ağırlığı olmayan, kaza ihtimali olmadan kullanılacak simgeler.

Öyleyse işte tam da bu yüzden bu şeyler herhangi bir va-

roluşa sahip değil ve tamamen gúcümüz dahilinde olması sayesinde onları dünya üzerinde egemenlik kazanmak için kullanabiliyoruz. (Karş. Dil sayesinde her şey bizim elimizdedir.)

Düz çizgiler hem hareketin (taranabilirler) hem de yeri değişebilen şeylerin simgeleridir.

Sadece bu iki tür hareket vasıtasıyla geometriyi yeniden inşa edebiliriz.

Sezgi ve ilham, geometrik figürlerin elle dizilen, çizilen ve bir yerden diğerine hareket ettirilen şeyler olduğunu düşünmekten ileri gelir.

Sıkıntının sebebi tam olarak şu: Hareket sezgisi hataya sebep olabilir. Ama örneğin, neden kibrit çöpleri kullanılsın? Kişi, bunları pekala elle dizebilir. Kuşkusuz, ancak figürlerin basitçe çizilmesinde bir kaza riski azaltılır. Kazalar - öngörülemeyen olaylar; bir kaza her zaman meydana gelebilir.

Tüm yöntemlerimizi bozan şey zamandır. İnsanların bir yöntem keşfetmede çok zorlandıkları gerçeğinde şaşırtıcı bir şey yoktur: Gerçeklik ve yöntem birbirine karşıdır.

Karatahta ve tebeşirdeki (ya da kağıt ve kurşun kalemdeki) sihir, tahtanın zamanı silmesinde.

Bununla birlikte, daima zamana tabiyiz: Üçğenden önce bir çokgen oluşturamayız. Ancak bu durumda bahsedilen zaman şu anda düşündüğümüz zaman değil: Zaman eylemi düzenleyen bir şey ama zaman içinde öngörülemeyen her şey silinir.

100'e kadar saymak, bir üçgen düşünmek, yapay bir dairede hareket etmektir.

Artık yöntemi tanımlayabiliriz: İlineksel şeylerin oluşmasına neden olan zamanın özelliğini sildiğimiz ve eylemlerimizi düzenlememize imkan sunan zamanın özelliğini koruduğumuz her vakit yöntem vardır.

Düzen işte budur.

Düzen, eylemlerin maddi içeriğini silip onların yalnızca kendisini koruduğu sürece bir güç işaretidir. Bu nedenle, geometrinin çalışma biliminin temelinde yattığını söyleyebiliriz.

Özetlemek gerekirse, karatahtanın değeri, kazara kullandığımız şeyi yok saymamız ve zamanın yükü altında kalmamamızdır. Yöntemin yanı sıra, geometri de hareketi simgeleyen şeylere sahiptir.

Bu durumda, muhayyile de rol oynar.

Matematiğin üç yolu arasında bir ayırım yapılabilir:

1. Muhayyile dilden önce gelebilir. Böyle olduğunda, çözüm sezgisel olarak bulunmuş demektir.

2. Muhayyile, dil ile aynı anda mevcut olabilir.

Çözümün genel bir izlenimine sahip olmak için, problemi muhayyilede adım adım düzenli bir şekilde hallederiz. Muhayyile bu anlamda bir rol oynar: Bir adımı hayal ederiz ve bütün problem, karmaşık olmasına rağmen, bir dizi basit adıma indirgenir.

3. Muhayyile mevcut olmayabilir.

Bu durumda geriye kalan tek şey dildir.

Matematikte, tıpkı Descartes'ın düşündüğü gibi, muhayyile olmadığı sürece doğru bir anlayış yoktur.

Doğa Bilimleri

Gözlem ve deney

Doğa bilimlerinde malzeme olarak adlandırılan şeyleri öğrenelim.

Her şeyden önce, iki biçime sahip doğa var: gözlem ve deney. Sırf gözlemi yalnızca astronomide görüyoruz; fakat deney her zaman diğer bilimlerle birlikte gelir. Deneyde insan müdahalesi her zaman yapay bir ortamın kurulmasını içerir.

A. Gözlem malzemesi düzeneği şu özelliklere sahiptir:

1. Tezahürleri ölçer: kronometre, teleskop, pusula.

2. Tezahürün ölçülmesini engelleyen herhangi bir şeyden kurtulur (örneğin, bireysel faktörler: sinir sinyalinin hızı)

Gözlem malzemesi düzeneği, gözlemin zorunlu ve yeterli şartıdır. Bir gözlem yaparken bir sonuca varmamak bile zorunludur; muhayyileden kurtulduğumuzdan tamamen emin olmak için düşünmeyi bırakmak gerekir. Dolayısıyla gözlem tamamen maddi bir eylem gibi görünüyor.

B. Deney: Bu, iki ardışık an arasında bir ilişki kurulmasını sağlayan bir araçtır. Bir deneyde yapılması gereken, sınırlı bir alana sahip bağımsız bir dünya yaratmak, gerçek dünyayı bu deneyden hariç tutmaktır:

Sızdırmaz bir ortam oluşturmak, deneyi belirli sayıda son-

lu faktörle sınırlandırmak ya da sonsuzu bir tarafa bırakmak gerekir, yani sonsuz büyük ve sonsuz küçükü. Sonsuz büyükten kurtulmak için çevreden soyutlanmak gerekir ve sonsuz küçükten kurtulmak için deney faktörlerinin kısımlarından ve bu kısımların kısımlarından soyutlanmak gerekir vb. Her iki durumda da gözden kaçabilecek şeyler var. Fizik, boyu milimetrenin milyonda biri olan bir fizikçi için tamamen farklı bir şey olurdu.

Örneğin, serbest düşme durumunda, kullandığımız tebeşir parçasının içinde neler olup bittiğini bilmemiz gerekseydi, bir deney gerçekleştirmek mümkün olmazdı. Bir deney esasen yapay bir şeydir. Aslında, dışardaki ve içerdeki şeylerden kurtulmak tamamen mümkün olamaz.

Ancak tüm deneyler bir kurgu üzerine kurulmuş gibi görünüyor. Dolayısıyla, teoriler kadar deneylerin de uzlaşmalara dayandığını görüyoruz. Uzlaşmasız bir deney yapmak ancak kazara olur.

Açık konuşmak gerekirse, sızdırmaz bir çevre fikrinin hiçbir anlamı yok. Nasıl olsun ki? Bir dizinin son aşaması olarak anlamlı bulunabilir. Her şey sanki içte ve dışta olanın etkisini sınırlamak ve bunu çok daha hassas aletler vasıtasıyla yapmak mümkünmüş gibi oluyor. Deneyin yetkinliği, insan çalışmalarına bağlıdır. Bu önemli, çünkü aksi takdirde kişinin bir dizi hakkında hiçbir fikri olmazdı, ve çünkü deney, insan tecrübesinin bir parçasıdır. Fizikte "ihmal edilebilir" sözcüğüne bir anlam kazandıran şey budur. "İhmal edilebilir" olan şey, sızdırmaz çevrenin kusurlu yapısına ait olan şeydir. Örneğin, kalorimetre durumunda, aksesuarların emdiği ısı miktarı ihmal edilebilir, çünkü bu miktar daha iyi cihazlar kullanarak daha da küçültülebilir.

Aslında, bir deneyde, iki bilinmeyen hakkında düşünülür: ideal bir deney ve ideal sonuç, ve bunlar iki dizi de aynı anda uyduğu takdirde bir anlama sahip olur.

Örneğin, Joule yasası asla kesin olarak doğrulanmamıştır, fakat daha doğru aletler kullanıldığı takdirde doğrulanabilir.

Bu durumda, deney nihayetinde teoriye karşı olan bir şey değildir: Aynı ilkeye, yani düzen ilkesine dayanıyor.

Saf ve basit deneyciliği uygulamak için, bir deney gerçekleştirmek bile gerekli değil.

Hipotezler

Örnekler: Yerçekimi sabit bir kuvvettir; ışık düz çizgilerle veya dalgalar halinde yayılır, vs.

Diğer hipotez türleri:

A. Hipotezler tamamen matematiksel bir çıkarımdan oluşur.

Örnekler: Kaldıraç teorisi, yüzen cisimlerin teorisi, yerçekimine tabi cisimlerin kat ettiği mesafeleri yöneten kanun.

Hipotez ile deney arasındaki ilişki nedir? Genel görüş, bir fencinin doğaya onay için sunduğu argümanları ortaya koymasıdır: doğa evet derse, argüman doğrudur; hayır diyorsa, argüman yanlıştır.

Fakat kişi, doğanın ve muhakemenin farklı olduğunu göz önünde bulundurmalıdır. Doğada, düzen mevcut değildir. Muhakemede öncelikle olan ama doğada olmayan şey, muhakemenin kendisidir.

Muhakeme ve doğa birbirinden iki şekilde farklıdır: Muhakemede doğada var olmayan bir düzen vardır, doğada ise muhakemede olmayan veriler bulunur.

Bir terazinin dengesi, kaldıraç teorisi ile uyuşmuyorsa, bir yanlışlık olduğunu söyleyebiliriz.

Bu tür çıkarımlar hiçbir zaman doğrulanamaz; çünkü doğada asla var olmayan mükemmel tanımlanmış verilerin sonucudur; bunlar doğada diziler üretmemizi sağlar.

Eğer bu kuramlar doğaya etkili bir şekilde uygulanacaksa, gerçek veri ile teorik veriler arasındaki farkın ölçüsünü hesaba katmak gerekir.

Örnek: Modern termodinamiğin tamamı, var olmayan mükemmel gazların incelenmesine bağlıdır (bu var olmayan gazlar, Mariotte ve Gay-Lussac yasalarını doğrulamaktadır).

B. Bilinen bir fenomenle kıyas dahilinde oluşturulmuş hipotezler.

Descartes: "Kullandığım karşılaştırmalarda, hareketleri diğer hareketlerle, rakamları diğer rakamlarla kıyasladığım için, diğer bir deyişle, küçüklüklerinden dolayı duyularımın denetimine diğerleri gibi girmeyen ama buna karşın büyük bir çemberin küçüğünden ayrıştığı gibi de birbirinden ayrışmayan şeylerle kıyasladığım için, bunun insan zihninin fizik-

sel sorunlarda hakikate varmak için mümkün olan en iyi yol olduğunu iddia ediyorum; hatta böyle bir karşılaştırma ile açıklanamayan bir şey doğa hakkında doğrulandığında bile, bunun yanlış olduğunu kanıtlama yoluyla nasıl göstereceğimi bildiğimi de söyleyebilirim.”

Kıyas, bir ilişkiler özdeşliğidir.

Kıyas, genellikle benzerlikle karıştırılır. Sudaki bir taş ve ışık arasında maddi hiçbir benzerlik yoktur, ancak bir kıyas yapılabilir.

C. Cebirsel kıyas üzerine kurulu hipotezler.

Örnek: Hertz'in hipotezi. Hertz elektriği analiz etti. Deneyleri ona ışığına benzeyen formüller verdi. Bundan dolayı ışığın elektromanyetik bir fenomen olduğu sonucuna vardı.

Bu tür bir hipotezde dikkat çekici bir husus var: Elektriğin doğasını bilmeyiz. Bu yüzden, özel olanı genele indirgiyoruz.

Bu üçüncü türdeki varsayımlar çok belirsizdir, diğerleri oldukça açıktır; muhayyilede temsil edilemezler (ikinci türde olanlar edilebilir ve edilmeli), mekanik temsilden bağımsızdırlar. Henri Poincare, bir fenomenin mekanik temsilinden daha yararsız hiçbir şey olmadığını söylüyor, çünkü bir kere bir mekanik temsil yapabilirsek, bunlardan sonsuz kere yapabiliriz. Lagrange tüm mekanik fenomenlerin tek bir genel formülünü vermiştir.

Henri Poincare: Ya bir fenomen Lagrange'in genel formülünü doğrular, ve ardından mekanik temsillerin sonsuzluğu belirir, ya da doğrulamaz, ve bundan da herhangi bir temsil çıkmaz.

Bu üçüncü tür hipotezde, cebir insan düşüncesinin yerini alıyor.

Her bir hipotez türü için maddi bir temel oluşturulmuştur.

Auguste Comte'un farklı bilimler tablosu:

Hipotezler	Bilimler	Yöntemler
	Matematik	Kanıtlama
Matematiksel	Astronomi	Gözlem
Astronomik	Fizik	Deney
Fiziksel	Kimya	Sınıflandırma (devamsızlık)

Kimya hakkında: Kimya alanında incelenen mesele, yaşam koşullarını oluşturur: Eski atomlar teorisi sayılara dayanır, modern teori de kimyaya (Avogadro yasası). Fizikten kimyaya geçişi sağlayan unsur dengedir.

Mukayese

Fiziksel kimyadaki hipotezler

Biyoloji

(Tüm bu bilimlerin hipotezlerini önceki bilimlerden çıkarır ama esas niteliklerini de korurlar.)

Comte, Marx, Fransız sosyoloji okulu (Durkheim, LevyBruhl) ve Marksistler tarafından araştırılan sosyolojiyi de ekleyebiliriz.

Zihnin Peşinde

1. Dilin insanı iki doğaya - aktif ve pasif bir varlık haline - bölmek için bir araç olduğunu gördük: (a) Kendisinde şartlı reflekslerin yaratılması; (b) Kendi fikirlerinin incelenmesi. Dolayısıyla insanda bir ikilik görürüz: Birbirinden farklı iki unsur.

2. Öte yandan, sonsuzluk ve mükemmellik duygusu veren diziler kavramını gördük.

İtirazlar: Sürekli artan bir ilerleme vasıtasıyla sonsuzluğun ne olduğunu gösterebiliriz; kişi, daha az kusurlu bir şey aracılığıyla mükemmelliği temsil edebilir.

Çürütme: Materyalistler der ki az çok kusursuz düz çizgiler dizisi sayesinde ideal bir limit mahiyetindeki kusursuz düz çizgiyi hayal ediyoruz. Doğru, fakat ilerleme kendi içinde mutlaka sonsuzluğu içeriyor; mükemmel düz çizgiye nispetle, düz bir çizginin diğerinden daha az bükülmüş olduğunu söyleyebiliriz -ve bu olmadan dizinin herhangi bir anlamı olmayacaktır. Burada, muhayyilenin tasavvur ettiği düşünceler ile anlama yetisinin tasavvur ettiği düşünceleri ayırt etmek için çok iyi bir kıstasa sahibiz. (Bkz. Descartes, İkinci Meditasyon: balmumu parçası.) Düşünülen ile düşünülmeyen şey arasında tam bir kopuş var, çünkü sonsuzu ya tasavvur ederiz ya da hiç etmeyiz.

3. Sonunda zorunluluk kavramını algıladık. Olumsal düşünceler ile zorunluluk işareti taşıyan düşünceler arasında temel bir fark vardır.

Olumsal düşünceler: Su 100 derecede kaynar; cisimler düşer; her sabah güneş doğar; görmediğimiz şeylerin var olma-ya devam etmesi (insanlar).

Zorunluluk işareti taşıyan düşünceler: Önce olan sonra olamaz vb. (Uzay ve zaman, Kant'a göre, *apriori* sentetik yargıların tek iki kaynağıdır.)

Zorunluluk kavramını derinlemesine inceleyelim.

Zorunluluk yalnızca düşünce bir engelle karşılaştığında ortaya çıkıyor.

Örnekler: (a) Kişi, bulması gereken bir şeyi endişeyle ararsa, zorunluluk kavramını kaybeder; fakat kişi düzenli bir şekilde aradığında, zorunluluk gereği görürüz ki o şey aranılan yerde bulunamayacaktır, ya da o şey şuradaysa bulunacaktır.

(b) İnsan bir fabrikada sersemlik hissine kapılır ancak eğitilmiş bir işçi zorunluluk fikrine sahiptir, çünkü makinelerin çalışma biçimini nasıl değiştirebileceğini bilir.

(c) Tutkularla ilgili olarak şunları söyleyebiliriz: Phaedra zorunluluktan haberdar olamaz, çünkü kaçınmak istediği şeyin ne olduğunu bile bilmiyor. Zihin işlerken zorunluluk kendini gösterir. Zihin, zorunlu olan bir şeyi anlamak için onu yeniden yapılandırmalıdır.

Zihin, onu ezecek maddeden bir araç yapar. İnsan doğayı kontrol ettiği sürece (bunu ister gerçekten yapsın, ister simgeleri kullanma yoluyla), zorunluluk kavramına sahiptir.

Zorunluluk olması için bir karşılaşma olmalı, iki unsur olmalıdır: Dünya ve insan (zihin). Böylece, materyalizm, zorunluluk kavramıyla yüzleştğinde kendini yok eder.

Bütün insani gelişme, kısıtlamanın bir engelle dönüştürülmesinden oluşur.

O halde insan neden matematikte kendiyle yüz yüze gelmek için dünyadan kaçmalı? Çünkü dünya ona bunun için bir mühlet vermez; gerçek dünya ile uğraştığı sürece bir dizi oluşturmak imkansızdır.

İnsan, sembolleriyle uğraştığı sürece kraldır, oysa doğa karşısında tamamen güçsüzdür. İnsan elini doğrudan dünya-

ya sokarak inşa edemez: Soyut bir yapıya kavuştuğunda dünyaya geri dönebilir.

Ne yazık ki, soyut yapılar inşa edenler ile dünyayı inşa edenler farklı.

Kant: "Uçuş sırasında güvercin havayı altına alır ve direncini hisseder, boşlukta daha da iyi uçacağına inanır." (Güvercin düşüncedir; hava ise dünya.)

Bacon: "Homo naturae non nisi parendo imperat." (İnsan, doğaya yalnızca itaat ederek hükmeder).

Bir zorunluluk taşıyan eylem ve düşünceler yalnızca gerçekten insanidir. Eyleme geçmeye mecbur değilsek, bir zorunluluğa sahip olmayan eylem ve düşüncelerden kaçınmamız şart. Zorunlu olmayan bir düşünce önyargıdır. Ancak, bırakmamız gereken önyargılar ile bırakmamamız gereken önyargıları birbirinden ayırmak zorundayız.

2

Zihnın Keşfinden Sonra

“Geometri bilmeyen giremez” (Platon)

Zihnın Özellikleri

Zihni doğrudan incelemek imkansızdır çünkü özellikleri olumsuzdur.

1. İkiliği, var olan iki şey içermez. Kendi düşüncelerimizi bu özelliklerden ayıştıran ve onlar hakkında yargıda bulunan şeyi asla ele geçiremeyiz.

2. Yetkinlik, sonsuzluk.

Kendimiz hakkında bildiğimiz ilk şey, kusurlu oluşumuzdur. Descartes'ın “Kendimi bilmeden önce Tanrıyı biliyorum” ifadesiyle kastettiği de bu.

Tanrının içimizdeki tek izi, tanrı olmadığımızı hissetmemizdir. Kusurlu ve sınırlı olmamamız gerektiğini hissediyoruz; eğer böyle olmak bizim için meşru ve normal olsaydı, kendimizi kusurlu ya da eksik bulmazdık; bu kusurluluğun bize yabancı olduğunu hissediyoruz.

3. Zorunluluk zihne işaret ediyor, ancak kavradığımız, şeylerin zorunluluğu. Zihin onu yüzeye çıkarmasaydı, bir zorunluluk olmazdı. Dünya zihnın önünde engel olarak görünür.

Dolayısıyla, zihni ele geçirdiğimizi düşünmek her seferinde bir yanılsama olur.

Zihni araştırmak, herhangi bir iç gözleme ve gözlemciliğe hitap edebilen bir çalışma değildir.

Zihni araştırmak ancak şüphe, mükemmellik, düzen (zorunluluk) işaretleri için ifade ettiğimiz düşüncelerin ötesine geçerek ilerleyebilir. Bu yüzden, zihni araştırmak metafizikle bağlantılıdır.

Bilinç – bilinçdışı – bilinç derecesi.

Klasik felsefe, yalnızca bilinçli düşünceleri kabul ettiği için bilinçdışını konuya dahil etmedi. Bu klasik felsefede bilinçdışı bir psikolojik yaşam fikri yoktu. Bugün ise yalnızca bilinçdışından bahsediliyor. Leibniz bu kavramı şu şekilde ortaya attı: Bir kişi bir şey ile meşgulken, ufak bir ses oluştuğunda bunu duymaz (bir damla su); bununla birlikte, yağmurun sesini duyar (çok sayıda damla). Leibniz şu sonuca vardı: Bilinçli bir algı, bilinçdışı bir dizi algının toplamından oluşur. Bu, küçük algılar teorisidir.

Leibniz, yalnızca bilinçdışı algıları değil, bilinçdışı düşünceleri de kavramanın mümkün olduğunu düşünüyordu. “Müzik, saydığını bilmeden sayan bir ruhun matematiğidir.” Bu düşünce felsefeye dahil edildikten sonra, 19. yüzyılda büyük ilgi gördü.

Sorunun Genel Önemi

Bundan sonra, kendi ruhlarımızın efendisi olduğumuz görüşünü bıraktık, maddi dünyayla uğraşırken artık tek değildik. Efendisi olmadığımız ikinci bir ruha ilişkin bir fikir edindik. Kabaca, bu ikinci ruhun iki şekilde düşünülmüş olabileceğini söyleyebiliriz. Bu bizim, daha iyi veya daha kötü bir parçamız olarak düşünülür.

İlk görüş Bergson'un görüşü.

İkincisi ise Freud'un. Onun için bilinçaltı, gün ışığı görmesine izin verilmemesi gereken tüm düşüncelerin bastırıldığı yerdir, çünkü bu düşünceler kötüdür. Freud için düşünce, tüm psikolojik fenomenler arasında yapılan bir seçimdir ve bu seçim toplumsal kurallara uygunluğuyla belirlenir.

Bergson için ise bu belirlenimin sebepleri bu dünya ve pratik yaşamın talepleridir.

Bu iki anlayış, bizim dışımızda bir şeye sevk etmesi bakımından benzeşir.

“Psikolojik fenomenler” ile “bilinçli fenomenler”in aynı şey olup olmadığını araştıracağız: Bilinçdışı ve bilinçaltı kavramının nasıl oluştuğunu, nasıl kullanıldığını inceleyeceğiz ve bu durum hakkında bir yargı oluşturmaya çalışacağız.

Ornekler;

Nadiren bilinçli psikolojik fenomenler: Diş ağrısı gibi görünen tatsız bir ağrı; bir talihsizlik ya da başka bir şeyin anısı olduğu anlaşılan belirsiz bir endişe (örneğin uyanma sırasında); belirsiz bir öfke, vb., özellikle bir şeye dair olmayan çok genel bir tesir.

Bilinç eşliğinde olan fenomenler: Sürekli bir ses - kişi duymadığına inanıyor, ama eğer ses durursa kişi bunu fark eder yani durumun farkına varmasa da bilinçlidir. Benzer şekilde, kişi uykuya daldığında ve uyandığında algılanan her şey; yoğun bir dikkat eyleminin eşlik ettiği her psikolojik fenomen: "dikkat dağınıklığı" (kişinin fark etmediği, ancak daha sonra hatırladığı şey); dikkat eksikliğinin eşlik ettiği her şey (dalgınlık, Rousseau tarafından çok iyi tanımlanmış). Bu durumu aşamayan insanlar da var; mesela çocuklar.

Öte yandan, kişi dikkatli olduğunda bilinci aydınlanmaya açıktır: Örneğin, bir geometri problemine kendimizi kaptırdığımızda; çünkü aslında yorgun olabiliriz ve neredeyse rüyadaymış gibi bilinçsizce düşünebiliriz. Dâhi insanlar, dehasının bilincinde olmayanlardır da denebilir.

Freud ve Bilinçaltı

Bilinçaltı örnekleri;

Edebiyattaki örnekler; Moliere'in komedilerinden biri olan *Phaedra*'da Hermione, bilinçaltında Pyrrhus'u sever ve Orestes'ten nefret eder. Yüksek bir konumda bulunan, değerinden dolayı hayran olunan bir adam övülür. Diğeri de yerilir: "Bu adam bana antipatik gelmiyor ama şöyle bir hatası var."

(Komedi, çoğunlukla böyle gizli dürtülerin ortaya çıkmasıdır.)

Bourgeois gentilhomme vakası: Mösyö Jourdain, kültürlü bir kişi olmak istediğini düşünüyor ama aslında sadece gösteriş yapmak istiyor. Genel olarak, aşağılık motivasyonları olan tüm eylemler bilince oldukça farklı motivasyonları varmış gibi görünür.

Ne olduğumuz ile ne olmak istediğimiz arasında bir çatışma olduğunda biz, olmak istediğimiz gibi görünecek şekilde davranırız.

Freud bu basit düşünceden “bastırma” fikrini türetmiştir. Bastırdığımız her şey, hayaller şeklinde ve başarısız eylemler şeklinde, patolojik olarak da nevroz ve saplantı şeklinde yeniden gündelik hayatta ortaya çıkıyor. Örnekler: Sıkıcı bir iş yapmayı imkansız kılan sakarlık; treni kaçıran birinin aslında, treni yakalamak istemiyor oluşu vs.

Dolayısıyla Freud'a göre, başarısız eylemler bazı rahatsız edici eğilimlerden kaynaklanır.

Freud rüyalar üzerine çalışmalar yaptı, ona göre, rüyalar tatmin olunmayan eğilimlerin doygunluğu ve bastırılmış eğilimlerin simgesel tatminleri veya bastırılmış düşüncelerin simgesel ifadeleridir. Ancak rüyanın kendisinde bir sansür var; ve bu nedenle rüyalar sadece simgesel şeylerdir. Nevroz konusunda spesifik bir çalışma yaptı (Evde tek kalma fikri nedeniyle endişe duyan genç kız: Annesinin evlenmek istediği kişiyi görmesini engellemek istedi). Freud için tüm nevrozlar simgesel bakımdan tatmin edilmiş bastırılmış eğilimlerden gelir. Freud, bu hastalıkları iyileştirmek için, bilinçaltı (bastırılmış) eğilimlerin psikanalizle (kapsamlı bir sorgulama) bulunması gerektiğini düşünüyordu. Bu şekilde gün ışığına çıkan bu eğilimlerin yok edilip edilemeyeceğine işte o zaman bakılır. Freud bu “bastırma”nın toplumsal önyargılardan veya “tabular”dan kaynaklandığını düşünür. Toplumun etkisini en çok gördüğümüz şeylerin hemen hepsi cinsellikle alakalı.

Teorilerinin sonuçları bizi çok ilerilere götürür. Bunların entelektüel ve ahlaki menzilini görebiliriz: Zihinlerimizde düşünmediğimiz düşünceler; ruhlarımızda dilemediğimiz dilekler vardır. Bunun farkına varmak, insanın kendini tüm engellerden kurtarmasını sağlar.

Freud, öğretisinin moral bozucu sonuçlarını pek de belirgin olmayan bir kavramla düzeltmek için çalışmalarını biraz daha ilerletir: yüceltme. Hiç şüphe yok ki bazı insanlar için sevgi, şiddet arzusu (Phaedra), diğerleri için bir sanat eseridir (Dante), fakat bunu açıkça bilemeyiz. Bu, teorik değil, ahlaki bakış açısıyla yapılan bir düzeltmedir.

İncelenmesi gereken nokta: Ruhlarımızda gerçekten bizden kaçan düşünceler var mı?

Bunu daha yakından inceleyelim.

Bilinç Dereceleri

1. Hülyaya dalma hali ve kişinin çok daha belirsiz bir halde bulunduğu (yarı uykulu, çok yorgun olma, belirli hastalıklar) diğer durumlar.

Rousseau bunları çok iyi analiz etmiştir.

Bu durumda hemen hemen hiçbir şeyi ayıramayız ama genel olarak uzun sürmezler.

Belirsiz olan şeyin dikkatin değil de bilincin hedefi olduğu söylenebilir. Psikolojik durum belirsizdir, buna dair bilinç ise çok açıktır. Peki bu psikolojik durumlar neden belirsiz? Çünkü bunlar pasif, duygusal durumlardır. Kişi, pasif doğasının farkındadır.

“Yarı-bilinçli” terimi kullanıldığı takdirde bu yalnızca soruyu belirsizleştirir.

2. Dalgınlık: Bu durum hakkında şaşırtıcı olan şey, zihnimize oluşturmadığımız düşüncelerin orada var olmasıdır; bunun paradoksal bir yanı da var. Bu noktada, bir beden olduğu için, kimsenin düşünmediği düşünceler var diye düşünmek zorunda değiliz. Vücudun zihinsel eylemleri barındıran kısmı, zihnin beden üzerindeki etkisi, bu tek başına net bir şey; yine de beden bir bütün olarak, zihne bir şey sunmak konusunda karmaşık bir durumdadır. Bedensel mekanizmalardan belli belirsiz bilinçliyiz, düşüncelerden değil.

Bilinçdışı

1. Leibniz'in örneğine dönelim (küçük algılar). Zihin, bedeninin dengesini hiçbir şekilde bozmayan bir damla su sesine karşı duyarsız kalır. Bu şaşırtıcı bir şey değildir ve bilinçle hiçbir ilgisi yoktur.

2. Dikkat çoğu zaman bilinçdışıdır: Bir kimse dikkatini bir şeye verdiğinde, aslında o kişi bunu yaptığının farkında değildir. Descartes: “Bilinçli olmak başka, bilinçli olduğunun bilincinde olmak başka.”

Tam dikkat, bilinçsizlik gibidir.

3. Bergson'a göre bilinçdışı hatıra: Şartlı refleks ile açıklanabilir. Bergson için, zihin bedeninin çektiği bilinçdışı anıların bir deposudur (Bedenin durumuyla uyumlu olarak bilinçli hale gelirler).

Ayrıca, bedenin bilinçdışı anıların bir deposu olduğunu da varsayabiliriz.

4. "Fikirler çağrışımı" olarak adlandırılan şeyle ilgili hiçbir fikir yoktur; bu durum ancak bedene atıfta bulunmakla açıklanabilir.

5. Alışkanlık: Hangi alışkanlık olursa olsun, onların fizyolojik mekanizmalarla tamamen belirlenmiş olduğunu görürüz. Başka ne ile ilgili olabilir ki? Gerçi mekanik bir davranış, alışkanlıkla yapılan bir davranıştan çok daha farklıdır.

Başarısız eylemler söz konusu olduğunda "mekanik davranış" ve nasıl yapılacağı bilinen şeyler söz konusu olduğunda da "yapmaya alışık olduğum şey" denir. Dolayısıyla alışkanlık gereği yapılan eylemler (birinin işi) yönlendirilmiş eylemlerdir; alışkanlıkta bilinçdışı bilgi varmış gibi görünür. Bu, daha sonra tekrar işleyeceğimiz zor bir sorun.

Bunu açıklamak için bilinçdışı bilgiye atıfta bulunmaya ihtiyaç olmadığını belirtmek isterim. Mekanik olmayan alışılmış eylemler her zaman kontrol edilmek ister. (Örnek: Paris'teki sokaklardan geçmek, bir oyunu kolaylıkla oynamak, vb.)

Bir şey alışkanlık haline geldikten sonra kişi, bedeninin kendisini bulduğu duruma adapte etmesine her zaman izin vermedir; ancak kontrol hiçbir zaman elden bırakılmamalıdır; ne var ki, bir düzeltme yapılmadığında dikkat anları hemen unutulur.

Kişi, yalnızca "işler yoldan çıktığında" işlettiği kontrolün bilincindedir. Hiç kimse doğru yaptığında ne yaptığını bilmez, ancak bir hata yaptığında daima bunun bilincindedir. Bunu insanın farkında olmadığı sürekli bir gürültüyle karşılaştırabiliriz; ses durduğunda bunu fark ederiz, bedenimizin mekanizması içerisinde de neredeyse aynı şey gerçekleşir. Dolayısıyla, "alışkanlık gereği" yapılan bir işte bilinç kontrolünü kullanabilir, ancak kişi bu kontrolü uyguladığını unutur. Bu açıklama girişimi karışık gözükebilir, ancak bilinçdışı hiçbir şey açıklamazken bir açıklama yapmaya çalışmanın ayrı bir değeri vardır.

Bilinçaltı

Bilinçaltı meselesinin yalnızca gerçekten Freud'un bastırılmış düşünceler dediği şeyle bağlantılı olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Buradaki en ilginç nokta budur. Bu durumda da bastırmanın başka bir açıklaması olup olmadığını ruhumuzda bilinen yükleri yerleştirdiğimiz bir kapalı kutu olduğunu varsaymadan bulmak zorundayız.

Freud'un bahsettiği fenomen her zaman gözlemlenmiştir. Hristiyan geleneğinde insanları günaha götüren şeytan bilinçaltı olarak düşünülebilir. Aynı şekilde, 17. yüzyıl edebiyatında "Bilmem nesi var" sözünü veya *Aşıkların Küskünlüğü*'nü düşünün.

Elbette çoğu zaman farklı dürtülerle davranırız, ama bu durum bu dürtülerin farkında olmadığımız anlamına gelmez.

Genelde bir şey düşüneceğimiz hissi vuku bulur; sonra bu düşüncenin üretilmesini engelleyen bir tepki gelir. Düşüncelerimizi bu şekilde tasfiye etme kabiliyetimiz olmasaydı, gerçek hayatta pek çok eylem imkansız hale gelirdi. Örnekler: Hile ile edinilen bir pozisyonda ya da kopya ile birinci sırada yer alma durumunda kişi sadece başkalarının önünde değil aynı zamanda kendine karşı da gurur duyar. Sahtekarlıkla geçimini sürdüren biri bunun aslında ne olduğunu düşünmeye mahal vermez, çünkü nihayetinde hırsızlıktır.

Soru, bu kendini kandırma mekanizmasının nasıl çalıştığını bulmaktır. Gerçekten, şeref madalyasını kazanmak için hile yapacak kişi ve bu madalyayı cidden kazanacak kişi olmak üzere iki çeşit insan var mıdır? vs.

Öyle görünüyor ki, Freud'un kullandığı "bilinçaltı" terimini silebilir ve "bastırma" terimini kullanabiliriz. Bastırılmış düşünceler rüyalarda tekrar ortaya çıkabilir. Düşüncenin esasen bilinçli olduğunu söyleyebiliriz, ancak düşünceyi tamamen ifade etmekten kendimizi alıkoyuyoruz. Bu tür fikirlerde bir karışıklık var, çünkü kişi onları netleştirmek istemiyor, fakat bilinçaltı hususunda, bu düşüncelere dair sahip olduğumuz bilinç belirsiz değil. Bastırma bir şeye başka bir ad koymaktır: Örneğin hırslı kişi hırsı için "herkesin yararına" diyecektir. Hermione Orestes'e Pyrrhus'tan nefret ettiğini söyledi-

ğinde, Pyrrhus için olan bu sevgi bilinçaltı değildir, dil ile bastırılmıştır. Phaedra, oğluna duyduğu sevgiyle Hippolytus'a yalvaracağını düşünüyor; bastırılmış arzular aniden ortaya çıkıyor.

Bilinç olmasaydı, bastırma da olmazdı. Bastırma kötü bir bilinçtir; kişinin duygularını bastırmak zorunda kalmadığı bir zaman da elbet gelecek.

Bastırma kendini aldatma yeteneğidir ve insan doğasındaki ikiliğe bağlıdır. Fakat Freud'un dediği gibi, kişinin bastırıldığı şeylerden hiçbir şekilde sorumlu olmadığını söylemeye de hiç gerek yok. Birini bilinçaltındaki düşünceleri nedeniyle suçlamaya hakkımız var; ve yine kendi şahsi durumumuzda bunu yapmak hakkımız, hatta görevimizdir, bunları kontrol etmek bir görevdir.

Ahlaki Önem (Tercih)

Bu yüzden, açık bir bilince inanmak veya sadece bilinç derecelerine inanmak arasında seçim yapmak zorundayız.

Bilinçaltı ve bilinçdışı hakkındaki teoriler, Platon'un metaforundaki gibi bizi ahşap atlar yapar; bu durumda savaşçılar (düşünceler) bağımsız bir yaşam sürecektir.

Tartının diğer ucunda ise Kant'ın "Düşünüyorum" fikri var.

Bilinçaltı diye adlandırılan şey ifade edilmiş bir şeydir; ifade edilemeyen şey, bir çelişki içerdiğinden ifade edilmemiş haldedir. Sokrates net düşünceyi savunurken, Freud bize safın ve saf olmayanın birlikte var olduğunu gösterir; onun teorisindeki tehlikeli şey bu. Ancak Freud, rüyalar ve nevrozlar yoluyla tekrar ortaya çıkan eğilimlerden bahsedince, bizde saf olmayan şeylerin tekrar ortaya çıkması gerektiğini de söyler. Fakat bilinçaltı fikirlere karşı savaşmanın doğru yolu, bir şeyi bastırmak değil, Sokrates'in yaptığı gibi her şeyi netleştirmeye çalışmaktır.

Yapmamız gereken, kendimize şunları diyebilmek: "Ne düşünüyorsun? Bir cinayet mi? Peki, düşünmeyi bıraksan iyi olur!" Bu bir bastırma değildir.

İçimizdeki canavarları gün ışığına çıkarmak zorundayız;

ve onların yüzüne bakmaktan korkmamalıyız. Katolik dini, kendimizde bulabileceğimiz şeylerden yani içimizde bulabileceğimiz herhangi bir tür canavardan korkmamamız gerektiğini söylüyor.

Dolayısıyla, iyi düşüncelerimizin yanı sıra kötü düşüncelerimizden de sorumlu olduğumuzu söyleyebiliriz.

Bastırılmış düşüncelerde "benlik" nasıl bir rol oynar? Aslında bastırma eylemini getiren şey bu. Bastırılmış eğilimlerin özü yalandır; bu yalanın özü de birinin farkında olduğu bastırma.

Freud psikanalizin bilimsel bir şey olduğunu düşünüyor; her şeyden önce ahlaki bir sorun olduğunu görmüyor.

Kendi düşüncelerimizdeki açıklık derecesi tamamen bizim sorumluluğumuzda; onların tam manasıyla farkında olmak için her zaman gerekli çabayı göstermiyoruz, ancak her zaman gösterme yetisine sahibiz. Bilinç dereceleri tesis etmeye meyilli tüm gözlemler kabul edilebilir, ancak bunlar fizyolojik durumlara atfen açıklanmadığında, istemli düşüncenin etkin olmamasıyla açıklanırlar.

O halde gerçekte, psikolojik bilinç ve ahlaki bilinç aynıdır. Bu psikolojik bilinci gerçekleştirmek için kişi kendine borçludur. Ahlak bilincinin yokluğu, psikolojik bilincin yokluğunun bir sonucudur. Her kötü eylem, bastırma içeren bir eylemdir; bunu içermeyen her eylem iyidir.

Kişilik

Soru iki şekilde ortaya çıkıyor:

- (1) şu anda var olan benlik;
- (2) zamanda var olan benlik.

Şu Anda Var Olan Benlik

Aynı anda iki kişiliğe sahip olduğunu hissedenlerin vakaları vardır.

Fakat bununla ilgili söylenecek ilk şey şu ki, kişi kendini iki olarak görse bile, kişi yine de birdir, çünkü yalnızca tek bir bilinç var.

Kant: Eşsiz bir "ben" tüm düşüncelerin öznesidir. Bununla

birlikte, yine de bir mücadele var. Kişi, bu durumu ruhun kendisini bölerek veya ruh ve beden ayrımıyla açıklayabilir. Ruhü bölmek saçmalaktır, çünkü "Ben" diyen tek varlık var. Eğer daha fazlası varsa diğerine "Sen" diyen biri vardır ve bu biri de "ben" için nesnedir ("Titriyorsun, ceset!"). Ve bu, arkadaşlar arasında bir tartışma gibi gerçekleşmez. "Ben" ve nesne arasında hiçbir mütekabiliyet yoktur. Kendimize hitap ettiğimizde bu daima düşük kısma hitap eden yüksek kısımımızdır. Turenne vakasında korkuyla konuşan cesarettir. "Ben" konuşur, hitap edilen kısım değil. Bu özne, tanım gereği öznedir. Ruhü bir tiyatro gibi temsil etmek hata olur. Her anda, engelleri göğüsleyen bir irade vardır ve bu tek iradedir. Descartes'in *Tutkular Üzerine* incelemesi de bunu çok iyi gösterir.

"Duyusal olarak adlandırılan ruhun alt kısmı ile rasyonel olarak adlandırılan yüksek kısım arasındaki, daha doğrusu doğal arzular ile irade arasındaki tüm çatışmalar, bedenin hayvani dürtüleriyle ruhun iradesinin hareketleri arasındaki itişmeden ibarettir. Çünkü bizde yalnız bir tek ruh var ve bu ruhun kendisinde hiçbir bölüm ayrımı yok; duyusal ve rasyonel olan aynı ruhtur ve tüm arzuları istemlidir ("arzu" = "eğilimler"). Ruhta birbirine karşıt kişiliklerin rol oynayabileceğine dair düşünce hatası, onun işlevlerini bedeninkilerle açıkça ayırt etmemenin sonucu ortaya çıkar; bizde, aklımıza karşı olan her şey yalnızca bedene atfedilmelidir."

İlk önce bedenimizin bize anlattıklarını göz önünde bulunduruyoruz; onu kendimizden ayırdığımızda ikinci bir aşama daha var.

Zamanda Var Olan Benlik

Zorunluluklar silsilesiyle, önceden ne olduğumuzu şimdi ne olduğumuza bağlarız; fakat kendimizi bir nesne olarak düşünemediğimizden, çünkü kendimizi bugünkü kendimize benzeterek temsil ederiz. Hafıza kaybı kişinin "ben" bilincini kaybetmesine neden olmaz. Kişi, bir nesne olduğu sürece kendilik bilincini kaybedebilir, özne olduğu sürece değil.

Üç çeşit öz bilinçten söz edebiliriz.

1. Kişinin özne olarak bilinci: Bu anlarda kişi tüm dünyayı dolduruyor. (Bir kazadan sonra Rousseau: "O anda doğdum.")
2. Kendini bir nesne olarak bilme: Kişi, bir adı olduğunu, toplumda bir konuma sahip olduğunu vs. bilir.
3. İki önceki türden bir harman olan benlik bilinci: Normal durum.

Anormal durumlar, kişinin yalnızca birinci veya ikinci durumda bilinçli olduğu hallerdir.

İlk durumda, kişi kendi gücünün sınırlarının bilincini kaybeder; bu yüzden bu hoş bir duygudur (bkz. Rousseau). İkinci durumda, bir kimse, bir nesneye kıyasla kendine daha fazla ilgi duymadan hayata bakar. Kişisel kimlik sorunu, aynı anda özne ve nesne olarak kendi bilincimize sahip olduğumuz sürece gerçekten ortaya çıkar.

Geçmişteki hallerimizi sadece faal olduğumuz sürece hatırlıyoruz. Maruz kaldığımız her şeyi unutuyoruz ve ancak maruz kaldığımız şey, bir faaliyetimize engel olduğu zaman hatırlıyoruz.

Özetlemek gerekirse, kişilik çatışmaları, herhangi bir iç mücadele ve hafızadaki herhangi bir değişiklik hakkında bahsedebileceğimiz gerçekler, iç birliğimizi etkilemez.

Kendimizi nesne olarak hatırlamanın birçok yolu var; adımız, sosyal sınıfımız, işimiz, elbisemiz, başkalarının bize karşı tutumları vb. Toplum bize her zaman "şu veya bu" olduğumuzu, bir başkası olmadığımızı hatırlatıyor. İşte bu yüzden bizim anılarımız başka her şeyden daha güçlüdür.

Bir şey daha var: Biz, kendi şartlı reflekslerimizin yuvalarınıyız.

Nesne olarak kendinden kaçma arzusu, romantik duygulara dayanır ve herkes bunu er veya geç hisseder.

Yargı

Mantıkçıların Yaptıkları Ayrımlar

Mantıkçılar kavram, yargı ve muhakeme arasında ayrım yapar.

1. Kavram: Bu, yargılar veya argümanlar oluşturabilen te-

rim çeşididir. Bir tasımda üç kavram vardır. "Olmak" fiili dışındaki fiiller ve isimler kavramlardır (Varoluş, sıradan kavramlardan farklı bir şeydir. Varoluş, bir şeyin kavramına hiçbir şey katmaz).

2. Yargı: Bu, kavramlar arasındaki bir ilişkidir.

3. Muhakeme: Yargılar arasındaki bir ilişkidir.

Sorunun Önemi

Burada ilgi çekici şey, aklın bir işleyişi mahiyetiyle yargının ne olduğunu bulmaktır. Aslında bu bir ilişki. Dolayısıyla, yargıları kelimeler olmadan eylemle düşünebiliriz (tercih). Kant şunları ayırdı: analitik yargılar ve sentetik yargılar. Ancak analitik yargılar, yargı değildir; kavramdan öteye gitmezler (Aynı kelimeyi tekrarlayan, ancak yine de yargının basit kavramdan öteye gittiği durumlar var; örneğin "Çocuk, çocuktur" veya "Görev, görevdir." deyince. Bu kararlar aslında sentetiktir, çünkü aynı sözcük farklı bir anlam taşır.).

Yargı zihninin bir faaliyetidir. Bütün yargılardaki gerçek bağ "ben"dir.

Kant: "Bütün ilişkiler, anlama yetisinin eylemleridir", yani hiçbir ilişki olduğu gibi verilmez, hepsi zihin çalışmalarıdır. Bu çok önemli; ilişkilerin zihne dışardan geldiğine inanmayı engeller, yani şeylerin basit bir yansımasının asla bir bilgi olmadığını söyler. Madde tamamen ilişkiden yoksundur, ilişki düşüncedir. Şeylerin kendilerinin ne olduklarını asla bilemeyiz, çünkü bu düşünerek elde edebileceğimiz bir şey değil (Bu nedenle, akla tamamen yabancı olan şeyler için kehanet kaynakları ararız: Pythia).

Aklın fikirleri dünyaya benzemez. Kant: "Önce kendimizle ilişki kurmadan nesnede mevcut olan herhangi bir ilişkiyi temsil edemeyiz."

Yargı zihninin temel yetisidir. Biri hakkında, "O bir yargı adamıdır" demek büyük bir övgüdür. Kant, ilişkiler üreten bu yetiyi "algılamanın esas sentetik birliği" diye tanımlar.

Bütün düşüncelerin yargı olduğunu söyleyebiliriz. Yargıdan başka bilimsel bir düşünce ya da deneyim yoktur. "Deneyim, alakalı algılardan kaynaklanan bir bilgidir." Zihin bu

tür bir ilişkiyi sağlamadığı sürece en sıradan deneyim mümkün değildir.

Farklı Yargı Teorileri

1. "Yargı, bir fikirler birliğidir" prensibine dayalı teori. Bu teori, Condillac'ın daha eski tarihli teorisi ile karıştırılır. Bu teori saçmadır, çünkü yargı ya bir onaylamadır ya da bir inkârdır.

2. Materyalist teori: Maymunun kutuları seçtiği deneye dayanır. Ancak, bir karşılaştırma içeren eylem ile karşılaştırmayı kendi hesabına kavrayan zihin arasında bir fark olduğunu söyleyebiliriz. İnsan, aklı başında olduğu sürece, duyu yanılsamalarını kabul etmez.

3. Fideist teori (Fideizm, zihinden gelen onayların akıldan değil duyulardan kaynaklandığını savunan görüş). Bir şeye inanırız çünkü ona inanmak isteriz. Bazı şeylere inanç bir yükümlülük halini alır. Fideizm, her tür manevi zorbalığa çok iyi uyan bir görüştür; Fideizm her zaman düşüncenin bir toplumsal efsaneye boyun eğmesiyle sonuçlanır.

Fakat şüphelerin mümkün olması, fideizmin yanlış olduğunu gösterir. Dahası, şüpheyi bertaraf etmeye çalıştıklarında zorbalık ortaya çıkar.

Fideizm, "yargı" ve "inanç" kavramlarını karıştırır. Aslında, bunları birbirinden ayırmaya çalışmadığımız vakit, kafalar karışır. Bunları yalnızca şüphe ile ayırt edebiliriz.

4. Descartes'ın görüşü (bkz. Dördüncü Meditasyon, hata üzerine): Descartes, ilişkileri kavrama yetisi (idrak) ile ilişkileri doğrulama yetisini (yargılama) ayırt eder. Doğrulama yetisi sınırsız veya mutlaktır; öte yandan, kavrama yetisi sınırlıdır ve bir derece meselesidir. Yargı, değeri askıya alınabilecek bir şeydir (şüphe). (Descartes'ın bu fikri, Rousseau tarafından yargının aktif bir şey olduğunu gösteren bir cümlede ele alınmıştır.) Descartes'a göre, zihin bir ilişkiyi onaylamadan kavrayabilir, çünkü şüphe edebilir.

(Yargı, muhakeme durumlarında da kullanılır, dolayısıyla yargı kavramını Descartes gibi geniş anlamda anlamalıyız). Descartes, Rousseau ve Kant'ın benzer bir yargı görüşü vardı.

5. Rousseau'nun görüşleri: "Duyumlarımın nesneleri üzerine düşündüm ve onları karşılaştırma yetim olduğunu fark ettim, daha önce sahip olduğumu bilmediğim aktif bir güçle donanmış hissettim. Görmek için bu algılamaktır. Karşılaştırmak için bu yargılamadır. Yargılamak ve hissetmek aynı değildir. Duyumlar yoluyla, cisimler doğada olduğu gibi ayrı ayrı sunuluyor. Onları kıyaslarken, yerlerini değiştirdim. Onları naklediyorum, diğer bir deyişle, birbirleriyle olan farklarını ve benzerliklerini, bir bakıma tüm ilişkilerini ileri sürmek için birbirlerinin yerlerine yerleştiriyorum...

Duyularım içinde müdahale eden ve daha sonra bir beyan ileri süren bu akıllı gücü boşa arıyorum. Bu pasif varlık her cismi ayrı ayrı algılayacak ya da en azından (maymunun yaptığı gibi) iki nesneden yapılma tam bir nesneyi algılayabilecek ancak onları birleştirme yeteneği olmadığı için bunları asla kıyaslayamayacak ve onlar hakkında hiçbir karara varamayacak." (Maymun bunlardan bir yapı inşa etmez, onların deneyimi tamamen pasiftir.) "Birisi bana benim irademi belirleyen sebebi sorduğunda, ben de ona yargımı belirleyen sebebi sorarım, çünkü bu iki neden aslında yalnızca bir tanedir; kişi, oluşturduğu yargılarda etkin olduğu gerçeğini ve de anlama yetisinin sadece karşılaştırma ve yargılama gücü olduğunu doğru bir şekilde anlayabilirse; özgürlüğünün sadece benzer bir güç ya da ona benzer bir şeyden türediğini görecektir; neyin doğru olduğuna karar verdiği ölçüde iyiyi seçer; yanlış bir karar verirse, seçimi kötüdür. O halde, iradesini belirleyen sebep nedir? İşte bu, zeka yetisidir, yargılama gücüdür, bu gücü onda meydana getiren sebeptir."

(Kant'ın Rousseau'dan ne kadar etkilendiği görülebilir.)

6. Spinoza'nın görüşü: Descartes'a karşı bir polemiktir. Ona göre, her fikir bir teyit anlamına gelir; etkinlik zihinde değil, fikirlerde bulunur. "Fikirler sessiz resimler değil." Bütün fikirler doğru olarak teyit edilir; bir fikrin yanlış olduğunu düşünmemizi sağlayan tek şey buna karşı gelen başka bir fikirdir. Spinoza, kartezyen şüphenin imkansız olduğunu ilan etti. Spinoza der ki keyfi bir kararla değil de nedenlerimiz olduğu için yargı askıya alınır. Spinoza özgürlükleri inkar ediyor. O, Tanrıyı her şeyin birleşimi olarak düşünür. İnsan asla

düşünmez, onun içinde düşünen Tanrıdır. Bu nedenle kötülük, hata gibi yetersiz bir şeydir; ilkeleri yetersiz fikirler içeren bir eylemdir.

Spinoza'nın bu konudaki görüşleri insanı ezmekle sonuçlanırken, Descartes insanın yargılama ve doğrulama yetisi varlığıyla Tanrıya denk olması gerektiğini düşünür.

Özetlemek gerekirse, yargıya ilişkin dört doktrin (1, 2, 3 ve 6.) yargı özgürlüğünün reddine ulaşır. Birini seçmek zorundayız: Dürüst insanlar olarak bize açık olan tek gerçek seçim, Descartes ve Rousseau'nun teorisidir.

Muhakeme

Analitik ve Sentetik

Muhakeme analitik ve sentetik olarak ikiye ayrılır.

Analitik muhakeme ilgi alanımızda değil. Tasım bunun bir örneğidir. İkame ile çalışır (öznenin yüklemle ya da yüklemlemin özneyle ikame edilemeyeceği iyi bilinir).

Ortaçağda, bu tür muhakeme yaygın bir uygulamaydı. Dahası, o zamanlarda düşüncede teorik bir ilerleme yoktu.

Sentetik muhakeme bir inşadır. Tümdengelim, tümevarım, analogi yoluyla muhakemeyi içerir. Hipotezlerin hazırlanması da listeye eklenebilir. Önce bu muhakeme biçimlerinin neyi ihtiva ettiğine kısaca bir göz atalım, daha sonra daha ayrıntılı bir analiz yapacağız.

Tümdengelimler uzay ve zamana (Kant) bağlı sentetik apriori muhakemelerdir: Daima zamana ve bazen uzaya bağlıdır.

Tümevarım, bu ilkenin bir uygulaması olarak düşünülebilir: "Sık sık tekrarlanan ilişkiler sabit düşünülebilir." Tümevarımda, tamamen mekanik bir faktör, alışkanlık var, ancak bir de olayların sabit karakterinin bir zorunluluk belirtisi olduğu varsayılır. Bu zorunluluk var olduğunu varsaydığımız bir şey olduğundan, ve var olduğunu tespit edemediğimizden dolayı, hipotezlerin detaylandırılmasına başvurulmuştur.

Hipotezlerle Muhakeme

"Biri bunu varsayarsa sonuç budur." Bir hipotezden sonuçlarına geçerken, tümdengelimle çalışırız.

Analojiyle Muhakeme

Bir saat örneği: Kişi, bir saati parçalamaya başlayınca diğer hepsinin aynı şekilde çalıştığını düşünür.

Analojiyle muhakeme kesin değildir, ancak vazgeçilmezdir, çünkü her şeyi parçalarına ayıramayız.

Analoji, benzerlik ile aynı şey değildir. Doğru anlamda "analoji" bir matematiksel ilişki, bir oranlamadır. Saat örneğinde, birinin görüntüsü ve işleyişi ile bir başkasının görüntüsü ve işleyişi arasında aynı ilişkinin olduğunu düşünürüz.

Sadece kısmi özdeşliğin olduğu durumlar vardır.

Tüm muhakeme biçimleri arasında kesintisiz bir bağlantı vardır: Herhangi bir hipotez yoksa, alışkanlık dışında tümevarım yoktur; hipotez, indirgemeyi ve analojiyi varsayar.

Bu farklı muhakeme türleri hakkında bir analiz yapacağız ve nerede uygulandıklarını göreceğiz (olağan düşüncede yer aldıkları şu an kabul gören görüş değil).

Tümdengelim

Tümdengelim sentetiktir. Bu bir buluş. Tümdengelim konusunda paradoksal bir şey var; sadece verili gerçeklerden ibaret değildir ve tükenmezdir. Matematikte daima yeni şeyler vardır.

Tümdengelim *apriori*dir ve onun *apriori* doğası ile ilgili farklı teoriler var:

Platon'un teorisi "anımsama" üzerine kuruludur: Her şeyi biliyorduk, fakat hepsini unuttuk; başka bir dünyada yaşamış olduğumuzun kanıtı, matematikte keşifler yapmamızdır. Platon, unutkanlık fikriyle birinin bildiği ve bilmediği şeyleri açıklar.

Descartes'ın teorisi: Doğuştan gelen fikirler teorisi. Descartes, bazı fikirlerin zihnin ürünü olduğunu söyleyecektir. Fakat Descartes'in ikinci sınıf taraftarları ve onu çürütmeye çalışan kişiler yanılıyor; onlar Descartes'in insanın *apriori* fikirlerle doğduğunu söylediğine inandılar.

Kant'ın teorisi ("apriori" terimini onun sayesinde kullanıyoruz): Sıkıntı, doğuştan gelen fikirler teorisinin saçmalıklarından dolayı ortaya çıkar; bu fikirler bizim dışımızda değil,

içimizde; peki bu durumda onları keşfetmekte nasıl bu kadar zorluk yaşıyoruz?

"Apriori", yaptığımız şeydir, zihnin faaliyetinden kaynaklanır; "aposteriori" ise zihnin pasif olarak aldığı şeydir. Kant, formla "apriori"nin, maddeyle ise "aposteriori"nin ne olduğunu gösterir. İkisi ayrılmaz.

Günlük tecrübeye aposteriori, düşünceye fırsat sunar ya da onun nesnesidir; apriori muhakemede ise aposteriori olan, semboller ve imgelerdir.

Sebeplerin sonuç ilişkileri "apriori", belirli neden ve etkileri "aposteriori" "Apriori" nedir? Bir anlama eylemidir. Bir şey ile bir başka şey arasındaki ilişki fikri yanlış uygulanabilir, ancak her zaman doğrudur.

O halde şunu söyleyebiliriz: "apriori" olanı kendimizde bulduğumuzu düşünüyorduk; ancak özne kendinden hiçbir şey çıkaramaz, inşa etmesi gerekir; eğer fikirler kendimizden çıkarılabilirse, bunlar şeyler olurdu. Dolayısıyla bir çaba göstermemiz şaşırtıcı değil.

Uzay ve Zaman

Kant'a göre, form ve madde arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaran uzay ve zaman: Uzay ve zaman duyumunun apriori formlarıdır.

Uzay

1. Bazen bunu deneysel bir şey olarak görürüz: Uzayın genetik teorisi budur (yani, uzay fikri geliştirilen bir şeydir). Bu teori iki fikre bağlıdır.

a. Spencer'a göre, görsel uyaranlar: Bir dizi görsel duyuma sahipken, her birinin devam etmesi duyumların eşzamanlı olduğu izlenimini verir; Spencer, biri eşzamanlılık kavramına sahip olduğunda kişinin uzay fikrine de sahip olduğunu düşünür.

b. Birbirine ters iki zaman dizisi fikri, birbirini takip eden duyumların nedenlerinin aynı olduğunu düşündürür.

Teorinin Eleştirisi;

a. "Eşzamanlılık", "uzay" ile aynı şey değildir: Bir şey gördüğümde onun sesini duyabilirim, hatta onu düşünebili-

rim ama uzayda ona dair düşüncelerime herhangi bir yer vermem gerekmez.

b. Spencer'ın görüşü yetersizdir, çünkü uzaydaki zorunluluk fikrini görememiştir (İnip çıkan merdivenlerin sırasını karşılaştırır. İkinci adımı atmadan, üçüncü adımı atamam ama şarkı söylerken, mi notası do notasından önce gelebilir).

Tersine çevirebilme fikrini veren şey uzay fikridir, tam tersi değil.

Genetik teorisinin başka bir (Alman) formu vardır (Wundt): Kişi duyulara bir konum verir; çünkü beden her bir noktası farklı bir his verir; bu tamamen niteliksel duyumlar, genişletilebilecek verilere dönüştürülür.

Bu teorinin eleştirisi: Wundt, kişinin bir duyuyu uzaydaki bir nokta ile nasıl ilişkilendireceğini göstermiştir ama bundan önce kişi uzay fikrine sahip olmalıdır.

2. Saf teori: Uzay fikri bize duyumlarla verilmiştir.

a. Bazı filozoflar uzayın dokunma duyumları aracılığıyla bize verildiğine inanmışlardır;

b. Diğerleri görme duyumları nedeniyle olduğuna inandılar (Lachelier).

"Aslında, kör doğan biri için uzay rolünü oynayan zamandır; mesafe ya da yakınlık, sadece bir duyum ile bir diğer duyum arasında daha büyük ya da daha kısa bir zaman geçtiği sürece onun için bir anlam taşır."

Eleştiri: Fakat bu teoriyi kör doğan biri için benimsersek, bunu kendimiz için de uygulamak zorunda kalırız. Görme duyularımızı, tamamen, kör kişinin dokunuş duyularını tasavvur ettiği şekilde tasavvur ediyoruz; doğuştan kör olan bazı insanlar geometri çalışabilir.

c. Diğer filozoflar, uzayın bize hem görme duyuları, hem de dokunma duyuları tarafından verildiğini düşünüyorlardı.

d. William James, bunu tüm duyumlardan alacağımızı düşünüyordu.

Eleştiri: Eğer uzay "aposteriori" ise geometri de "aposteriori" olurdu.

Uzayın apriori olduğuna karar veriyoruz. Fakat uzay, apriori olan diğer şeylerden farklıdır. Uzayla ilgili olarak anlamaksızın kabul etmemiz gereken şeyler var: Uzayın mutlaka

üç boyutlu olması gerektiği fikrini uzay kavramından çıkaramayız.

Üç boyutlu uzay, deneyimin şartıdır. Bir cisim fikri, üç boyutlu bir uzay fikri olmadan var olamaz; bu fikir sayesinde deneyimler ediniriz. Bir el diğerinin alanını asla kullanmaz (burada eşdeğerlik var, özdeşlik değil). Burada bize verilen bir şey var; boyun eğdiğimiz bir paradoks bu.

Zaman

Bu da apriori bir fikirdir. (Zaman fikrinin değişim fikrinden geldiğini söyleyebiliriz, fakat değişim fikrine sahip olmak için zaman fikri olmalı) ve zaman bizim tarafımızdan icat edilmemesine rağmen, birçok paradoks içerir.

Uzay ve zamanın ayrıcalıklı rolü: Kant'ın bulduğu bir sonuçtur. Bu konuda biraz düşünelim; zaman fikri üstünlüğe sahiptir.

Pasif olduğumuz sürece uzay (hareket olması gerekiyor) ve zamanın (şu an ile sınırlıdır) fikri yoktur. Eylemlerimizi sınırlayan şey zamandır; bu bir yandan da zayıflığımızın tek işaretidir. (Kişi geçmişe dönemez ya da geçmişte olan bir şeyi yeniden yaşayamaz.)

Tüm sınırlar bize zaman ile verilir, ama yalnızca aktif olduğumuz zamanlarda bu sınırlarla karşılaşırız (hülyada, uykuda bu sınırlar yok).

Uzay, zaman yasasının eylemlerimize özel uygulamasıdır. O halde uzay ve zaman, tüm eylemlerimizin dayandığı formdur: Uzay ve zaman, bizim sentetik apriori yargılarımızın formudur.

Zaman ve uzayın saf kanunlarını anlamak, önümüze koydukları engelleri düşünmektir; tüm hareketlerimizi zamana ve uzaya bağlamaya çalışmak, bir rüya gibi değil de bir engel gibi dünyayı kavramaya çalışmaktır.

Nedensellik

Nedensellik, zorunlu öncelin ne olduğuna bakmaktır: "Bir yere gitmeden, bir başka yere gidememek" zorunlu silsile modelidir. Kişi, ne zaman doğal olguları harekete indirgese zorunlu silsilelerle karşı karşıya kalır. Ardından bir mekanizma fikri gelir.

Descartes: "Her şey hal ve hareketidir."

Nesneleri bu şekilde zaman ve uzayla ilişkilendirmek, sanki bir yöntem uygulayarak dünyayı inşa etmiş gibi davranmaktır; doğayı açıklamanın başka bir yolu yok.

Descartes bunu bilim ideali olarak görüyor. Fakat dünyanın ne biz ne de bizim gibi bir varlık tarafından inşa edilmediğini çok iyi biliyoruz. Eylemimiz asla bir yaratıcının eylemi değil, bizimki daha çok bir şeyi başka bir şey haline getirmek. Yapılan her açıklama, bir şeyin diğerine nasıl dönüştüğünü anlama meselesidir.

Çünkü ne bir şeyi başka bir şeye çevirerek, ne de sınırlı bir varlıkla doğanın yaratılamayacağını biliyoruz, çünkü doğa sınırsızdır. Sanki kendimize benzer sınırlı bir varlık, bunca şeyi var etmeye çalışmış gibi davranıyoruz. Açıklamalar her zaman kendimizle ilgili.

Başka bir düşünce: Sadece belirli bir zaman dilimi ile birbirinden ayrılmış iki zaman noktası arasında nedensel bir ilişki kurabiliriz; doğa hakkında açıklamalar yaptığımızda, ayrı zaman anları arasında böylece bir ilişki kuruyoruz; ama biliyoruz ki bunların doğada bir anlamı yok.

Bilginin Değeri

Bütün bunlar çok önemli. Tüm bilгимizin hipoteze dayanıldığını görüyoruz.

Bununla birlikte, doğayı açıklamak bizim onu yöntemli eylemimize engel olarak düşünmenin tek yoludur. Bilim yetersizdir ancak biz bu yetersizliği anladığımızda bilimimiz değerli olur. Bu bize, ilerleyen zamanda, pragmatizm üzerine yargıda bulunma şansı verir. Pragmatistler, "yöntem" ve "sonucu" aynı seviyeye yerleştirir. Pragmatistlerle birlikte, tüm bilimlerin doğa üzerinde bir eylem sürecine indirgendiğini söyleyebiliriz, ancak *yöntemli* kelimesini de eklemek gerekir.

Doğanın sadece düzenli bir şekilde hareket etmemizi teşvik eden bir engel değil, aynı zamanda bizi son derece aşan bir engel olduğunu gördüğümüzde gerçeklik ortaya çıkar. Hipotezlerin yetersizliği doğanın basit bir kavram olmadığını anlamamızı sağlar.

Dünyanın yaratıcısı olan Tanrı fikri: Düşüncelerimizi dünyaya uygulamaya çalıştığımızda, yaratan Tanrı, düşüncelerimizi uygulamanın modelidir. Düşüncemiz kusursuz olsaydı, dünyayı yarattığımızı düşünürdük. Bilim, yaratıcı Tanrı fikrinden başka kusursuz bir modele sahip olmayacaktı.

Tanrıya inanan kişi ile yalnızca insan ruhuna inanan kişi arasında gerçek bir fark yoktur (tabii mucizelerdeki batıl inançları gündeme getirmemezse; zaten mucize fikri dinsizliktir.). Tanrı fikrini tamamen ortadan kaldıran sadece materyalist görüştür.

Dolayısıyla, doğal fenomenleri anlamak için her çaba dünyayı yeniden yaratma çabası olacaktır; bu da uzay ve zamana dayanan, yani matematiğe dayanan sentetik apriori yargılar ile mümkün.

Kant: "Sadece şeylerin bize nasıl göründüğünü biliyoruz", çünkü şeyleri biz yapmadık ve onlara sahip olduğumuzu hayal etmeye çalışıyoruz. Bu bir "hipotez", ancak hipotez, doğaya ait olmayan uzay ve zaman ilişkilerine dayanır.

Uzay ve zaman hem tabiata hem de zihne yabancıdır; doğaya yabancıdır çünkü yalnızca düşünce için anlam taşıyan ilişkileri içerirler, zihne yabancıdır çünkü bu ilişkiler içinde hiç farkına varamadığımız şeyler vardır.

Bizatihi şeyleri bilmiyoruz, ancak bildiğimiz şey de tezahürlerden farklı. (Düşünce, bizatihi şeylere ulaşıyorsa bu her durumda bir çelişki olurdu.) Fenomen mahiyetindeki şeyler, tezahür mahiyetindeki şeylerden farklıdır.

Bir fenomen, içerdiği zorunlu ilişkilerle birlikte bir tecrübedir, tezahürlerde ise bir zorunluluk yoktur. Bu durumda, Kant'ın analizlerine göre bilme eyleminin özeti şöyledir:

1. Duyu tecrübesi olmadan hiçbir bilgi mümkün değildir; maddeyi sağlamak zorunda olan dünyadır; zihin madde olmadan yalnızca bir form verebilir. (Kant: "Uçuş sırasında güvercin havayı altına alır ve direncini hisseder, boşlukta daha da iyi uçağına inanır.")

2. Bir apriori yargı olmadan hiçbir deneyim mümkün değildir.

Deneyimde "nesnel" dediğimiz her şey onda zorunlu görünen şeydir.

Nesnel bir silsile ile öznel bir silsile (gerçek veya görünür) arasındaki fark, zorunluluk fikri ile ortaya çıkar. Ne zaman gerçeklikten bahsetsek, bir zorunluluk vardır. Önümde olan nesne fikri, tüm görünüşleri arasında zorunlu bir ilişki fikridir.

Hume'un yaptığı gibi, deneyimle başlamak ve daha sonra deneyimler arasında bir ilişki arayışına girmeye gerek yok; bunu yapan kişi tesadüften başka bir şey bulamaz.

Kişi zorunluluğun deneyimden önce olduğunu görmelidir. Zorunlu bağlantılar deneyimlerin koşullarıdır; çünkü ona bir form verirler, ki bu form olmadan deneyim sadece bir duyuyu yığını olurdu.

Düzen

Tümdengelimde, esas rolü zaman oynar. Kant bunu çok iyi gördü. Zaman bir şema görevi görür. Bir şeyi yeniden yaratarak anlamak istediğimizde kurduğumuz model daima belli bir silsiledir. Düşüncede zamanın rolü şu şekildedir: Düzen fikri, düşündüğümüz şeyleri anlamak için bir yöntem sağlar. Çünkü, düzen zamandan ayrılamaz.

Düzenle birlikte Descartes'e geçiyoruz.

Hepimize aynı anda verilen basit şeyler var. İnsan düşüncesinde gerçek bir şeyin işareti aslında varsayımdır. Zihin, bir çelişki yoksa bile aksini düşünemez. Yine de Tanrı dünyayı sadece düşünerek yaratabilir.

Kişinin çıkış noktası bu basit şeylerdir; asıl mesele de karmaşık şeyleri basit şeylere indirgemektir. Varsayımları ve aksiyomları tam olarak kabul etmek zorunda kalıyoruz, çünkü onlarla ilgili bilgi veremiyoruz. Yapabileceğimiz şey, neden bize açıkça göründüklerini açıklamaya çalışmak.

Matematiksel Buluş

A. Her veriye sahip olduğumuz yerde matematiksel zorluk çıkmasının nedeni, bunların bize sırayla verilmemesi. Bu da bizi kimi zaman karmaşık olanlardan başlayarak basit olanı aramak ve aynı anda birçok ilişki içine girmeye sürükler.

Kendimiz için bir dizi yaptığımızda, sahip olduğumuz fi-

kirler bizim tarafımızdan oluşturulur. Peki, bizim yapmadığımız bir dizi terim bize nasıl verilir? Bu, hayatla, bizim dışımızda olan şeylerle sağlanabilir. Örnekler: Piramitlerin boyunu ölçmesi istenen Thales; Apollon tapınağı için küpü kopyalama sorunu.

Doğa bize bilgi sağladığında:

1. Buluş, el yordamıyla ilerleyebilir: buna "sezgi" denir. Aslında bu şans. "Sezgi"nin bir çeşit zekâ olduğunu söyleyemeyiz; bu bir his meselesi.

2. Yöntemsel buluşlar, analiz ve sentezle ilerler (Descartes'in ikinci ve üçüncü kuralları uygulaması).

Örneğin, küpü kopyalamada, öncelikle zorluğun nerede olduğunu bulmak ve sonra Descartes'ı takip etmek gerekir: 13. kural: "Sorunun ne olduğunu tam olarak anladığımızda yapılması gereken şey, bir fikri gereksiz unsurlarından soyutlamak, onu en basit unsurlarına indirgemek ve olabildiğince çok parçaya bölmektir." Küp durumunda zorluk ne? İkiye katlama sorunu mu? Bir sayıyı, bir uzunluğu iki katına çıkarmayı biliyoruz. Zorluk bir yüzeyle başlar. Bir karenin bir yanını nasıl ikiye katlayacağımızı çok iyi biliyoruz; fakat bunu yaparsak kare dört kat daha büyük olur.

İki karenin ilişkileri veriliyor; kişi, onu uzunluk ilişkilerine indirgemek zorundadır. Yüzeyleri nasıl ikiye katlayacağımızı bildiğimiz bir durum: uzunlukları ikiye katlamak için yeterli bir durum (kişi, bir kareyi ancak artık kare değil de bir dikdörtgen olması koşuluyla ikiye katlayabilir). Yani soru şu şekildedir: Belirli bir dikdörtgene eşit bir karenin bulunması. Devam etmenin en iyi yolu, sorunun çözülmüş olduğunu varsaymaktır (Descartes'in harika keşfi bu). Daha sonra, küpün kopyalanmasının neden bir karenin kopyalanmasından daha zor olduğunu kendimize sorabiliriz. Bu durumda da sorunun çözülmüş olduğunu varsayarak devam ediyoruz. Dikdörtgen ve kare yalnızca iki tarafla tanımlanır, burada üç tane var. Küpler tamamen unutulur; problem, düz çizgiler açısından ortaya konur.

Yani yapılması gereken şey;

a. Zorluğu ayırın, tesadüfi olan her şeyi eleyin. Bu durumda tesadüfi olan şey küptür. (Düşüncelerimizi aksatan şey,

dört kısımlı bir dizi düşünmek zorunda olmamız; üstelik bu ilişkilerin doğasına aykırı bir düzene göre.)

b. Doğasına karşı bir düzeni zihne dayatmanın bir yolunu bulun.

Buna rağmen nasıl mantıklı düşünüyoruz? Bu, cebirin, bilinmeyenlerin (sorunun çözülmüş olarak alınması) keşfedilmesidir. Yapılması gereken, sorunun tüm yönlerini kapsayan bir dizi bulmaktır.

Bir bilinmeyi bir bilinene dönüştürmenin ilk aşaması, tembel öğrencilerin kullandıkları yöntemi içerir; bir çözüm bulmaya çalıştıklarında, bazı çözümleri veya diğerlerini tesadüfen hayal ederler, sonra "uygun" olup olmadığına bakarlar.

İkinci tür, Diophantus tarafından keşfedildi: *regula falsi*, "yanlış konum alma." Diophantus, tembel öğrencinin yaptığını yaparak başladı ve neden "uymuyor" diye baktı.

Üçüncü tür, bir dizi yöntemidir: Değişkenleri değiştiririz ve işlevin nasıl değiştiğini görürüz; değişkenin doğru değeri, işlevin verilen bir değerine karşılık gelen değerdir. Bilinmeyi bir değişkene dönüştürebiliriz.

Diziler yaratmalıyız ki problem vasıtasıyla yolu geri dönebilelim. Bilinmeyenler ve değişkenler sayesinde bu dizileri düzgün kat edebilelim.

B. Fakat buluş sorunu başka bir şekilde ortaya çıkar: Zihnin çalışması zihnin kendini sorunlara nasıl götürür? (Şimdiye kadar sorunlar tesadüfen ortaya çıkmıştı) Zihin, yöntemli araştırma sayesinde, çözülmesi gereken zor problemlere nasıl erişebilir?

Bu, belirli bir yöntem kendi sınırıyla karşılaştığında gerçekleşir (ve bu tabii ki belli ölçüde şansa bağlıdır).

Buna bir örnek de Pythagorasçıların kullandığı yöntemdir. Onlar, ölçülemezleri gösteren karenin köşegeniyle karşılaştırlar.

Niçin büyüklükler arasındaki ilişkilerle sayılar arasındaki ilişkileri ilk başta karıştırdık? Bunun sebebi, rakamlarda yer alan iki kavramın karıştırılması: düzen (bir sayılar dizisi) ve küçük parçalara bölünme (6, 6 küçük parçaya bölünebilir). Bu ikinci fikir sadece hayal gücü için kullanılır. Zihni tatmin

eden şey düzendir ve bu bölünemez: 5, bir dizinin beşinci terimi olduğu sürece, 5 küçük parçaya bölünebilir değildir. Geometriye aritmetik uygulandığında yalnızca düzen görülür. (Eudoxus'un metodu).

Bir sınır fikri ile bir zorluğu çözdüğümüz bazı durumlar vardır. O zaman zorluğun ne olduğunu artık anlayamadığımız sorunlara geliriz (aşkın sayılar: pi sayısı). Cebire sığınmak zorunda kalırız ve sonra simge fetişizmine varırız: "hayali sayılar." Hayali sayıların hesaplamaları neden daha kolay hale getirdiğini anlamayız; zaten matematikçiler de bunun hakkında endişelenmezler. Günümüzde matematiksel buluş, hesaplamaları kolaylaştırma meselesidir.

Deneylere Hazırlık Olarak Tümdengelim

Tümdengelim, bize deney yapmak için ideal şartları sağlar. Aslında, bir deneyde, kontrollü bir ortam elde etmeyi amaçlarız. Matematikte ise her şey mükemmel bir kontrol altındadır; bizim oraya koyduklarımız dışında hiçbir şey yoktur. Bir değişim oluştuğunda başka bir değişime sebep olur; bu ikinci değişimin ilkinin sonucu olduğundan eminizdir.

Fakat, "Böyle bir neden böyle bir sonuç yaratır" demek de yeterli değil. Sonucun nasıl çeşitlendiğini görmek için niceliksel bir ilişki kurmak gerekir. Sonuç nasıl nedenin bir işlevi olur? Bunu deney olmadan ya da tek bir deneyle yapamazsınız. İç değerlendirme ile mi? Dış değerlendirme ile mi? Bu, saf ve basit tümevarım, ancak zihni tatmin etmez. Bunun için bir devamlılık olmalı. Dolayısıyla, eğer kontrollü bir çevre ve süreklilik varsa elimizde çıkarımdan başka bir şey yoktur. Bu da sadece geometride bulunur. Fiziğin geometriye benzemesini engelleyen şey dünyadır. Dolayısıyla, deneyimleme sorununa henüz değinmedik. Sadece diyebiliriz ki, "deneyler" kelimesinin anlamını zorlayan geometri, mükemmel ve ideal bir deneyler dizisidir.

Örnekler: kaldıraç, Arşimet ilkesi.

Kaldıraç, dengenin doğru olup olmadığını belirlememizi sağlar. Arşimet Kanununa gelince, sıvıları bu duruma uymalarına göre sınıflandırırız. Bu yasanın önemi pratik tasavvurlardan bağımsızdır: Yapılan şey, deneyin düzenli bir şekilde yorumlanması (akışkanların kıvamını tanımlamak).

Bu yasalar tecrübeden bağımsız oldukları ölçüde teorik bir değere ve tecrübeler onlara yaklaştığı sürece pratik bir değere sahiptir.

Tümdengelim'in Önemi

Saf tümdengelim: Değeri sıfır olan bir tür vardır: işte bu tasımdır. Uygun tümdengelim ise ilk görüşte yetkin bir düşünce biçimi gibi görünür. Daha yakından baktığımızda aslında bunun kusurlu olduğunu görürüz:

1. Düşüncenin hem kösteği hem de tek desteği olan düzen nedeniyle. (Düzen, orantılı araçlar bulmaya çalıştığımızda bizi engeller.) Düzen, düşünce için bir hapisanedir; gerçeklik ya da doğa buna dikkat etmedikçe daha da zalimleşir. Bu nedenle uğraşmak zorunda olduğumuz fiilî sorunlar, hepsi düzene karşıdırlar.

2. Çünkü tümdengelim hem engel hem de vazgeçilmez bir yardımcı olan simgeleri kullanmalıdır. (Sayıların kendileri Pythagorasçılar için rahatsızlık kaynağıydı.) Zihnin attığı her adım, sembollerini ele almaktan oluşur. Yöntemi simgelerden bağımsız düşünmek gerekir: Matematikteki ilerlemeleri yapan şey budur. Diğer yandan bugün insanlar kendilerini simgelere kaptırmış durumdadır; anlamadıkları sonuçlar alma noktasına gelmişler.

Tümdengelim muhakemesinin bu iki kusuru, matematikteki buluşu yöneten iki ilkedir. Bu, sonu olmayan ve bir sonu olamayacak bir şeydir. Matematiğe nasıl bir tutku duyabileceğimizi anlarız. Matematik demek durmadan kendi düşüncelerine ulaşmaya çalışmak demek. Dolayısıyla bütün ahlak, imkan bakımından matematiğin içinde bulunuyor; şansa tabi olma eğiliminin üstesinden gelmek gerekir; ki bu eğilim, günahların da günahı sayılan, kutsal ruha karşı günahtır.

Matematikte kişi hiçbir yardım almaz. (Eylemde bir başka eylemden yardım alabiliriz; örneğin öfke, kişinin cesaret göstermesini sağlar.) Bu yüzden Platon; "Geometri bilmeyen giremez" demiştir.

Tümdengelim'in Uygulanması

1. Bir yasanın uygulanması.

Bunun teorik bir değeri de var, çünkü bir kişi bir yasanın

az ya da çok uygulanabilir olduğunu düşündüğünde, kaçınılmaz olarak bir neden-sonuç ilişkisi olduğunu düşünür. Örnek: Arşimet yasaları mükemmel uygulanabilir değildir, çünkü sıvılar mükemmel değildir. Fakat ilk kez demirden bir tekne imalatı yapan adam, tamamen uygulanabilir olmadığını çok iyi bilse de Arşimet'in ilkesini uygulayabildi. Bu yüzen tekneyi gerçek bir sebep-sonuç ilişkisine havale edip düşünebiliriz.

Gerçek nedensel ilişkileri mümkün olduğunca düşünmek çok önemlidir çünkü bu, eylemi bizim için kolaylaştırır.

Bilim yapmak, kendini dünyayı yaratan kişi olarak düşünmek demek. Örneğin, Güneş ve Ayı yerlerine bizzat koyduğumuzu hayal etmeden bir tutulmayı düşünemeyiz.

Harekete gelince, gerçek bir güce sahip değiliz, ancak ahlaki açıdan bizi kurtaran şey budur. Muhakemenin doğaya uygulanması, her ne kadar mutlak olmasa bile, manevi önem ve değerdedir: Bu sayede insan, doğayla iç içe çalışan bir işçi olma fikrini benimser. Bilim bize cesaret verir ve gerçek bilim olduğu müddetçe bizi insan yapar.

2. Doğaya uygulanmadığı sürece muhakeme, diziler icat etmemize olanak tanır (örneğin az çok mükemmel bir akışkanlar dizisi). Bu anlamda, tüm tümdengelimler varsayıma dayanır; dünyada asla bulunmayan bir mükemmellik içerirler. (Denir ki; mükemmel sıvı olsaydı ...)

Öte yandan bu, bariz bir pratik değere sahip. Ahlaki değerine gelince, bu çok büyük bir şey: Dünya tutkularımızdan, bizden bağımsız, sabit ve nesnel bir karaktere kavuşur. Örneğin, bir sıvının kıvamı, ona karar veren kişinin fiziksel veya ahlaki durumuna bağlı olarak öznel bir şey olabilir; Arşimet'in ilkesini anladıktan sonra da bu öznellik artık mevcut değildir.

Bu, tutkulardan kendini kurtarmanın iki yolundan biridir: bu, nesne vasıtasıyla gelirken, diğer yol (matematik) özne vasıtasıyla gelir. Stoacıların yolu budur: Dünyayı düşünen her zihin, evrensel Zihne erişmeyi başarır.

Bu durumun sanat için de önemi var. (Örneğin: Müzikte, notalar önceden belirlenir.)

Bilimsel hipotezler, dünyaya bir sanat eserinin karakterini

verir. Antik çağda yaşayan insanlar estetik ve bilim arasındaki ilişkiyi kavramakta çok iyi bir anlayışa sahipti.

Tümdengelimde Eksik Olan Nedir?

Tümdengelimde eksik olan şey her zaman dünyadır. Tümdengelim, hiçbir durumda doğrulamanın yerini alamaz. Bu sadece başlangıçtır. İşte bu yüzden yalnızca matematikle meşgul olan insanlar, nihayetinde matematiğin değerini görmezden gelirler.

Doğrulama

Doğrulama doğal bir şey değil. Hatta bunun bilimdeki en zor şey olduğu da söylenebilir. Yunanlar, teknik sebeplerden ötürü bu konuda başarısız olmuşlardır çünkü ölçülebilen verileri elde etmek için cihaz hazırlanmalı. Yapay yollarla kurulmuş bir deney vasıtasıyla bir doğrulamaya varmak için hipotezlerle başlamalıyız. Sonuçta hipotez doğrulama ile onaylanır.

Doğrulamada değerli olan şey içinde düşünce olmaması; düşünce gücü, kendinde eksik olan şeyin dünya olduğunu gördükten sonra kendini gönüllü olarak askıya alma zorunluluğunda ortaya çıkar.

Doğrulama yapay bir şey olsa bile, deney yapan kişi, dünyayla yüz yüze geldiğinde elinden geldiğince kenara çekilir; dünyaya müdahale etmekten çekinir. Stoacıların sahip olduğu bir ihtiyata sahip olması gerekir. Düzgün ulaşılmış doğrulamanın önemi, dünyanın akıldan yoksun saf haliyle görülmesidir. Çünkü, insanlar için hiçbir faydası olmayan şey, zihin ve maddenin saf olmayan bir karışımıdır.

Doğrulamada, dünyanın tanrısallığını bir kenara koyup her şeyi zihne bağlayabiliriz.

Tümevarım

İki şeye dayanır;

1. Fizikte her zaman bir genelleme eğilimi vardır; mesela "Su 100 derecede kaynar." deriz. Bir koyun olsaydı "Çim, yemek için güzeldir." derdi.

2. Tümevarım düşüncüyü tahrik ettiğinde (neden sonuç ilişkisi bulma arzusu) kendini yok eder, çünkü bu eğilim daha sonra tümdengelmeye doğru yönelir. Örneğin, 100 derecelik bir kaynama noktasına ulaşmamı sağlayacak bir tümdengelim bulmaya çalışırım. Bu durumda muhakeme, analogi yoluyla bunu ortaya çıkar.

Analoji Yoluyla Muhakeme

Somut olandan soyut olana ilerleyemezsiniz.

Sonuç olarak, bu mümkün değilse, bir analogi yoluyla, başka bir nedeni olan başka bir sonuç bulmak isteriz, yeter ki sebep-sonuç ilişkisi aynı olsun.

Bu, Diophantus'un yanlış konum kuralıyla aynı: Basit bir şey ortaya koyup ondan karmaşık bir şey çıkaralım; eğer bu karmaşık şey ile doğanın bize sunduğu şey arasında bir ilişki bulmayı başarırırsak, o zaman o fenomenin bir açıklamasını bulmuş oluruz.

Örnekler: Ses incelemesinde, sudaki bir taşın oluşturduğu dalgalar ile inişler ve çıkışlar arasında bir analogi varsayılır: İlk fenomenin nedenini biliyorsam, o zaman belki de ikincisinin de sebebini bulabilirim. Işık çalışmasında da aynı şeyi yaparız: Devinim+devinim nasıl hareketsizlik üretiyorsa ışık+ışık da karanlık üretebilir.

Doğayla ilgili bilgi edinmenin asıl yolu analogiler bulmaya çalışmaktır; böylece bizim yapmadığımız şeyler, sanki biz yapmışız gibi basit görünür (bkz. Descartes). Analogiler bulmak için bir yöntem var mı? Bu zor bir soru; sanki bir sezgi, bir şans meselesiymiş gibi görünüyor.

Bilim tarihinde buna örnekler arayalım. Yalnızca bizim anladığımız şekilde birbiriyle benzerlik gösteren fenomenler arasında analogilerin varsayıldığını söyleyebiliriz. Örneğin şu durumlarda bu çok açık;

Işık yansıması;

Ses yansıması;

Bir duvardan sıçrayan bir top.

(Bu durumlarda benzerlik yok; yankı aynaya hiç benze-
mez.)

Düşen bir elma;

Ayın Dünya etrafındaki hareketi.

(Ayın yeryüzüne düşeceği düşünülür; çünkü dünyanın hareketsiz olduğuna inanılır, dolayısıyla Aydan uzaklaşması gerekir.)

Mekaniğin tümü gerçekleşen hareketler ile olmayan hareketler arasındaki analojiye dayanır. Dolayısıyla, analogileri bulmak için hayal gücünü ortadan kaldırmalı ve yalnızca anlama yetisine başvurmalıyız.

Esas ilişkileri ayırt etmeli ve kazara olan her şeyden kurtulmalıyız ki bu şeylerin özdeş olduğunu görebilelim. Sonra analogi aşikar olur, ancak hayal gücünün bunla hiç ilgisi yoktur. Öyleyse, mümkün olduğu kadar temel bir ilişkiye varmak için anlama yetisinin icraatı gerekir. Burada yine Descartes'in 2. kuralıyla karşılaşırız: Sorunu analiz et.

Özetlemek gerekirse, anlama yetisi, doğa bilimizde yalnızca analogi yoluyla rol oynayabilir; veya analogiler bulmak, doğa hakkında bilgi edinirken anlama yetisinin oynadığı en önemli roldür.

Doğa, bize karmaşık veriler sağlar; bu fenomenler arasında analogiler varsaymalıyız ve bunu yaparken basitten karmaşık olana ilerlemeliyiz.

Analogi yoluyla elde ettiğimiz şey temelde hipotezdir; bunlar doğru değildir ancak doğayla ilgili herhangi bir bilgiye sahip olmak istiyorsak bunlar zorunludur.

Bir hipotez, açıkça düşünmemizi ve şeyleri ölçmemizi sağlıyorsa iyi bir hipotezdir. (Örneğin, Arşimet'in ilkesi olmadan, suda yüzen cisimler fenomenini karmakarışık düşünürdük.)

Deneyisel Bilimler Hakkında İki Anlayış

Deneyisel bilimler konusunda bir başka anlayış var, burada analogi yok. (Auguste Comte, bu iki yöntem arasındaki zıtlığa dikkat çekmişti.) Verilerin kendi içinde nasıl bir ilişki kurduğunu bilmeden onları ayrı ayrı ölçtüğümüzde bu ikinci yöntem uygulanır. Bu durumda cebire ya da "fonksiyonlara" varırız. Cebir yoluyla analogiler (elektrik) kurabilir.

Dolayısıyla bilimin iki şekilde düşünme biçimi olduğunu görüyoruz: İlki basitliği arar, ikincisi ise birliği.

Bu iki yoldan biri diğerine karşı olabilir. Günümüzde insanlar, her şeyden önce birlik ararlar. Bize basit bir anlayış getirmeyen birlik, "Açıl Susam Açıl"a benzer, insana güç verir. Tanrı ile İhtiras arasında; Kutsal ruh ile güç arasında seçim yapmak gerekir. İnsanlar tereddüt etmeden ihtirası seçmişlerdir.

Yine de şuna dikkat edelim, yasalar her zaman anlaşılma maksızın kabul edildi ve günümüzde de hâlâ onları açıklama girişimleri var. Dolayısıyla asıl soru, ikisi arasında kesin bir seçim yapmaktan ziyade, bu iki yöntemden hangisinin hâkim olacağını bulmaktır.

Bununla beraber, bu ikisinin arasında başka olasılıklar da var; ne olup bittiğini bilmekten vazgeçilebilen durumlar. Örneğin, ısı yayılım mekanizmasını bulmaya çalışmamız gerekmez (Fourier). Arşimet, kaldıraç üzerine çalışırken, neden kaldırıcın sadece ağırlığı taşıyan kısmının değil de tamamının aynı anda hareket ettiğini sormadı; eğer sorsaydı, katı bir cisimdeki moleküllerin nasıl düzenlendiğini de açıklamak zorunda kalacaktı. Aynı şekilde, Descartes, yansımayı incelerken bir topun bir duvar karşısındaki hareketini inceleyerek başladı; bu durumda da o, topun neden duvara gömülmediğini bilmiyordu.

Geometride de aynı şey var; şayet düz bir hattı takip edersek, o düz hattın bir birlik olduğunu varsayar ve aradaki noktaları düşünmeyiz. Yöntem, aradaki durumlara hiç dikkat etmeme meselesidir. Bunu yaparak varsayımda bulunmayı bırakabiliriz.

Ara durumlara hiç dikkat etmeden, herhangi bir varsayım başvurmadan, açık ve anlaşılır yasalar bulabiliriz; ama bunun mümkün olmadığı başka durumlar da vardır.

O halde, deneysel bilimlerde sadece bir yöntemden söz etmek mümkün değil birbiriyle ilişkili iki tane var.

Bununla birlikte, Descartes'in zamanında bilimin akılcı olduğunu ama bugün deneysel olduğunu söyleyebiliriz. Ahlak ile bilim arasındaki ilişkilerden söz edince, bu iki bilim türü arasında açık bir şekilde ayırım yapmak gerekir. Anlaşıldığı

üzere akılcı bilim, aynı zamanda güçle sonuçlanır. "Kendine hakim olma" ve "dünyaya hakim olma" arasında zıtlık olması gerekmez; dünyaya hakim olma girişimi ile kendine hakim olma girişimini karşı karşıya koymak gerek.

Kutsal Kitapta söylenenlerin anlamı bu: "Önce Tanrının egemenliğini ve Onun adaletini arayın; gerisi zaten size lütfedilecektir."

Farklı Teorilerin İncelenmesi ve Farklı Deneysel Bilimler Hakkında Görüşler

Kuantum Teorisi

Bu teori, matematik ve fizik arasındaki ilişkilere tam anlamıyla bir değişim getirdi.

Olasılık hesapları.

Fizik bilimindeki süreksizliği, kimyadaki süreksizlik getirdi. Kimya süreksizdir; sınıflandırmaya bağlıdır. Kimya -ve dolayısıyla hayat- süreksizlik olmazsa imkansız olurdu.

Enerji: Bütün fiziğin merkezindedir. Diğerlerinden daha önemli olan iki kanun vardır: "korunum" ve "dağınım"

A. Temel gerçek şu ki, basit makinelerde yapılan işten tasarruf etmek mümkün değildir. Yüzyıllar boyunca insanlar daimi hareket, yani aslında daimi bir çalışma arayışına girdiler. Ancak, sürekli bir hareket keşfedildiğinde dünya artık ele geçirilmesi gerekmeyen bir şey haline gelir; ve gerçek bir şey olmaktan çıkar. "Kinetik enerji" ve "potansiyel enerji" ifadeleri aynı ilke için farklı ifadelerdir.

B. Ayrıca, yapılan işin her zaman yapılması gereken işten daha az olduğu keşfedildi. Sürtünme üzerine araştırma yapıp sürtünmenin ısı ürettiğini keşfettik.

İkinci kanun "dağınım", daimi hareketin imkansız olduğunu söylemenin başka bir yoludur. Enerji ile ilgili yapılan bu araştırmalarda "İnsan, çalışmalıdır" diyerek hükme varılır. "Ekmeğinizi alnınızın teriyle kazanacaksınız", bilimsel terimlerle belirtilen ifadesidir.

Biyoloji

İki bölümden oluşur:

A. Canlı türlerinin ve ilişkilerinin incelenmesi.

B. Organizmanın işlevlerinin incelenmesi.

Doğal olarak bu iki çalışma birbiriyle ilişkili.

1. Evrim teorisi (Lamarck) bize şunu söyler: Canlı bir varlık kendini uyarılma yani yaşama eğiliminde. Zihni pek tatmin etmeyen "doğaüstü nitelik" denen bir şey var.

2. Darwin'in görüşleri daha tatmin edici. Onun sistemi, canlılar ile doğa arasında var olduğunu gözlemlediğimiz uyumu akılcı bir şekilde yeniden inşa eder. Sistemindeki güçlük devamlılık ile ilgilidir. Kısacası, uçmak için çok zayıf olan bir kanadın hiçbir faydası yoktur.

3. Bu zorlukla başa çıkmak için dönüşüm teorisi ileri sürülmüştür. Dönüşümcüler, ani değişiklikleri kabul ettikleri için Darwin'den farklıydılar (bkz. Jean Rostand).

Dönüşümler üzerinde çalışmayı mümkün kılan deneysel araçlar şunlardır: (a) melezlerin incelenmesi; (b) biyolojide kontrollü ortamların elde edilmesi.

(a) İlk dönüşümcü bir Çek keşişti: Mendel. Bulduğu şey şu: Var olan çeşitleri bir araya getirince yeni çeşitler oluşuyor. Melezler daima kesin bir türün çeşitleridir: Darwin'in söylediği gibi küçük çeşitlenmeler yoktur.

(b) Biyolojide kontrollü ortamlara gelince, Darwin'in hak-sız olduğunu göstermek isteyen insanlar bunu keşfetti. Buldukları şey; bir bitki yetiştirir ve onu dışarıdan (örneğin bitkiyi dölleyecek böceklerden) soyutlarsak bitki kendiliğinden yeni çeşitler oluşturur. Birdenbire, nedendir bilinmez, bir çeşit bitki, başka bir tür bitki daha verir. Şimdi bu bitki "melez" olarak adlandırılmaz çünkü dış etkenlerden izole edilmiştir. Bu yüzden, değişimlerin sıçramalarla gerçekleştiği sonucuna varılıyor.

Daha sonra bir fenci sirke sinekleri üzerinde çalışmış ve çeşitlenmenin ilkel hücrede bulunan belirli sarı lekelerle dayandığını keşfetmiştir: "kromozomlar" Dolayısıyla, kromozomları değiştirerek yeni türlerin ortaya çıkmasını sağlayacak bir fikir ortaya attı. Fakat kromozomları değiştirmenin teknik bir yolu bulunamadı.

Biyoloji, ancak dönüşümcüler zamanından beri deneysel bir bilim haline geldi. Biyolojide ilerlemenin her aşamasında pozitif bulgular aranır.

1. Lamarck'tan evrim fikrini ediniyoruz (tür değişimi).

2. Cuvier'den organik ilişkiler fikri. Canlılara uygulanan bir ilişki fikrinin yani uyumun belirdiğini görüyoruz (Örneğin, Cuvier önce bir çene gördü ve buna göre tarih öncesi bir hayvanı yeniden tasarladı).

3. Darwin'den varoluş şartları fikrini alıyoruz. Ama onun bu en önemli fikri unutulmuş; çünkü insanlar için Darwin evrim fikrinden fazlası değil. İnsanlardaki hayal gücünü yakalayıp onların tutkularını harekete geçiren şey, evrim fikridir.

Yaşamın aktarımını düzenleyen mekanizmalar sorunu bir kenara bırakıldığında, bir canlı varlığı anlamak demek, o canlı varlığın organlarının her birinin ve organlarının bütünü-nün, canlı varlığın içinde yaşadığı koşullar için nasıl zorunlu olduğunu anlamak demektir.

Çevrenin etkisini yeniden keşfetmeye çalışmak zorundayız. Canlıyı, bir evrim sürecinin son ürünü olarak düşünmek, basitten karmaşık olana hareket etmektir; anlama yetisi için bunu bir varsayım olarak düşünmek gerekir. Örneğin, kırlangıcın neden ince bir gagası olduğunu bir kez kavradığımızda, aslında, yirmi bin yıl önceki kırlangıcın şimdiki kadar ince bir gagaya sahip olmadığını öğrenmek bir mesele olmaz.

Darwin'in bu görüşünün dışarıda bıraktığı şey, süreksizliğe yol açan bir denge fikridir.

4. Dönüşümcüler okulu, canlı yapılar fikrine ve süreksizliğe dayanan bir denge fikrine katkıda bulunmuştur (Bir örnek vermek gerekirse, bir zar düşünürsek, atıldığı zaman, sahip olabileceği altı muhtemel pozisyon olduğunu ve denge durumları olmadığı için ara durumları da olmadığını görürüz). Tek bir organın tek başına değişmesi imkansız çünkü o değişirse bedenin geri kalanı da değişmeli; daha önce de gördüğümüz gibi bir kanat bir uçuşu ya mümkün kılar ya da kılmaz. Bu gayet nettir. Hiçbir geçiş yok.

Bu hızlı incelemeden sonra, aşağıdaki tanım koyulabilir: Hayat, verili bir çevre tarafından belirlenen koşullarda bir denge sağlayan belirli bir kombinasyondur.

Organların birbiriyle ilişkili olduğunu ve bir dengenin var olduğunu vs. bir kere kavradığımızda, ister "sabitçi" olalım ister "evrimci", bilimsel açıdan aynı şeyi düşünürüz.

Evrım sorunu genel olarak hayal gücü ve tutkular meselesidir.

Birbirlerine şiddetle karşı çıkan kuramlarda, farklı olan yalnızca imgelerdir. Anlama yetisi için ise ilişkiler özdeştir.

Dolayısıyla, evrım sorununun gerçek bir sorun olmadığını açık bir şekilde belirtmek zorundayız. Kişi dikkat etmeli ve her doktrinde imgeler tarafından gizlenen ilişkileri keşfetmelidir.

Bunun sosyolojide her şeyden önce yapılması gereken şey olduğunu göreceğiz.

Siyaset ve Toplumsal Teori

"İnsanların yaptıklarına gülmek, yaptıklarından tiksirmek yerine onları anlamalıyız." (Spinoza)

Sosyoloji: Nasıl Düşünülmeli?

Sosyoloji zaman bakımından bilimlerin sonuncusudur. Henüz var olmadığını söyleyebiliriz. Genel olarak insanlar her zaman tutkuları uyandıracak bir şekilde sosyal sorunları ele alırlar. Bilimsel bir toplum çalışması, verilen şartlarda ne tür bir toplumun en az baskıcı toplum olacağını bize söylemeli. Eğer kişi, baskının neye dayandığını anlayabilirse, kendini o dayanılmaz durumun içine sokup, o kargaşaya boyun eğmeyecektir. Zalimler ve mazlumlar arasındaki eşitsizlik fikri ortadan kalkacaktır. Zalimler artık kendilerini Tanrının dünyadaki elleri olarak düşünmeyecekler; kendilerini bir zorunluluğun bir vasıtası olarak düşüneceklerdir. Mazlumlar ise zalimleri ayrı bir ırk olarak düşünmeyeceklerdir.

Toplum, akla ve erdeme dayandırılmaz, çünkü "bir insan ölümün eşiğine geldiğinde, hastalıklar tutkulara baskın çıktığında veya insan cansız bir şekilde yatarken, veya insanların bir diğeriyle hiçbir şekilde ilgilenmedikleri tapınaklarda din hüküm sürmeye devam eder ama gücüne en çok ihtiyaç duyulan pazar yerinde veya mahkemede hiçbir hükmü yoktur." Tüm insanlar, en sıkı ahlaki kuralları kabul ederler, tabii uygulama söz konusu değilse. Dünyaya en saf ahlaki getiren Hristiyanlık, dünyada hiçbir değişiklik yaratmadı.

Politikanın tüm problemi şudur: Belirli koşullarda, aklın taleplerine uyacak ve aynı zamanda daha düşük bazı zorunlulukları da hesaba katacak bir toplum biçimini bulmak.

"Daha düşük" denen zorunluluklar kısmını anlamakla işe başlayalım.

İyi niyetlerin eyleme dönüştürülmesi gerekiyorsa, kesinlikle bu kadar materyalist bir yöntem gereklidir. Bireyleri yeniden düzenleyerek toplumu değiştirmek istemek saçmadır.

Bireysel yaşamlarında adil ve titiz olan ama diplomat olduklarında yalan söylemekten, işveren olduklarında işçilerden istifade etmekten çekinmeyen vs. kaç tane birey vardır ki?

Bir hâkim, hakim olmasına rağmen dürüst olmayabilir, doktorun güven vermek için yalan söylemesi ve hastası tedaviyi kabul etmediğinde bir yalancı rolü oynaması gerekebilir. Eğer bir işçi kötü yaptığı işleri açık ederse karnını doyurabilecek kadar kazanamaz; bu yüzden onları bir sonraki vardiya geçirir; diğer vardiya geçildiğinde, hangi işçinin bu işlerden sorumlu olduğu, kimin suçlanacağı bulunamaz ve bu yüzden patron kimsenin ücretinden kesemez. Pazarlarda, her iki tarafın da fiyat üzerinde pazarlık yapması anlaşılan bir şeydir. Vergi ödediğimizde tüm bu baskılar, hapishane, makineli tüfekler, gizli polis, basın yalanları vb. için öderiz.

İnsanların işlerini yapabildikleri ve kişisel hayatlarında hâlâ insan olabildikleri gerçeği, mesleğin at gözlüğü taktığını, bireysel erdemleri yönlendirdiğini ve bireysel erdemlerin mesleği yükseltmediğini gösterir.

Bütün bunlara rağmen, toplumda kimsenin gerçekleşmesini istemediği şeyler var: Örneğin kriz. Toplumun işlevleri, insanın erdemli olmasını önler; çünkü bu, köleler ve zorbalar yapmak için kullanılan bir makinadır. Bu bir kısırdöngüdür: Bazı şeyleri mekanik yollarla yenilemek isteyenler, Rusya'da yapmış oldukları gibi acınacak sonuçlar alıyor; bireyleri reforme ederek toplumda reform yapmak isteyenlerin çabası, çok güzel bireysel değişimlerle sonuçlandı, ancak toplum açısından hiçbir değişim yoktu.

Dolayısıyla, biyolojide olduğu gibi, denge koşullarını inceleyerek toplum üzerinde çalışılmalıdır.

Büyük Sosyologlar

Auguste Comte

Auguste Comte sosyolojinin kurucusudur. Sosyoloji kelimesini o icat etti. "Pozitif siyaset" konusundaki kitabı "top-

lumsal statik" ve "sosyal dinamikler" adlı bölümlere ayrılmıştır.

1. Statik, bir toplumu parçalamadan tüm toplum için ortak olan koşulların incelenmesidir. Bunlar: en geniş anlamıyla din; yine en geniş anlamıyla, ekonomik hayat için her insanın bireysel sorumluluğu tarafından tanımlanan bir varlık olarak düşünülmüş mülkiyet; aile; dil; yönetim; güçlerin ayrılması (Montesquieu açısından değil, geçici gücün manevi güçten ayrılması anlamında). Statiğin temel fikrine göre toplum üretim koşullarına bağlıdır.

2. Dinamik, toplumdaki değişimin incelenmesidir. Statikten çok daha az kesindir. Burada, toplumların evrimine dair öne sürdüğü şema görülür;

İlk biçim: Dine dayalı toplumlar (rahipler yönetir);

İkinci biçim: Askeri toplumlar: (a) Saldırıya dayalı bir sistem (Sparta, Roma); (b) savunmaya dayalı bir sistem (Ortaçağ);

Üçüncü biçim: Sanayi toplulukları.

Çok iyi tespitlere yer veriyor ve çok detaylı bir şekilde anlatıyor ancak önerdiği bu silsilede soyut bir şey var; bu bir sisteme tekabül etmiyor.

Buna paralel olarak, Comte'un öne sürdüğü bir gelişmeye daha dikkat edilmeli: Üç aşama: (a) teolojik; (b) metafizik; (c) pozitif.

Bunların birincisinde, gök gürültüsü Jüpiter'e referansla açıklanır. İkincisinde tanrıların yerini soyut varlıklar alır. Comte "metafizik" kelimesini kötü bir anlamda kullandı (sosyal sorunlardaki "özgürlük" ve "eşitlik", fizikte "doğa" gibi). Üçüncü aşamada, kanunları ararız.

Buradaki fikir, belirli herhangi bir zamanda düşüncenin farklı dallarının farklı aşamalarda olduğudur. Örneğin, 17. yüzyılda tarih teolojik evredeydi (Bossuet), tıp metafizik evresindeydi (afyonun uyuşturucu gücü, bilinmeyen özellikleri), bilimler pozitif evredeydi. Önemli olan şudur: Her düşünce dalı üç aşamadan geçmek zorundadır.

Karl Marx

Toplum bilimi konusunda kesin görüşleri vardı. Belirlen-

miş koşullar altında bir toplum varlığını sürdürecektir şekilde düzenlenir. Bir toplum ilkeler tarafından değil, maddi koşullar tarafından belirlenir:

- (1) maddi çevre;
- (2) ekipman - örneğin bitki, aletler vs.
- (3) çevredeki toplumlar.

Her toplum hem doğa hem de diğer toplumlarla çatışma halindedir ve bu nedenle hayatta kalmak için düzene sokulmadıkça yok olacaktır. Bu nedenle, tarih boyunca toplum maddi koşullarla belirlenir. Bu tam da Darwin'in fikridir. (Ayrıca Marx, kitabını Darwin'e adanmış istedi, ancak Darwin bunu reddetti.)

Bazı örnekler verelim:

1. Maddi çevre: Denizcilerden oluşan bir grup insan, kendilerini köylüler olarak örgütlemeye mecbur değildir.

2. Ekipman: Toplarla silahlanmış bir bölük, yay ve oklarla donatılmış şekilde örgütlenemez.

3. Çevredeki toplumlar: Eğer düşman ordusu iyi disipline edilmişse kendi ordumuz da iyi hazırlanmış olmalı; aksi halde savaş başlamadan kaybetmiş oluruz (Toplum ve ordu arasında bir benzetme vardır).

Tarihin herhangi bir noktasında ve herhangi bir yerde, erdem, iyi niyet vb. fikirlere herhangi bir atıf yapmadan, toplumsal örgütlenme biçimini eksiksiz açıklayacak durumda olmalıyız.

Tarihte Toplumsal Baskı

En önemli soru, toplumsal baskıya neden olan şeyleri bulmaktır.

İlkel Toplumlar

Baskının çok az olduğu, ezenin veya ezilenin olmadığı, başka bir deyişle sınıfların olmadığı toplumların olduğunu belirtmek gerek. Bunlar "ilkel" olarak adlandırılan toplumlardır. Uzun süredir, bu toplumlarda çok güçlü şeflerin bulunduğu düşünüldü ancak modern tarih bilimi şefin gerçek bir yetkiye sahip olmadığını gösteriyor. Meclisler (örneğin

“Yaşlılar Meclisi”) ve konseyler çoğunluk kararıyla değil, oy birliği ile hükme varırdı. Bunun olağanüstü olduğunu düşünebiliriz, fakat aslında, iş bölümüne sahip olmayan bu insanların aynı arzuları, aynı yaşantıları olduğunu düşünürsek, oy birliği oldukça doğal bir şeydir.

İlk bakışta, bu tür toplumların ideal olacağı düşünülür. Ancak, meseleyi daha dikkatli bir şekilde ele alırsak, bu tür bir güçlü demokratik rejimin çok ilkel üretim biçimlerine bağlı olduğunu görüyoruz. Sosyal baskının yerini alan bu şey doğanın baskısıdır.

Rahipler ve büyücüler yani bu toplumlardaki tek baskıcılar, bu “vahşiler” tarafından doğaya atfedilen büyü gücü temsil ederler; maddi ve manevi açıdan doğaya tabidirler. Fakat daha sonra farklı örgütlenmiş toplumlar ortaya çıktığında bu insanlar diğerleri tarafından köleleştirildi (Örneğin, Romalılar ile bağlantı kurduktan sonra Almanlar).

Dolayısıyla baskıcı toplumları incelemek zorundayız. Bu, bir şey üretmeyi bilen tüm toplumların baskıcı şekilde örgütlendikleri gerçeğidir.

Mısır'da Kölelik

Bilinen baskının ilk biçimi köleliktir (Mısır, Pers). Mısır'da ülkenin yaşamı, Nil nedeniyle bir sulama sistemine bağlıydı. Oysa avlanarak yaşayan bir insan ile toprağını sulayarak yaşayan bir insan arasında bazı farklılıklar vardı; avcı yalnız avlanabilir, ancak bir nehrin kıyılarında yaşayan bir köylü yaşadığı alanda izole bir set inşa edemez. Bu yüzden, Eski Mısır'da devlet egemenliğine mükemmel bir örnek bulmakta şaşırmamalıyız. Öte yandan, savaşlar, kişinin topraklarını ele geçirmek isteyenlere karşı savunma için ve ayrıca diğer toprakları ele geçirme için gerekliydi; zira saldırı ve savunma savaşlarını birbirinden ayırmak imkansızdır. (Aslında savunmanın en iyi yöntemi topraklarını genişletmektir.) Dolayısıyla bu da savaşçı sınıfını oluşturur. İşte bu yüzden Mısır askeri ve feodal bir devlettir.

Peki bunun köleliğe katkısı ne oldu?

Siper ve set gibi uzun ve titiz çalışma gerektiren şeyleri

tamamlamak için kuvvet gerekir; bu durumda da açlık karşısında avcıya duyulan ihtiyaç gibi acil bir ihtiyaç duyulmaz.

Egemen kastların güçlü olabilmesi için istikrarlı bir üretim olmalıdır. Bu nedenle, savaşçı denen sınıf bu işleri üstlendi.

Piramitler bu sistemin bir sonucudur; bu işin severek yapılmadığı çok açık, piramitler, toplumun bir bütün olarak üstlendiği bir işin sonucudur. Yani tıpkı denizden başlayarak balığı keşfedebileceğimiz gibi, Mısır'dan başlayarak, savaşları ve Nil nehri ile Mısır devletini yeniden keşfedebiliriz.

Yunanistan ve Roma'da Kölelik

Kölelik ilk Yunanistan'da ortaya çıktı, Mısır'da değil çünkü Mısır bir deniz medeniyeti değildi. Kölelik, kölelerin ele geçirilmesine bağlı. Eğer kölelerin hakkından gelemeszeniz, bu durum kulluğa dönüşür.

Girit ve Yunan medeniyetleri tamamen deniz medeniyetleriydi. Coğrafi formlarını düşünün: soyutlanmış ülkeler. Eğer kölelik hesaba katılmazsa, Yunanistan en demokratik rejim biçimine sahipti. Denizcilerin yaşamları geleneklere dayanamaz, hayatlarının parçalanması devlet iktidarının yerleşmesine engel olur. Bunun sonucu insan düşüncesinin doğuşuydu. Bununla birlikte, bu toplum kendi yasalarına tabiydi.

Atinalılar, çok hızlı bir şekilde, sömürgeci bir ülke olarak adlandırdığımız bir hal aldı (Sokrates bunu kınar); sonra Yunanistan bir dizi iç çatışma yaşadı ve sonunda İskender geleerek Yunan uygarlığının sona ermesine sebep oldu.

Roma'da köleliği daha büyük bir ölçekte görebiliyor ve başka sebeplerden ötürü orada hiçbir özgür düşünce bulunmadığını keşfediyoruz: tek bir matematikçi ya da fizikçi dahi yoktu. Romalılar köylü insanlardı, Yunanlar gibi denizci değillerdi. Roma'nın gücü neredeyse daima savaşta olan kendi ordusuna bağlıydı ve bu nedenle ordu savaştayken toprağı işlemeye devam edecek köleler olmak zorundaydı.

Roma, yollar yaptı ve iletişim yöntemleri üretti (Romalıların maddi uygarlığa yaptıkları tek katkı). Yollar (Mısır'daki setler gibi) acil bir ihtiyaca cevap değildi; bu yüzden buradaki

asıl mesele, yolları yapabilecek olan toplumun en güçlü toplum olduğunun farkına varabilmektir.

Derebeylik

Haydutluk üretimi imkansız hale getirdi; düzende bir bozukluk vardı. Daha sonra, haydutlar yeni bir düzen oluşturdu; bu da derebeylik rejimi idi.

Hayatın devam etmesi için yeterli güvenlik olmalıdır. Bu yüzden şehirler inşa edildi ve endüstri işleri burada devam etti. Öte yandan, doğal seçim (efendilerin kendi aralarında mücadelesi), bir monarşinin kurulmasıyla sona erdi ve bir kral, diğerlerinden daha güçlü bir efendi haline geldi.

Bir feodal rejim şunlar üzerine kurulur:

1. Savaş: Güven ve gönüllü itaate bağlıdır.

2. Tarladaki çalışma: Burada neredeyse sınırsız bir baskı vardı. Köylüler isyan ettiler, çünkü yaşamaları neredeyse imkânsızdı.

3. Kasabalardaki işçiler: Ortaçağ zamanındakinden daha az istismar edilmiş bir işçi bulamazsınız. Yurttaşlık fikri gelişti, çünkü her insan kentin kendine ait olduğunu düşünüyor-du.

Bu durumda saf bir yurtseverlik örneği görülüyor; başkasına zarar vermeden kendi ülkesine hizmet etmek.

Kasabadaki işçiler neden bu ayrıcalıklı konumdaydı? Loncalar halinde örgütlendiler: İş sevgisinin üretimin motive edici gücü olduğu çok güzel bir dönemdi. Lonca, birlikte çalışan yoldaşlardan oluşuyordu. Üretim miktar üzerine değil, kalite üzerine kurulmuştu.

Katedrallerde bir imge olarak da görülecek olan bu iş aşkı neden? Bunun nedeni, çok büyük bir oranda, işçinin eserinin ne olduğu konusunda net bir fikri olması ve bu nedenle başka hiç kimseye ihtiyaç duymaması. O zamanlarda bir şeyler yapmayı sağlayan şey sevgiydi, şimdi ise baskı (iş motivasyonu).

Baskıya Dair Teorik Problem

Bu gerçek örnekleri inceledikten sonra, baskı problemine teorik açıdan bakmaya devam edeceğiz.

Baskının tanımı: Kant'ın ilkesinin inkarıdır. İnsana, bir araç gibi davranılır.

Baskıdan kurtulmanın, en azından daha az baskıya maruz kalmanın nasıl mümkün olduğunu öğrenmek için öncelikle şu soruları sormak gerek:

A. Olumlu tarafı.

Baskıyı doğaya ve insanlara karşı savunma amaçlı bir silah haline getiren şey nedir?

1. Eylem birliği.

Homeros: "Çokluğun hükmü iyi değil, bırakın tek bir hükümdar olsun." Goethe: "Bin el için bir zihin yeter."

Herhangi bir işin etkili olması için iyi koordine edilmesi gerekir. Tüm koordinasyon bir zihnin zekice kabiliyetine bağlıdır. Bu yadsınamaz bir yasa. Bu durum doğaya ve insanoğluna karşı mücadelede düzeni sağlar. Doğa, eylemde merkezleşmenin süresiz artmasına imkan sunmaz; doğaya karşı mücadele sınırlıdır, insanlığa karşı mücadelede ise sınır yoktur.

2. "Eylemin sorumluluğunu üstlenenler" ve "eyleme geçenler" arasındaki ayırım. Bu sayede, insan gücü aşırı sınırlara (savaş, mayınlar, havacılık: bkz. Saint-Exupery'nin *Gece Uçuşu*) erişebilir. Aslında insan, güçlerinin sınırlarını bilmiyor. Bir çeşit limite ulaşmak için bir sınırlama olmalı. O zaman bu ayırım, imkansız şeyleri, mucizeleri gerçekleştirmede başarıyı sağlar.

3. Tüketim sınırlaması. Maddi ilerleme ilkesi, üretim araçları üretmektir, tüketim değil (yollar, köprüler, makineler). İnsanlar, kendilerine herhangi bir kısıtlama getirilmediğinde kendilerinden feragat etmezler. (Balıkçılıktan basit bir örnek: balık avlamayı sınırlamazlarsa yakında balık kalmayacak böylece balıkçıları, balıkçılara karşı korumak için kanunlar ve polis gerekir.)

Sömürenler ve sömürülenler arasındaki ayırım mutlaka tüketim için bir sınır belirler, çünkü sömürülen tükettiğinde hapse giriyor. Ortaçağ ormanları örneği: Odun çalanlar için korkunç cezalar vardı.

Örneğin, bugün bir savaş, maden kaynaklarını tüketse ne olurdu?

Açıkçası sömürücü şirketler olan kömür madeni şirketleri kömüre yüksek bir fiyat koyarlar; bu da kömür madenlerini korur. Dolayısıyla, bu bakış açısına göre, tekelci kapitalizm, toplum zenginliğinin koruyucusudur.

B. Zarar veren tarafı.

Baskının olumsuz, yıkıcı bir tarafı var mı?

1. Materyalist bakış açısına göre. Baskıcılar arasında rekabet -askeri savaş ya da ekonomik rekabet- propaganda: Reklamlarda ne kadar çabanın boşa gittiğini düşünün! Silahlanmada da aynı durum söz konusu; kişi, biraz daha silahlanır çünkü düşman silahlandı; bunun bir sınırı yok (krizlerin nedenlerinden biri de budur).

2. Entelektüel bir bakış açısına göre.

(a) Düşünce ve dünya arasında bir ayrım vardır: Aslında düşünenler ayrıcalıklı bir sınıfa ait olanlardır; işçilerin düşünenecek zamanları yok. Bütün kültür bu şekilde yanlışa sapar.

(b) Otoriteye tabi düşünce: Baskıcılar, düşüncenin denetlenemeyen bir şey olduğunu her fark ettiklerinde, onu yok etmeye çalışırlar (zehirle veya çarmıhla). Bu yasanın istisnai olduğu iki dönem var: Yunan düşüncesi ve Rönesans dönemi (Descartes).

3. Ahlaki açıdan.

Baskı, insan doğasının haysiyetine hakarettir.

C. Peki kurtuluş hangi yönde aranacak?

Baskının yıkıcı tarafını gördüğümüze göre, başka bir şekilde üç olumlu avantajını yeniden ifade etmenin mümkün olup olmadığına bakalım. Her şeyden önce, kişi bunların varlığını inkar edemeyeceğini kabul etmelidir (bunu vahşi topluluk incelemesinde gördük: aksi takdirde bir doğaya, batıl inançlara teslim olur.)

1. Eylem birliği: Baskıda bulduğumuz yöntemden başka bir birlik yöntemi bulmanın imkanı var mı? Eğer bizi yöneten bir zorunluluk bağlamında düşünürsek, bunun istikrarlı bir birlik getirmediğini söylemeliyiz. Birliği yaratan düşüncedir. Yani, örneğin, denizcilerin hepsi kaptanın emirlerinin amacını bilselerdi, bu emirleri kabul etmeleri gerekip gerekmediğini görmek için iyi bir konumda olurlardı. Bu durumda da köle olmazlardı.

2. İnsanlar üzerindeki baskı. Bu durumda, her şeyden önce bir iş için bir motivasyon olmalıdır. İşçiler, işi anladıkları zaman işe bağlanırlar. Dolayısıyla, işin nasıl yapılacağı ve onu yöneten ilke, işçilerin her biri tarafından anlaşılırsa, işin gerçek yaratıcıları onlar olacaklardır.

3. Tüketim sınırlaması. Oldukça doğal oluşur. Bu, işçilerin ne yaptıklarını bilerek çalışmasını sağlama meselesidir: İşçilere üretimin bütününe kontrol etme gücü vermektir. (Almanya'da ara sıra uygulanan şekilde değil.)

D. Sosyal olgularla ilgili görevlerimiz. Her şeyden önce, bunların varlığını görmezden gelmemek gerek. İşsizlere para verebiliriz, ancak onların işsiz kalmalarına bir çare değil bu; madenciler için de aynı şey yapılabilir, ancak bu, metan gazından ötürü artık ölüm tehdidi ile yüz yüze gelmek zorunda kalmayacakları anlamına gelmez; işçilerin çocuklarıyla ilgilenebiliriz, ancak bu, okulu bitirdiklerinde iş bulacakları anlamına gelmez.

Sosyal sorunu önlemek imkansızdır. İlk görev, yalan söylememektir.

İlk yalan biçimi baskının örtülmesi ve ezenleri pohpohlamaktır. Bu yalan biçimi, diğer meselelerde iyi ve samimi olan fakat yaptıklarının farkında olmayan dürüst insanlar arasında çok yaygındır. İnsanlar öyle bir hale gelir ki ezenler artık hiçbir şey hissetmez; başa geleni, ezilen hisseder. Eğer kimse ezilenlerin ne hissettiğini duymak için onların yanında yer almazsa, bu durumu anlayamaz.

İkinci yalan türü demagojidir. Bu iki hata, önemlidir.

Bunlar dürüst insanlar tarafından yapılan hatalardır, ancak aynı zamanda bunu yaparak korkunç bir karakter üstlenirler. Örneğin, ilk yalan meselesinde, zalimleri övmek için bunu meslek edinen insanlar vardır; iktidardakiler, kan dökkenleri övmek ve pohpohlamak için hayatlarını harcayan insanları daima bulabilirler. İyimser olduklarını söyleyen on gazeteciden dokuzu, zalimin adına yalanlar anlatma işini üstlenirler.

İkinci tür yalana gelince: İşçi örgütlerinde çalışan bürokratları düşünün; bunların işi, ezilenleri özgürlüklerine kavuşacakları anın şafakta belirdiğine inandırmaktır. Polisin öl-

dürdüğü işçileri görmek, eğer propagandalarına hizmet ediyorsa zerre kadar umurlarında olmaz.

Yapılması gereken ilk şey, bu iki yalan türünü yok etmektir. Gerçekleri belirtmek ve toplum makinesinde milyonlarca insanın ezildiğini kimseden gizlememek gerek; yalnızca genel manada baskının değil, özellikle bu tarz bir baskının nedenlerinin bulunması lazım. Sonrasında da bunu azaltmanın yolları bulunmalı. Ezilenlere sadece başarılı olabilirse isyanı tavsiye etmeli. Sonuçları net olan bir şey yapmak sık rastlanan bir şey değil. Dolayısıyla, farklı hareket tarzlarının eşit derecede başarılı olabileceğini varsayarken ilhama güvenmeliyiz; tıpkı Descartes'in ormandaki gezgini gibi.

Ekonomik Yaşam ve İşleyiş Şekli

Tarih ve Bilim

Önce tarih sorununu ele alalım. Tarih bir bilim midir?

1. Genel olarak, tarih, doğruluğu sorgulanmayan belgelere dayandığında bilimseldir. Ancak, her şeyde olduğu gibi, gerçeği bulmak zor. Metin içinde çarpıtmalar, önyargı vb. sebeplerden ötürü bozulmalar var. Neredeyse hiçbir şey bilmediğimiz dönemler var (Mısır), diğerleri hakkında da birbiriyle çelişen birçok bilgi ve doküman var. Yazarın hayatını, tutkularını ve ilgi alanlarını incelemeli ve uydurma bilgilere dikkat etmeliyiz.

2. Ancak, bunları iyice incelediğimizde ve kesin bilgilere ulaştığımızda olgular arasında ilişkiler tesis etmeli ve buradan yasalar çıkarmalıyız. "Yasalar, şeylerin doğası tarafından kurulan zorunlu ilişkilerdir." Tarihin bir bilim olabilmesi için bu fikrin oluşturulması gerekir. Tarih, daha sonra sosyolojinin bir parçası haline gelir (Marx'ın "sosyal dinamikleri").

Toplumsal Evrimin Tarihsel Kavrayışı

Toplumdaki değişimlere dair bilimsel yani zorunlu açıklamayı getirebilir miyiz göreceğiz.

Tacitus, Sallustius, Titus Livius, hepsi kendi kişisel hikayelerini anlatan tarihçilerdir. Fakat tarihçiler ne kadar büyük olursa, yaşadıkları zamanların toplumsal gerçeğini o kadar

derin bir şekilde kavramış olurlar. Örneğin Tacitus, ordunun kolektif bir bütün olarak oynadığı rolü çok iyi gösteriyor. Fakat bunu bilinçli olarak yapmadılar.

Bossuet, insanlık tarihinde bir süreklilik olduğunu göstermeye çalışan ilk insandı. Onun için süreklilik ilkesi Tanrıdır.

18. ve 19. yüzyıllarda, tarihe ilerleme fikri hakimdi (istisna: Rousseau). Bu, Voltaire ve Ansiklopedicileri saran evrensel bir dünya görüşüydü. İlerlemenin itici gücü ne olabilir? İnsanlığın iyi niyeti mi? Büyük Friedrich ya da Büyük Katerina'nın (aydınlanmış despotizm) ilerleme getireceğini düşündüler. Bu çok naif bir fikirdi.

19. yüzyılda, ilerleme kendi kendine yetkin bir güç, toplumların kendilerini uygun bir forma sokma eğilimi olarak görüldü (bkz. Lamarck). Bu 1914'te sona erdi.

İlerleme fikri, 1923'ten 1929'a kadar süren bir refah döneminde yeni bir yaşam formu haline geldi. Toplumsal sorunun kendini çözeceğine dair genel bir his vardı (Ford).

Bu yüzyıl, kriz olmadan kendisinin farkına varamadı. Tarihsel sorular kesinlikle yeni bir yola girdi; amaç bu mitolojik ilerleme fikrinden kurtulmaktı. Bu soruya giriş yaptıktan sonra, Auguste Comte ve Karl Marx'a atıfta bulunarak onu daha ayrıntılı bir şekilde ele alalım.

Auguste Comte'un Görüşleri

İnsanlık, kendine has bir yasaya göre alçaktan daha yüksek olana doğru hareket eder. Üç aşamalı görüşü daha önce gördük. Bu, şeylere dair genel görüşlerinden yalnızca biridir. Sloganı "düzen ve ilerleme" idi. Düzen, ilerlemenin temelidir.

Bu anlamda, muhafazakârlar ve hatta gericiler ondan etkilendi (Maurras). Ancak ilerleme fikri, Comte'un "metafizik" olduğunu söylediği 18. yüzyılın ilerleme fikrinden farklıdır.

Üst kademeye geçerken alt kademeyi tamamen geride bırakmayız. Örnek: Endüstriyel aşamada hâlâ askeri hayat standartlarını kullanabiliriz.

Comte, insanlık dinini kurdu. Kendisine bu dinin büyük rahibi demiştir; kendi zamanından sonra olumlu aşamaya

doğru hızlı bir değişim olacağını düşünüyordu. Yine de Comte, kaçınılmaz ilerleme konusunda bu mistik düşünceye sahipti. (Bu düşünce olmadan toplumda yaşamamızın belki de imkansız olduğunu unutmayalım. Ama bir eylem kılavuzu olan bu fikir, bilimsel düşünceden ayırt edilmelidir.)

Karl Marx'ın Görüşleri

Materyalist yöntemle, daha net bir şeye rastlıyoruz. Fakat Marx'ın öğretisi, bilimsel görüşlerin ve metafizik inançların çok garip bir karışımıdır.

Marx'ın görüşüne göre, toplumun yapısı üretim koşullarına bağlıdır, her toplumda üretim koşullarına bağlı sınıf mücadelesi vardır ve bu koşulların değişimine bağlı olarak bir sınıf egemen olacaktır.

Peki, bu üretim koşulları nasıl değiştirilir? Doğal felaketler nedeniyle bazen değişiklikler olur, ancak bunlar çok az sıklıkla olur. Üretim koşullarının değişimi, insan ile doğa arasında var olan ilişkilerin değişimlerinde aranmalıdır.

Bu daha da karmaşıklaşır, çünkü tersine, insan ile doğa arasındaki ilişkiler, toplumun işleyişindeki güçlere bağlıdır. Marx, üretim güçlerinin ilerlediğini söyleyerek sorunu çözdü. Dolayısıyla, insanlık ilerlemesi hakkındaki mitolojik düşüncesinden kurtulmaya çalıştıktan sonra, onu üretim kuvvetlerine tekrar sundu ama bu akla daha az yatkındı. Auguste Comte şöyle demişti: "Ölülerin sessiz etkisi, yaşayanların hayatlarını gittikçe daha fazla yönetiyor."

Her nesil dünyayı çocukları için hazırlar, ama aynı zamanda doğal kaynakları tüketir (toprak ve enerji kaynakları). Yani Marx'ın görüşleri geçerli değil. Marx ilerleme konusundaki inancından etkilendi; cömert yapısı onu ezilenleri özgür kılma arzusuyla yakıp tutuşturuyordu; ilerleme konusundaki inancı nesnel yargı sınırlarının ötesine geçti, ayrıca bir refah döneminde yaşıyordu ve çağının yanlısamlarını kabul etti.

Marx'ta mitolojik başka bir şey daha var: ekonomik ilerleme fikri ile ahlaki ilerleme fikri arasındaki karmaşa.

Her bir rejimin misyonu ya da tarihi görevi, arkadan gelen rejim için yolu hazırlamaktır. Böylece, kapitalizm sosyalizmin yolunu hazırladı. (Eşitliğin mantıklı olması için refahta eşitlik

olmalıdır.) Kapitalizm üretim güçlerini arttırdı. Marx, zaten kapitalizmin yaşlılığının zamanının geldiğini düşünüyordu. "Burjuvazi kendi mezarının kazıcılarını getirir" (proletarya). Bundan sonra, komünizmin daha üst evresi gelecektir. İnsanlar artık kendilerini yıpratmayacak, ancak zevkleri için çalışacak ve istedikleri kadar tüketeceklerdi. "Yeteneğine göre" değil "ihtiyacına göre" aşaması, işte komünizmin üst safhasındaki toplum türünün formülü. İnsanlar tamamen özgür olurlar: hukuktan, devletten ve her türlü kısıtlamadan...

Burada Mesihçi bir zihin tutumu var, genellikle bilime ters düşer ve oldukça mitolojiktir. Komünistler bu sebeple devletlerine ulaşacakları zamanı sonsuza kadar erteleyebilirler, çünkü sonunda onlar kazanacaklarıdır.

Mülkiyet

Üretim araçlarının tükenmesi ile toplumların değiştiğini kabul ediyoruz. Ortaçağda yaşanan en önemli şey muhtemelen toprağın tükenmesiydi, bunun sonucu da, dengeli bir duruma henüz ulaşılmadığı için, artan tarım işçisi nüfusedir. Daha sonra bu, kasabalara doğru bir hareket oluşturdu ve yeni bir fenomen görüldü: Ticaret loncaları sona erdi. Zengin tüccarların arasında, tek amacı mümkün olan en az sayıda insana iş vermek olan kişiler vardı. Ve bu, örgütlü loncaların sonu oldu.

İş sömürüsü başladı. Bu zamandan itibaren para ekonomik yaşamda bizzat ilgi görmeye başladı. İş ortaklarıyla birlikte bir usta esnafın zenginleşip biraz daha büyük bir atölye açmasıyla birlikte neler olabileceğini hayal edelim. Bu, iş bölümüne ve daha da rasyonelleşmeye neden olacaktır. Sekiz işçiden oluşan bir grubun üretimi ile dört kişilik bir grubun üretimi arasındaki fark işverene gidecektir.

Ama eğer "işletmedeki ortaklar" tüm işletmeye sahip olursa, işçiler daha azına sahip olurlar.

Atölyede çalışanın kazandığı para, imal edilen madde ile hammadde arasındaki değer farkından daha az olacaktır. İşçinin kendisi satılık bir eşya haline gelecektir.

Bu yeni ürünün fiyatı nasıl kararlaştırıldı? İşçi mi kararlaştırdı? Pek sayılmaz! Arz ve talep kanunu başka yerlerde ol-

duğu gibi burada da rol oynar ve işverenin kârı, imal edilen malların fiyatı ile işçiye ödenen miktar arasındaki farktır. Bu nedenle mülkiyetin doğası tamamen değışti. Maaş alınması, başka bir kölelik biçiminden başka bir şey değildir; köleler yağma ile elde edilirken maaşlı çalışanlar ticari anlaşma ile elde edilir.

Fakat kapitalist mülkiyet, sonuç olarak kendini bir çelişki halinde bulur. Günümüzde gerçek mülkiyet artık mevcut değildir. Bankacılar parayla istediğı şeyi yapıyor. Para formunda sermayeye sahip olacak kadar çok çalışamaz kimse. Başkasının mülkünü devralacak kadar parası olmayanlar, artık kendi mülkiyetinin hakimiyetine de sahip olamazlar. Bugün endüstriyi kontrol eden bankalardır. (Ford bir istisnadır.) Citroën, bankalara aittir. Bankalar sanayicileri iflas etmeye zorlar; sonra kendi koşullarını belirler: Bu şekilde sanayicileri kontrol ederler. Eğer bir endüstri pes ederse, başka bir deyişle hiç kredisi yoksa, onu devralan herhangi bir banka kendi koşullarını belirleyebilecektir. Burjuva mülkiyeti artık var olmayan bir şey.

Bir bankada on bin frankın kontrolünü elinde tutanlar, ismen bir başkasına ait olan on bin frankın sahibidir. Gerçek mülkiyet büyüdükçe sona ermiştir. Şu anda mülkiyet gaspa dayanıyor.

Para Nasıl Faiz Getirebilir?

Ortaçağda ana kazanç kaynağı savaştı (yağma). Bu kaynak daha sonra çalışma oldu: Başlarda bir işçi, ürettiğı şeye sahipti. Günümüzde bunun tam tersi; bir ayakkabı fabrikasındaki işçi çıplak ayak dolaşabilir. Son olarak, şiddet eylemi olan tefecilik ortaya çıktı. İlk asırlardaki kilise bunu tamamen kınamıştır.

Günümüzde para, çalışmaya ihtiyaç duymadan bankalarda kendi başına faiz kazanmakta. Bu oldukça garip bir şey. Bu nasıl olabilir? İlk iktisatçılar, kârın ticaretin sonucu olduğuna inanıyordu; kişi, para çalmak ya da çalışmak yerine, malları değerinden fazlasına satarak para kazanıyor. Fakat bu açıklama endüstri ve ticaret dünyasına doğru genişletildiğinde saçma olur. Fiyatlar her yerde beşte bir oranında artarsa hiçbir şey değışmez.

Böylece sorun tekrar ortaya çıkıyor. Paradaki artış bir yerden gelmek zorunda.

İş dünyasında bir yanlış anlama var. İşçi kendini satıyor: İşveren işçiyi bir üretici olarak satın alıyor. İşçi daima tükettiğinden fazlasını üretebilir. Eğer işçi, ürettiği şeye sahip olsaydı ve değerine göre satmış olsaydı, durum tamamen farklı olurdu. İşçi, bir taraftan geçinmek için çalışır; diğer taraftan da işvereni geçindirmek için çalışır.

Ekonomik Güç

Ancak işçileri kendilerini satmaya zorlayan nedir? İşvereni zengin yapan şeyleri daha yakından incelemek zorundayız.

Ekonomik güç nispeten yeni bir şey. Daha önceleri güç, her şeyden önce askeri bir şeydi (köleler, köylüler). Büyük sanayi kurulduktan sonra askeri güç, ekonomik güç haline geldi. Bu değişim 17. yüzyıl edebiyatında da oldukça net görülebilir (Saint Simon: "Bankacının XIV. Louis'yi Ziyareti"); bireysel üretimden kolektif üretime geçiş var.

Bunun bir derece meselesi olduğuna dikkat edelim; mesela ulaşım her zaman kolektif bir şey olmuştur (yollar); devletin birliği buna bağlı.

Ancak iş çoğu zaman yani kapitalizmin gelişine kadar bireysel bir şey olmuştur. Köylüler, ekip biçtikleri arazinin kirasıydı, zanaatkâr kendi alet ve malzemelerine sahipti.

Kolektif Çalışma ve Yöntem

Gelenekten gelen bir köleleştirme durumu var: iş sırları, köylü hayatının rutini. İşgüdülerine güvendiği sürece kimse herhangi bir kolektif iş yapamaz, çünkü farklı insanların işgüdüğü aynı değildir. İş, sistematik hale geldiğinde kolektif olmuştur.

Gittikçe daha çok sayıda iş bölümü yapılmıştır. Bunu sonucunda "uzman" işçilerimiz oldu. Bu, Descartes'ın zorlukları bölmek için uyguladığı bir kuraldır. Ancak, yöntem işin içinde görünür hale gelirse, işçi için kaybolur.

1+1 insan zihni dışında hiçbir yerde 2 etmez. Sistematik bir şekilde birleştirilen eylem tek bir işçi durumunda değil, yalnızca tüm işçi grubunu yöneten kişi için mevcut olabilir.

Aynı zamanda bilimler ve maden endüstrileri gelişti. İlk etapta, fenciler, makineleri eğlence için icat etmişti. Büyük sanayinin nedenleri şunlardır:

1. Makul bir fiyata bol miktarda demir tedarik edilmesi (demir cevheri madenciligi için kömür kullanımı, maden eritme ocakları);

2. Mekanikte fikirlerin gelişimi;

3. Sınırları zorlayan iş bölümü.

Büyük endüstride, sistematik ve kör bir çalışma şekli arasındaki karşıtlık oldukça nettir: Koordinasyon bile demirden bir beyne (makinelere) emanet edildi. Yöntem insanlardan alındı ve bir maddeye aktarıldı. Bu olduktan sonra, insanlar bir makinenin dişleri olurlar. İşçiler aslında kendi işlerinde "şeyler" haline geldiler.

Büyük Sanayi ve Firma

Marx'ın ifadeleri: "Elle çalışan zanaatkarlar arasında işçi, aletlerini kullanır, fabrikada ise makinenin hizmetindedir. İlk durumda, iş yerinde kullanılan aletleri kontrol eden işçidir. Diğer durumda ise makinelerin hareketlerini takip etmek zorundadır. Ustalıkta, işçinin uzuvları yaşayan bir makineye dönüşür, fabrikada işçilerden bağımsız ölü makineler var, ki bunlar bir makinede yaşayan dişler gibi."

"Vasıfsız fabrika işçisinin bireysel kaderine ait bir unsur, bilim karşısında, doğal güçler ve kolektif iş karşısında hiçbir şekilde hesaba katılmaz. Bütün bunlar makinenin sisteminde erir gider."

"Kapitalizm, canlı çalışmayı ölü çalışmanın hakimiyetine tabi kılmaktır. Bu, özne ile nesne arasındaki sıradan ilişkinin tersine dönmesidir."

Sahipler bu makinelerle nasıl bir ilişki kuruyor? O artık işçiden çok makinenin kölesi gibidir.

Büyük işletmede kendini belirginleştiren egemenlik için esas olan şey, bireyin kolektifliğe boyun eğme biçimidir. Kapitalizmin gücü, makinelerin işçiler üzerindeki gücünü oluştururken, imalat sürecinde patron işi koordine etmekten başka hiçbir şey yapmaz.

Büyük işletmeyi yöneten kurallar: Genel olarak, tüm gücü yöneten kural, rekabettir. İşte ekonomik rekabet. (Takasın gücüne değil, üretime bakıyoruz.) Kolektif örgütlenmeye dayanan güç, kolektif örgütlenmenin genişletilmesi dışında korunamaz. Büyük firma daima küçük olanı oyundan atar. Daha fazla işçi almak ve daha geniş bir iş bölümü getirmek şarttır.

Dolayısıyla işçilerin ücretsiz çalışması gerçekte şirkete yarar, patrona değil. Ücretsiz çalışmayı işçilere dayatan firmadır. Firma ölü ve canlı araçlar satın alır. Canlı araçların doğasında bulunan, tüketmekten fazlasını üretme sayesinde firma genişler.

Günümüzde işveren, itibar kazanmak için zengin görünüyor; lüks, işverenler için, gücünü göstermenin ve işi daha da büyütmenin bir yolu. Rusya'da işveren gitti ama fabrika hâlâ orada. Bu bir fark yaratmıyor. Ekonomik yaşamı olduğu gibi yöneten kanun, zenginlik birikimi. İşveren, yalnızca kendini düşünme gücüne sahiptir, iyi olma gücüne değil.

Bu nedenle, bu sorunun merkezinde yer alan şey büyük sanayidir, mülkiyet kurumu değil. Firmanın ve çalışanların gücünü temsil edenlerin çıkarları kesinlikle birbirine karşıdır.

Soru, ne tür bir yönetim olduğu değil, ne tür bir üretim sistemi olduğudur. Devlet pratik anlamda kapitalistlerin elindedir. Rusya'da da temelde böyle.

Sosyal yaşamın kendi de ekonomik yaşam kadar değişir. Koordinasyon işlevi, üretim işlevine ağır basar. Devletin bütünü için de aynı şey geçerli.

Bürokrasi

Devletin mevcut biçimi, bürokrasi ile koordinasyon işlevini yansıtır. Bürokratlar, başkalarının yaptıklarını koordine etmek dışında hiçbir şey yapmazlar. Parazit olmaya, gerekenin ötesinde belirtmeye eğilimlidirler. Bu olur, çünkü onları kontrol etmek imkansızdır ve bürokrasi bir makine gibi işleyen bir şeydir (anonim şirketler).

İster bir diktatör ister bir kral olsun, bürokrasiye bağlı olacaktır (Stalin). Bu düzen kendi kolektif araçlarına sahiptir: Ordu ve polis bürokrasi olur.

Bireyin Çaresizliği

Yani, birey neredeyse hiçbir şey sayılmaz. Son 60 yılda insanların gözlerinin nasıl boyandığını düşünürsek, bunu açıklamak çok zordur. Birey, yardım için kimseye başvuramaz. Polis ona saldırırsa, hiçbir koruması yoktur. Basın polisin elindedir. Ve eğer isterse polis, masum bir adamı suçlu yapabilir.

Yargıçlar, kamu idaresi, hepsi vatandaşlara hizmet etmek için vardır, ama ancak vatandaşlar, kamu hizmetini yapanlardan memnun kalmadığında bunu yapma imkanı kalmaz.

Günümüzdeki Durum

İşçiler, İş Piyasasındaki "Eşya"dan İbarettir

Maaşlı çalışanlar, alınıp satılmalarından ve satın alındıkları miktardan hareketle, iş piyasasında eşya gibi muamele görür. Bu fiyata kendilerini satabilecekleri ve tercih edilen bir konumda olabilmek için, ustabaşını bile satın almak zorunda kalmışlardır.

Yalnızca Marsilya'daki rıhtımlarda sıkı çocuklarının yaşayabilmesi için kendilerini satmaya zorlanan kadınları, daha önce de aynı köleliğe uğramış sefil canlıları düşünelim.

İşsizlik yardımı sadece krizle gelir. Eskiden işsizler için hiçbir şey yapmıyorduk. Cato'nun kölelerine davrandığından çok daha kötü davranılıyor işçilere; hatta güçlü kuvvetli genç erkekler bile çöp yığınına atılıyor.

Büyük İşletmelerde "Eşya" Olarak İşçiler

İşçiler artık iş bulup bir firmaya girdiklerinde "eşya" olarak değerlendirilirler. Akılcılaştırma ve montaj hattı gibi şeylerle hayatları sonsuza dek feda ediliyor (konveyör bantları, binalar, madenler). Dahası, özellikle Amerika'da işçiler çoğu zaman özel hayatlarında da izleniyorlar. (Ford: Bünyesinde muhbirler bulunduruyor.)

Tüm bunlar neden? Çünkü makinelerin insanlara, insanların makinelere olan ihtiyacından daha az ihtiyacı var. İnsanlar artık makinelerin köleleridir. Descartes'ın *Yöntem Üzerine Söylem*'inde hiç göremediği bir şey bu. Doğanın insanlar üzerin-

deki hakimiyeti artık makineler üzerinden gerçekleştiriyor. Makinelerin hakimi olanlar, hem insanoğlunun hem de doğanın hakimidir. Bu baskının uygulayıcıları olmayı bile seçmişlerdir.

Geçici Çareler

Birçok geçici çare, sıkça denenmiş.

1. Ford gibi kapitalistler: İşçilere kazançtan pay vermek; bu onları ayartmak için yapılan bir taktikten başka bir şey değil. Bu daha fazla üretmek ve kendilerini daha da fazla aşağılatmak için verilen bir ikramiye.

2. Sosyalist partiler: Çalışma konseyleri; işletmenin çalışma biçimine işçilerin sözde katılımı. Bu da bir şey değiştirmedir.

3. Rusya: Kapitalistler sürüldü. Büyük endüstri devam ettiği sürece bunu yapmanın hiçbir yararı olmayacağı kanıtlandı. Kapitalistlerin yerini bürokratlar alıyor.

4. İşçi Sendikaları (Almanya - İtalya - Avusturya): Onlardan hâlâ çok az bahsedebiliyoruz.

Kağıt üstünde yaptıkları planlar çok kesin değil. Bunun gibi bir duruma geçici çareler uygulanmaz, üretim araçlarının dönüştürülmesi gerek.

Baskı: "İnsan Hakları" Ayaklar Altında

Böyle bir durumun siyasi sonuçları: Sosyal sistemimiz baskı üzerine kurulu. İşçiler bu sisteme boyun eğler, ancak bunu kabul edemezler. Baskılar demokrasi ile birlikte yürümez. İnsanlar için iş piyasasında ve üretimde "eşya" gibi muamele görmek ama kamu hayatında vatandaş olarak anılmak tabii ki imkansızdır.

Gerçekte, kişinin görüşlerini ifade etme özgürlüğü, sermayeyi tesis eden makinelere bağlı. Burjuva gazetelerinde söylemeyecek şeyler var, ayrıca artık gazeteler işçilere hitap etmiyor, çünkü akılcı değiliz.

Gerçek bir ifade özgürlüğü yok (yer bulmak, dikkat çekmek vs. zor).

Hiçbir kişisel özgürlük yok: Haksız yere cezaevine gönderilebiliriz.

Hakimlere gelince, zenginler onları satın alabilir; onları basında bir kampanya ile tehdit ederler veya onlara siyasi destek sözü verirler. Bir avukattan hizmet alabilmek için kişinin parası olmalıdır.

Ayrıca, her şeyin bir fiyatı var. Para olmadan savaşa gidilmez; Briey madenleri, savaş boyunca Almanlara mineral kaynak sağlamalarına rağmen bombalanmadı. Devlette özgürlük ve eşitliği garanti eden bütün yasalar yanılsamalardan ibarettir; çünkü devlet denetlenmez ya da denetlenemez.

Her şeyden önce, üretim sistemini değiştirmedikçe devlet reformunu yapmak imkansızdır.

Ekonomik rejim tarafından işçi sınıfının ne kadar çok ezildiğine bakılırsa devletin ne kadar baskıcı olduğunu görmek de kolaylaşır. Ve eğer totaliter bir devlet düşünürsek, bir baskı biçimi yalnızca bir başkasını getirir. Büyük işlerde ve diğer her şeyde hakim olan şey aynı güç olduğunda, kişi tamamen çaresizdir: Rusya'da olduğu gibi. "Faşist" devletler de aynı şeyi yapar. Fransa'da hâlâ bir miktar özgürlük var.

Devlete Karşı Görevler

1. Olduğu gibi devlete karşı görevler.

Bu kaba kuvvettir; itaat bir zorunluluktur, görev değil. Daha ziyade, kişinin kendine karşı görevi vardır, bu da yapacak bir şey kalmadığında başını devletin tuğla duvarına çarpmamaktır. Öte yandan, devletin yok ettiği özgürlüğümüzün bir parçasının bile yok edilmesine asla izin vermeme gibi bir görevimiz var, hakkımız değil; resmi ideolojiyi asla kabul etmeme ve bağımsız düşünce merkezleri yaratma görevimiz var. İntiharla sonuçlanmadığı sürece devlet baskısına karşı savaşma görevimiz var.

2. Devleti değiştirme görevleri. Bunun hakkında çeşitli görüşleri inceleyeceğiz.

Farklı Devlet Görüşleri

Machiavelli (Hükümdar)

Bir hükümdar, yerine getirebileceğinden daha azını vadedmeli, kötü olanı bir anda yapmalı ancak herhangi bir yara-

rı olan şeyi küçük dozlarda dağıtmalı. Bir hükümdar, tebaasına sürekli kendisine bağlı olduklarını hissettirmek zorundadır. Savaş ve askeri tatbikatlar dışında başka şey düşünmemeli. Bir hükümdar korkutmalı, cömert de olmalı ama bunu gizlice değil açıktan göstermelidir. Sevmektense korkulmak daha güvenilirdir; çünkü sevgi, insanların ellerinde yok ettikleri bir iyiliktir; korku ise onları dehşet içinde bırakır.

Ulke dışında savaş yaparak topraklarında devrimden kaçınmalı. Yılın belli zamanlarında halkı bayram ve eğlencelerle meşgul etmeli.

Machiavelli iktidar ve hukuku birbirinden tamamen ayırır. Tiranlar, çoğunlukla kasten iktidar ve yasaları karıştırarak kendilerini savunurlar. Bu analizi yaptığı için Machiavelli'ye minnettar olmalıyız. Ondaki kinizm, kuvveti saf ve basit haliyle gösterir; otoritenin özü, tebaadaki korkuya ve hükümdardaki zulme dayanır.

Rousseau

Onun görüşü oldukça farklıdır. Her kişinin özgür iradesine dayanan mükemmel bir toplumun ne olacağına dair bize bir resim çizer. Tabii ki bu gerçekleştirilemez çünkü insanlar iyi değildir. Toplumsal sözleşmenin doğuş noktası: doğal zorunluluk.

Fakat kimsenin yaralanmayacağı bir ortaklık biçimi bulunmalıdır; bu, "her bir kişinin, herkesle birleştiği bir ortaklık biçimi bulma anlamına gelir; bununla birlikte, kişi kendisinden başka hiç kimseye tabi değildir." (Bu, toplumsal sorunun tümünü tanımlar.) Her bir kişi, bütünün iradesini kendininkinden üstte kabul eder. Bu kabul, doğa durumundan devlete veya uygar topluma doğru değişime işaret eder. Rousseau'nun görüşüne göre, toplumsal durum mantık yürütmenin şartıdır. Rousseau'nun özeti kısaca:

Yasalar, vatandaşların birbirlerine karşı sözleşme yükümlülükleri olarak görüldükten sonra, toplum ile vatandaşlar arasında mükemmel bir karşılıklı mutabakat sağlanan bir durum olmalıdır; tüm vatandaşlar topluma tam olarak aynı şekilde bağlı olmalıdır.

Halkın yönlendirilmesi, o halkın dışında başkalarına ema-

net edilemez. Yalnızca halkın birliğine dair meseleler müzakere edilmeli. Meselelerle uğraşırken bütün halk oy birliği ile hareket edecekse, tüm vatandaşlar eyleme geçmeli, atıl kalmamalıdır.

Tüm vatandaşlar aynı zamanda kolektif eylemde yani üretimde de aktif bir rol oynamalıdır. Kamusal mallar hakkındaki kararlar kişilerce alınmamalıdır. "Toplumsal sözleşme"nin yalnızca bir ideal seviyesinde olmasını söylemek çok üzücü. Bu söylenenlerde gerçek hiçbir şey yok.

Marx ve Lenin

Devlet makinesi, memurlardan (bürokrasi), ordudan ve polisten oluşur. Bu makina baskıcıdır. Ordu, polis ve bürokrasi daima oradadır. Bu tür üç kurum var olduğu sürece zulüm olacaktır. Rusların yaşadıkları, bunu çok iyi bir şekilde gösteriyor. Marx, sabit bir ordunun yerini milis kuvvetin almasını istedi. (Profesyonel askerler olmamalı.) Milis, kendi şefi olan kişi ile birlikte ara sıra askerlik görevini üstlenen vatandaşlardan oluşacaktı. Halkın kontrolünde olan bir polis gücü istedi. Lenin bürokrasinin yerine geçirebilmek için sorumlu insanlar olmasını istiyordu, ne yaptıkları konusunda hesap verebilecek, vasıflı işçilerle aynı parayı alacak insanlar. Bu durumda, tüm insanlar bu iş için sırasını alacaktı.

Bu önlemler "toplumsal sözleşme" ile tamamen uyumludur, çünkü tüm bu insanlar bu şeyleri vatandaş olarak dikkate alacaklardır, hükümet üyeleri olarak değil. İki yıl sonra, aldıkları tedbirlere vatandaş olarak tabi olacaklarını bileceklerdir. Tüm iktidar yanlısıların asgari düzeye indirilecek ve yargıdaki azami nesnellik gerçekleşecektir. Daha iyi niyetli bir tasarım olamaz. Bir iktidar ne kadar kalıcı olursa o kadar zalimleşir.

Günümüzdeki uygulamada iktidarlar kalıcıdır. Asıl mesele bu tür bir oligarşiyi ortadan kaldırmaktır. Böyle bir kurum yıkılabilir mi ve bunu başarmak için hangi şartlar gereklidir?

Halkın delegeleri (halkların kendilerini yönetme zamanı olmadığından delegeler gereklidir), halka mensup olmalı ve kamu gücünü kullanırken bu mensubiyeti bırakmamalıdır.

Dolayısıyla şunu anlamak gerekir:

1. Bu görüşün kendi içinde adil olup olmadığı;

2. Uygulanıp uygulanamayacağı.

Bununla ilgili iki görüş var: (a) halk tarafından değil halk için hükümet; (b) halk için ve halk tarafından kurulan hükümet.

Bunlardan ilki "aydınlanmış despotizm" dir.

Aydınlanmış Despotism

Despotun çıkarları, tebaasına sadece sınırlı bir özgürlük ve mutluluk biçimi verir. Bir despot yalnızca halkının çıkarlarını gözetecek kadar adil olabilir mi? Bir insan kendi yeteneğine ne kadar güvenirse, o kadar kuvvetli ve daha güçlü olacaktır. Oysa, bir kişinin halkı için yapacağı iyi şey, hareket etme yetkilerini arttırmaktır. Yani, bu özgürlüğü feda ederek başlarsak, onu arttıramayız. Siyasal iktidar, bir beden ve hayal gücüne sahip olduğu varsayılan insanları ortak yaşama yabancılaştırır. Ve son olarak, tüm insanlar duygulara sahiptir ve emir vermek uğruna emir vermek isterler; üstün el olmadaki bu zevkin tüm iyi düşünceleri ve niyetleri yok etme olasılığı yüksektir.

Bir iktidar tekeli olduğunda, iktidarda olanlar düşmanlarımızdır. Şiddetle ve gelecekte umudu kesip o tekeli yok etmek zorunda değiliz; ama tıpkı savaş sırasında istilacıları durdurmaya çalışıyormuş gibi güçlerini sınırlamaya çalışmak zorundayız.

Tekel olduğu sürece, bunun ne tür bir iktidar olduğu çok önemli değil. İktidar tekeli, ulus devletler var olduğundan beri sıkı bir şekilde kurulmuş bir şeydir.

"Bütün siyasi devrimler aynı sonuca sahip; devlet makinesini tahrip etmek yerine güçlendirmek dışında hiçbir şey yapmadılar" (Rusya); Marx'ın beklediği şey çok iyi teyit edildi.

İkinci görüş (halk için ve halk tarafından) cumhuriyetçi görüştür.

Cumhuriyet

Bir cumhuriyet sadece bu tekeli kağıt üstünde yok eder,

gerçekte değil; bunun nedeni kamu dairelerinin kariyer olarak değerlendirilmesidir; ve buraları ellerinde tutan daimi bir insan grubu vardır. "Devletin görevlileri" hakimleridir. Bu tekeli nasıl ortadan kaldırırız?

Bu insanların maaşlarını azaltarak, cazip bulunan kamu görevlilerinin özelliklerini ortadan kaldırmak zorundayız. Buraları sürekli dolduran farklı insanların olmasını sağlamak da gereklidir (Lenin). Bu işlerde bir döngü sistemi olmalıdır.

Fakat işlev tekeli, yeteneklerin tekeline bağlı. Bu nedenle "her aşçı, nasıl yönetileceğini öğrenmeli." Kooperatifler, işçi sendikaları kurulmalı ve bürokrasiden kaçınılmalıdır. Ancak bunu başarmak zor. Yeterli entelektüel yeteneği olan tek kişi katip olarak kalır ve böylece kısır döngü oluşur. Yoldaşlarını bilgilendirmeye çalışmaz; artık genel anlamıyla devlette olan şeyin bir minyatürü oluşur.

Bu fikrin başka sonuçları da var: Bir bütün olarak topluma hizmet eden hiçbir makam tekel olmamalıdır (ekonomik yaşamda olduğu gibi). Böylece ekonomik ve politik yaşam arasında yapay bir ayrım yapılabilir. Günümüzde ekonomik güç yaratan, mülk değil makamdır. Ekonomik güç idare tarafından tanımlanır. Ekonomik ve politik işlevlerin tekeli ilişkilidir. Ekonomik ve politik demokrasi el ele yürümeli, aksi halde hiç demokrasi yok demektir. Örneğin; bir işçi, bir yıl bir fabrikanın idareciliğini yapsaydı ve işler düzenli olarak el değiştirseydi, baskı değil idare olurdu. Teorik olarak bu iyi; ancak uygulamaya konabilir mi? İşçiler, sağlam bir teorik eğitim almalıdır.

Bununla birlikte devlet kötü bir baskı aracıdır ve bu kötülüğü olabildiğince azaltmak için elimizden geleni yapmalıyız. Bakacağımız dört fikir var:

1. demokratik devlet
2. tamamen kooperatif devlet
3. monarşi
4. faşist devlet.

Demokratik Devlet

Almanya'da ya da Rusya'da hâlâ bilinmeyen bazı özgürlükler var. Sahip oldukları şey gerçekten çok kıymetlidir. Bu

özgürlükler ekonomik hayatla bağlantılıdır. Bir kriz mutlaka otoritenin takviye edilmesini beraberinde getirir.

Tamamen Kooperatif Devlet

Ana fikir, devletin totaliter bir duruma gelmesini engelleme gereğidir. Ama bu mümkün mü? İşçi temsilcileri devlete itaat etmek zorunda bırakılırlar. Aslında devlet, iktisadi gücünü sendikalar yoluyla genişletmeyi başarır, bu kaçınılmaz olarak onun siyasi güçlerinin artacağı anlamına gelecektir. Fakat burada dereceler var: Devletin sendikalar üzerindeki kontrolü ne kadar az olursa, sistemin organizasyonu da o kadar az "kötü" oluyor.

Monarşi

Özerk yönetim; ama şu an için bu konuda baskın bir zorunluluk var ve herhangi bir yanılısamaya kapılmamalıyız (Bolşevikler, Jakobenler). Ancak, daha az kötüyü denemek zorundayız. Ayrı konseyler; bunlar krala bağlı. (Bu şekilde sendikalara karşıdır.)

Şehirlere göçleri durdurmak için tarım işçilerinin koşullarında bir iyileşme. Ekonomik nedenlerle grev yapma hakkı, politik nedenlerle değil. Sınırsız çalışma saatleri. Aslında devlet, hükümdar sayesinde tüm güce sahiptir.

Bu, yasal olarak kurulan yetkiler yoluyla hükümdarlıktır; temeli işte bu, kolektif değil bireysel bir sorumluluk fikri de buna eşlik eder. Kamu makamlarının tekeli bir ilke haline getirilir (ve bu Marx'ın görüşünün tam tersi).

Yorum: Şu anda, bir insanın üstesinden gelmesi gereken çok şey var, özellikle de sanayi ve finansın tümünü dikkate alırsak. Amaç birlik sağlamaksa hiç kimse bunu yapamaz. Bireysel kontrol kadar kişisel güçler ve sorumluluklar da imkansızdır. Yapılması gerekenler, ekonomik yaşamının merkezsizleştirilmesinin bir yolunu bulmaktır. Bunun lehinde unsurlar var: elektrik gibi.

Kapitalist girişimler, onları kontrol etme gücü artık bir insan için mümkün olmadığında, bürokrasiye batır.

Faşist Devlet

Mussolini. Tam merkezileşme. Sistemin itici gücü ahlaki açıdan özveri, fedakârlık, kendini tamamen inkar etmektir. Hayat bir mücadele olarak düşünülür. Kişi yaşamın rahatlıklarını küçümser. Tarihin gidişatının dışında, insan hiçbir şeydir. "Faşizm açısından her şey devlete aittir ve insani veya ruhani hiçbir şeyin hiçbir önemi yoktur ve devletten ayrı bir değeri olan bir şey yoktur. Faşizm, antitezinin üzerinde yükselir: monarşi / cumhuriyet. Üretilen şey, genel menfaat efsanesidir. Amaç, toplum, tür, ortaklıktır. Devlet, bireylerin ve grupların yalnızca göreceli oldukları bir mutlaktır. Devlet iktidar ve hâkimiyet iradesidir."

Yorum: Bu, her devletin gizli niyeti. Her güç genişleme eğilimindedir. Devletin totaliter olma eğilimi doğaldır. Her yerde görülür.

Rusya

Orada da aynı düşünce hakim: "Birey bir hiçtir." Kişinin ahlaki vicdanı bile olsa, ondan da fedakarlık eder. Bakınız; Victor Serge'in kitabı: *Fethedilen Şehir*. Sonuç şu: "Biz bir hiçiz, kitleler her şeydir, her şeyi hatta vicdanımızı bile kitleye feda etmek zorundayız."

Ancak bu fedakarlıktan kim kazanır? İlk başta şöyle denebilirdi: "işçi sınıfı" Şimdi ise devlet. Devlet gittikçe işçi sınıfının yüzü haline geldi. Devletin faydası için bireysel olan her şeyden fedakarlık edilir. Uluslararasılaşma milliyetçiliğe dönüşür.

Almanya, İtalya ve Rusya'da ortak olan özellikler; yalnızca zevklerden değil, aynı zamanda iç huzurdan feragat. Başta olan kişi bile rahatını düşünmez, iktidarını sürdürür. Bu özellikler Rusya'da diğer herhangi bir devletten daha belirgindir.

Bu feda ahlakını sağlamak polisin görevi olmuş. Aslında, herkes polisin bir parçası. Her şeyin başlıca yolu gençliği ele geçirmek. Devlet onları yedi yaşından itibaren kontrol eder; üniforma giymek zorundalar. Evde ödev yok, ders yok. Gençlere öğretim elemanlarını ve ebeveynlerini kınamaları söylenir. Yarışmalar düzenlenir; ailesini en çabucak değiştiren kişi,

kazanan kişidir. Gençleri ele geçirmeye yönelik bu girişim tamamen anti-Marksisttir.

Tek bir parti var; iktidardaki parti, diğer herkes zaten hapiste. Bu partide çoğunluk olduğunda azınlığın bir ayrılıkçı parti olduğu düşünülmektedir (Troçki). Sadece bir basın, bir edebiyat var. Marx ve Lenin, Rusya'da yıkıcıdır. Eğitim, devletten tamamen bağımsız görünen konularda (biyoloji) bile devlete aittir. Rusya'da, tüm propaganda ve fanatizme ek olarak sanayileşme var. Sonuç: Devlet kötülüklerin en kötüsüdür.

Devlete Karşı Doğru Pratik Tutum

Bu incelemeden sonra devlete karşı görevlerle ilgili daha iyi bir tanım yapmaya çalışalım. Devletin bazı işlevlerinin herkesin çıkarına olduğu varsayıldı; devletin iyi niyetle dayattığı şeyleri kabul etme yükümlülüğümüz var. (Örnek: trafiği düzenlemek.)

Geri kalanında ise devlete bir zorunlulukmuş gibi teslim olmak gerek, ancak bunu kendi içimizde kabul etmek zorunda değiliz. Bunu yapmak genellikle çok zordur, özellikle de belli bir atmosferde yetiştirilmişsek. Ödülleri kabul etmeyi reddetmek gerek (cezaları olmasa da ödülleri reddedebiliriz) ve devlet tarafından verilen özgürlüğün mümkün olan en iyi şekilde kullanılmasını sağlamalıyız (vatandaşlar tüm haklarını nadiren kullanmaya cesaret edebiliyor).

Hukuka aykırı olsa da, devletin bize sunmadığı özgürlükleri alma görevimiz var, hatta başımıza bir iş gelecek olsa bile. Şartlar izin veriyorsa, bazı yönetim biçimleri arasında en az kötüyü seçmek bir görevdir. En az kötü devlet, sıradan vatandaşların sorunları kontrol altına almak için daha fazla güce sahip olduğu ve devletin en az sıkıntı verdiği devlettir; devlet işleri kamuya açıktır ve gizli tutulmaz; halk kitlesi eğitilidir.

Toplumu düzenleme biçiminde bir değişiklik yapmak için çalışmak görevdir: kitlelerin maddi refah ve teknik ve teorik eğitimini arttırmak.

Uluslararası İlişkiler (Devletin Dış Politikası)

Diplomasi

Diplomasi gizli bir şey. Kontrol etmenin bir yolu yok. Diplomasi vatandaşların tüm yaşamıyla ilgilidir. Dolayısıyla, sormusuz bir devlet aygıtı, vatandaşların yaşamını onlar bilmeden kontrol eder (Örnek: Fransa ile Rusya arasındaki antlaşmanın gizli maddesi).

Basın, bunda büyük bir rol oynar. Yozlaşmamış gazeteler varsa onları ele geçirebilir. Basın, dış politikanın en güçlü aracıdır. Spinoza: Bir devletin vatandaşlarından gizlediği kötü planları olacağına düşmanlarının bildiği iyi planları olsun. Devletin işlerini gizlice yönetenler, onu tamamen kendi iktidarlarına alırlar; tıpkı savaş döneminde düşmana tuzak kurdukları gibi barış zamanında vatandaşlarına tuzak kurarlar.

1917'de barış reddedildi; Fransızlar müzakerelerin gerçekleştiğini bile bilmiyorlardı. Gizli tutulan komiteler hakkında Paul Allard'ın kitabına bakabilirsiniz. Doumerge, Painleve, Poincare vb. gibi isimlerin konuşmaları orada yayınlandı ve hiç kimse bunlara itiraz etmedi. Poincare görevde kaldı ve Nivelle'i onayladı ama herkes onun nitelikli olmadığını biliyordu. Chemin des Dames'deki hücumdan sonra, yalnızca tahmin edilen isyanlar vardı; cezaları idamlar izledi. Subaylar, askerleri keyfi olarak idam ettirmek için seçtiler (genellikle en cesurlarını). Olanları kınamaya zorlamak için savaş konseylerine baskı yapıldı. Baş suçlulara gelince, verdikleri emirler nedeniyle onları rahatlatmaktan başka bir şey yapılmadı. Her şey gizli kaldı. İnsan hayatını ilgilendiren tüm kararlar, kaybedecek bir şeyleri olmayan insanlar tarafından alınır. Politikacılara gelince, kaybedecekleri şeyler generallerinkinden daha azdı.

Herhangi bir çaresi var mı bunun? Devletler arası dış ilişkilerle ilgili olup bitenler yanıltıcıdır. Milletler Cemiyeti'nin olmadığı zamandan daha fazla kontrol yok. Kontrol edilemeyen devletler olduğu sürece, bu tür şeyler boşa gider.

İyi bir dış politika mücadelesi gerçekte iyi bir iç politika mücadeledir. Devlet kendini daha fazla bağımlı hissederse, felâketi önleme şansı da o kadar yükselir.

Diplomasi gizli bir şey olduğu sürece, saldırı ve savunma savaşlarını ayırmak mümkün olmayacaktır. Vatandaşlar her zaman şunları söyleyebilecekler: "Bu savaşa zorlandık." Fakat onları zorlayan kendi ülkesinin hükümeti mi, yoksa düşman ülkesinin hükümeti mi?

Kellogg Paktının barışı güvence altına aldığına ve meclis üyelerinin halkı temsil ettiğine inananlar aynı kişiler! Bunlar çok basit, fakat oldukça naif inançlardır.

Sömürgeleştirme

Bu problem kapitalizminkiyle aynıdır. Sömürgeleştirme, büyük işleri daha büyük yapmak için çalışır ama bunu sömürgeleştirilmiş insanlar yararına yapmaz. Yani "Sömürgeleştirme ıslah edilmeli" demekle "Toplumsal düzen değiştirilmeli" demek aynı şey. Şeyleri değil, insanları görmeliyiz. Sömürgeleştirme sorununu şu şekilde özetleyebiliriz:

Yararları: yollar, demiryolları, hastaneler, okullar, batıl inançların ve aile baskısının (boyunduruk altına alınmış kadınlar vb.) yok edilmesi. Dezavantajları ve korkutucu yanları: Louis Roubard'ın *Petit Parisien* dergisinde yayınladığı makalelere bakın. Bedensel cezalar, katliamlar, bombalamalar; bir ustabaşının yerli halktan birini soğukkanlılıkla öldürüp cezalandırılmamasının Fransızlar için hiçbir önemi yok. Madagaskar'dan hikayeler: Hapishaneler öylesine dolu ki ceza alanlar için yeterli yer yok; bu yüzden zorunlu çalışmayı getirmek zorundalar. Bkz. Gide: Kongo, zorla çalıştırma; bir demiryolunun her metresi bir insanın hayatına mal olmuştur.

Sonuç: Sömürgecilik genellikle çok iyi insanlar tarafından başlatılmıştır: kâşifler, misyonerler. Şimdi her şey bir devlet politikası meselesidir. İnsanlar bazı şeylere boyun eğdirildiği sürece her şey aynı olacaktır. Her ne kadar derece farkı olsa da bir ülkede yaşananlar ile sömürgelerinde neler olduğu arasında bir fark yoktur. Yine de bu korkuları biraz daha insani bir his ile daha aza indirmek için bir girişim olmalı.

Sonuç: Bireyin Toplumla Olan İlişkileri

Toplumu düzenleyecek ideal, iş birliğidir yani emek taka-

sıdır. Bu, Kant'ın ahlak yasalarıyla uyuşan tek ilişki türüdür: İnsanlara her zaman amaç onlarmış gibi davranmak.

İşbölümü, her insanı bir makinede sadece bir dış haline getirmiştir. Artık kölelerin özgür insanlara hizmet ettikleri söylenemez, çünkü toplumumuzdaki köle yalnızca makineler için yemdir.

Peki ne yapılabilir? Kitlelerin eğitimini kolaylaştırarak (bu, devlet propagandasıyla karıştırılmamalı), bu ideal yönetim biçimine uygun koşullar getirmeye çalışmak zorundayız. Üretimin düzenlendiği yola boyun eğebiliriz ancak onu kabul etmek zorunda değiliz. Eğer bütün bunları düşünmekten kendimizi alıkoyarsak bu suça ortak olmuş oluruz. Bu düzende yerimizi almalı ve elimizden geleni yapmalıyız.

4

Etik ve Estetik

"Eğer dünya ilahiyse, her şey yolunda demektir; eğer dünya şansa teslim edilirse, kendinizi aynı yolu izlemekten alıkoyun."

*"Tutkularından kurtulmuş bir düşünce, bir kaledir."
(Marcus Aurelius)*

Vicdan Dışında Bir Şey Üzerine Kurulu Ahlak Çıkara Dayalı Ahlak

A. Mutluluk Ahlakı

Platon'la aynı zamanda yaşayan Aristippus, Sokrates'in bir öğrencisidir. (Sokrates, öyle özgür bir ruhtu ki öğrencileri her yola yöneldi) İyi olan şey, hazdır. Her türlü haz.

Epiküros (4. yüzyıl): İyi, hesap edilen hazdır; bu daha sonra kötü bir şeye dönüşme riskini taşımadığı anlamına gelir. "Hareketsizlikten gelen zevk" ve "hareketten gelen zevk" arasında ayırım yapıyordu. Birincisi acının yokluğundan başka bir şey değildir; bu, acı çekmeyen ruhun kendi başına zevk alabileceği anlamına gelir.

Hareketsizlikten gelen haz her zaman saftır; ruhun kendi varlığını sevdiği hale gelmesi demektir. Bu, Stoacılarınkı ile aynı olan bir yaşam kuralına çıkar. (Spinoza: 'Mutluluk, erdemin ödülü değil, erdemin kendidir.')

B. Faydacılık

Bentham: İyi, sayıca en büyüğün menfaatidir. Ahlaki bir sorunla baş ederken, her zaman kendimize şunu sorarız: Bir faydacı bu sorunun üstesinden nasıl gelebilir? Örnek: Ceza, suçluya zarar verdiği için kötü; suçları önlediği için iyidir. Bu sadece basit bir aritmetik.

Bu görüşün incelenmesi: Haz, tanımı gereği kendi başına bir amaçtır, ancak komşumuzun hazzı kendi başına bir amaç

değildir. Komşumun hazzı söz konusu olduğunda artık benim için bir amaç olmaz.

Bu sadece bir felsefi dolandırıcılık.

Bundan sonra, kişisel hazzımla komşumun hazzı arasındaki, bireysel çıkarlarla genel çıkar arasındaki ilişkiyi kurmak mesele olurdu. Tiranlar her zaman genel menfaate başvururlar, toplumsal düzeni bozmanın kötü bir şey olduğunu ispatlamak onlar için her zaman mümkündür. 18. yüzyıldaki insanlar toplumun bireylerin bir toplamı olduğuna inanmakla hata etti.

19. yüzyılda insanlar, bunun bireyler arasındaki bir ilişki olduğunu ve genel çıkarın toplumsal yapıya bağlı olduğunu gördüler.

Başarısız olan saldırı eylemlerinin suç olduğu düşünülürken, başarılı olanların daha sonra övüldüğünü unutmayın. Sosyal çatışmalarda yenilenler lanetlenir. Bu oldukça doğal, çünkü yapıcı değil, yıkıcı olacak gibi görünüyorlar.

Tiranlar, genel menfaat talebinde bulunurken ikiyüzlü değildirler. Sosyal yapı ve bireyler zıtlığında baskı belirir. Genel menfaat, toplumsal makineye sahip olanların menfaatidir ve onlara tabi olanların çıkarlarına karşıdır. Tüm özgürleşme hareketleri bireylerin eseri olmuştur. Baskı olup olmadığını öğrenmenin en iyi yolu ise genel menfaat talebinde bulunup bulunmadığına bakılmasıdır.

Rousseau Caiaphas'ın söylediği şu söze dikkat çekerek: "Oportet unum hominem pro populo mori" yani "Bir insanın halkı adına ölmesi gerek."

Çoğunluğun yaşamı birkaç kişinin kontrolü altındadır. Bu görüş, daha sonra kendisiyle çelişir. Aslında, Bentham, genel çıkarlardan söz ederken, bireylerin evrensel çıkarlarından söz etmeye yönelir. Esasında bireyleri iki şekilde düşünebiliriz. Olasılıklardan arınmış, bir insan olarak düşünülen bireyin çıkarı bizi vicdan ahlakına götürür. Bentham farkına varmadan bu yola girdi.

Bentham sorunun ne olduğunu görmedi: hatta, önce sorunun bir tarafını, sonra diğer tarafını vurguladı; genel menfaatin ne kadar belirsiz olduğunu göremedi. Ahlakı temelde muhafazakârdı, ancak bunun farkında değildi, çünkü kendisi bir radikaldi (zamanın aşırı soluna mensuptu).

İçgüdüye Dayalı Ahlak

İngiliz okulu: Hume, Adam Smith.

Adam Smith, politik ekonomi hakkında net bir fikir ileri sürdü. 19. yüzyıl ekonomistlerinin öncüsü idi. Görüşleri çok önemlidir. İçgüdülere dayanan bu ahlak, basit bir fikre bağlıdır: Başkaları acı çektiğinde biz de acı çekeriz.

Bu teorinin incelenmesi: Teori vicdan meselelerini ve iç çatışmaları göz ardı eder. Biri kendine bir fayda sağlamak amacı ile başkasına yardım ederse bu eylemde erdem aranmaz.

Stoacılar, erdemin bir zayıflık olduğunu söyledi. Bazı örneklere bakalım. Jean Valjean, *Sefiller*'de çok iyidir: Jean Valjean kendinden nasıl vazgeçti? Yaşlı adamı tanımıyordu, ama onun hiçbir işe yaramadığını da biliyordu; öte yandan, diğer işçilerden sorumluydu; dayanışma ve sempatiye dair her duygu onu sessiz tutmalıydı. (Jean Valjean'ın gerçek bir kişi olmadığını söyleyebiliriz. Evet, fakat ona duyduğumuz hayranlık gerçek.)

İnsanın yakınlarına zarar verdiği ama uzaktaki insanlara iyilik yaptığı tüm durumlarda kesinlikle bir dayanışma ya da sempati yoktur. Hepimiz insanlara ayak uydurarak yaşıyoruz, fakat bir kere bile bunu düşünmüyoruz; onları hatırlamak özel bir çaba gerektirir. Dikkatimizi unuttuğumuz şeylere yönlendirmek için nadir ve cesur bir çaba gösterdiğimizizde, bu kendimize karşı samimi olma arzusu ile açıklanacaktır; bu türden bir çaba, sempati ile açıklanmamalı, çünkü acıyla sonuçlanır.

Düşündüklerine sadık kalabilmek için çevreleriyle ilişkiyi kesenlerin hepsi başkalarına ve kendilerine acı çektirir. Örnekler: Assisili Francesco; putperest ailelerin Hristiyan şehitleri; bugünlerde vicdani retçiler.

Kamusal konularda gerçeği söylersek maddi hiçbir yarar elde edemeyiz: insanlar, buna farklı düşünceler dile getirerek tepki göstereceği için sadece gidermek istediğimiz kötülüğü artırmış oluruz.

Yani, "içgüdüye dayalı ahlak" dediğimizden ayrı bir şey var. Guyau kendi ahlakını, "yükümlülük veya yaptırım olmayan ahlak" şeklinde belirtti.

Yorum: Yaptırımların ahlak ile hiçbir ilgisi yok, ancak kişi, erdemli davranacaksa sorumluluk hissetmeli. İçimizde emir zoruyla bizi sınırlayan bir şey var. Erdemli olduğumuzda, doğal olarak ne yapmamız gerekiyorsa tersini yapıyormuşuz gibi bir izlenim ediniriz.

Sosyolojik Ahlaklar

Durkheim, Levy-Bruhl. Derler ki: Erdemli olduğumuzda, yüksek bir güce itaat ettik hissine kapılırız; buyruk toplum tarafından verilir. Dışardan bir şey, çünkü biz toplumun egemenliğindeyiz; içerden bir şey, çünkü içimizde toplum düşünceleri var. Ahlakı aşkın bir şey olarak görürsek, bu nedenledir.

Verdikleri deliller şunlar:

1. Aynı dönemin farklı ahlakları arasında, temelleri ne olursa olsun benzerlikler vardır. (Örnek: Stoacılar ve Epikürosçular)
2. Farklı dönemlerin ahlakları arasındaki farklar.

Bu sosyolojik ahlakın incelenmesi

Ahlakın evrimi: Ailede (ensest, kadınların iffetleri, Hindistan'daki çocukların evlenmesi vb.). Aile ahlakı toplumun yapısıyla değişir. (Zinanın erkeğe kıyasla kadın için daha ciddi olduğunun düşünülmesi toplumsal tutuma bağlıdır.)

Farklı kategorilerden insanlar arasındaki görev düzeyinde:

Örneğin: Bir köle öldürmek, Roma'da utanç verici bir şey değildi. Seneca'da dahi kölelere karşı acımasız olmayan ustanın yüceliğinin sanki normal olan bu değilmiş gibi övüldüğünü görüyoruz. Ortaçağda - feodal sistem; her şey efendinin sözüne bağlıydı.

Bugün her şey para sorunları üzerine kurulu. Spekülasyon önceden sahtekârlık olarak düşünülüyordu; günümüzde servet kazanmanın tek yolu borsa. Artık servet ve iş arasında bir ilişki yok. Dolandırıcılık her yere nüfuz etti; reklam her zaman bir blöftür ve kimse reklamsız yapamaz ve rekabet, komşumuzla aynı dolandırıcılık yöntemlerini kullanmaya zorlar.

Bir de aynı dönemde gerçekleşen ahlak değişikliklerini görüyoruz. Örneğin, savaş sırasında her şey tersine döndü; insan ilişkileri değişti, yüksek finansmanı yoksa iş birliğine dayanan tüm ilişkiler yok edildi. Savaş sırasında, Alman bilim ve kültürü yıkıma uğradı.

Aynı şeyler iç savaşlarda da (1871 Komünü) meydana gelir. 1910 yılındaki seller sırasında insanların yolda buldukları kişilere barınak sağlaması normaldi, oysa bir avareye sığınak sağlamış olsaydık bunun biraz delice bir fikir olduğunu düşünebilirdik.

1789 yılında hissedilince normal görülen duygular, 1792'de abartılı bulunuyordu.

Bu düşüncelerden ve örneklerden sonra kendimize şu soruyu sorabiliriz: "Ahlakta, sosyal ilişkilere bağlı olan şey nedir?" Ahlak konusundaki yaygın ve mevcut görüş: Bir toplum daha uygar oldukça toplumsal ahlak ile gerçek ahlak arasında daha az anlaşmazlık vardır.

Oldukça uygar bir toplum, kişinin mükemmel ve bilinçli halde erdemli olabileceği, yaptığı her şey hakkında cidden düşündüğü ve hakaret ıstırtmadığı toplum olacaktır.

Onur anlayışı da koşullarla değişir. Onur, kaba bir toplumsal ahlak ile gerçek ahlak arasındaki orta bir şeydir. Onur farklı seviyelerde mevcuttur. Toplumun varlığından bağımsız olarak çağrılan toplum yargısına onur denebilir. Kamuoyu yargısı o kadar güçlüdür ki onu hesaba katmadan edemeyiz. Bir sınıra eriştiğinde, onur saf erdemle özdeşleşebilir: "İnsanlar benim hakkımda ne düşünürdü?" demek yerine "Akli başında bir insan benim için ne derdi?" der. Akli başında olan insan, bundan sonra kendi vicdanımızdan farklı değildir. Bu, her şeyden önce bu değişikliği sağlayan ölümler için saygıdır.

Teolojik Ahlak: Tanrı (ya da Tanrılar)

Din de amaçlar ortaya koyar (haz ahlakı ve genel menfaat ahlakının yaptığı gibi). Tabular sunar: Filanca şeyi yapmamalı çünkü tanrılar onu yasaklamıştır. Tamamen din adına komutlar var. Bu komutlar, tıpkı toplumsal komutların yaptığı gibi, zaman geçtikçe büyük değişim gösterir.

İnsanî kurbanlar ve bazı savaşlar (eski zamanlardaki savaşlar, "din savaşları", engizisyon, vb.) din adına öldürmedir. Din Hindistan'da kastlar kurar.

Bütün ayinlerin kökenleri dini emirlere dayanır ve tanımı gereği emirler de dinin kendi gibi değişir. Hoşgörüsüz bir din, mensuplarını kendinden olmayanlarla savaşmaya mecbur tutar. Bir dinin emirleri ahlaki emirlere ne kadar çok benziyorsa o kadar saf olur.

Ahlaki buyrukları dinle açıklamak genellikle caziptir. Örneğin, bir çocuğa yalan söylememesi gerektiğini açıklamak istiyorsanız çocuğa ne anlatırsınız? Eğer aile dindar bir aile ise çocuğa Tanrının her şeyi bildiğini anlatacaktır. Çocuğun sorusuna verilen bu cevap, Tanrıyı bir polis memuru yapar. Bu şekilde edilen itaat bir erdem değildir.

Sokrates: "Dindar bir adamın dindar olduğunu, tanrılar onu onayladığı için mi söylersiniz; yoksa tanrılar onu dindar olduğu için mi onaylıyor?"

Yani, eğer Tanrı dışsal bir varlıksa, bir komiser gibi bir Tanrıdır; eğer içsel bir varlıksa, ahlak sorununa hiçbir çözüm getirmez.

Ahlaki yasayı Tanrı ispatlamaz, Tanrıyı ahlaki ideal ispatlar. Tanrı ahlak sorununu çözemez. Kant: "Eğer Tanrı doğrulanabilseydi veya kanıtlanabilseydi, kanun asla çiğnenmemiş olurdu."

Deneyimle (mistik) Tanrı ile temasa geçebileceklerine inananlar küfre girerler. Böylece ilahi unsur yok olur. Tanımı gereği en üstün değer olarak Tanrı kanıtlanamaz. Tanrı hissedilemez. "Gerçekten, sen gizli bir Tanrısın." Şunu söyleyebiliriz: Tanrının kendini gizlemeye karar vermesinin nedeni, onun nasıl olduğu hakkında bir fikrimiz olması. Ahlakı teoloji üzerine kurmaya yönelik her girişim ahlakı ve teolojiyi yok eder. "Ben bunu yapmak zorundayım, çünkü Tanrı bunu istiyor" yerine "Tanrı bunu istiyor, çünkü bunu yapmak zorundayım" demeliyiz. Bu durumda Tanrı sadece birinin bir şey yapması için güç verir.

Eski Ahitten Yeniye geçiş, dış Tanrıdan iç Tanrıya olan değişimi işaret eder. Claudel: "Biz olmadan hiçbir şey yapamayacağına göre, Tanrıdan daha zayıf ve daha az güçlü olan ne var?"

Ahlakın Gerçek Temelleri

Kant ve Kesin Buyruk

"Ne pahasına olursa olsun, yapmanız gerekeni yapın." Bu, kesin bir buyruktur, koşullu değil. (Kant: Koşullu buyruklar vasıtaları ortaya koyarken, kesin buyruklar amaçları ortaya koyar, bunlar sonuçlarla ilgili olmayan amaçlardır.)

Kesin buyruğun kaynağı nereden gelir? Erdemi kanıtlamak olanaksızdır. Bir kanıtın kanıtının erdem olduğunu söyleyebiliriz. Her kanıt sunduğumuzda, zihnin değerini ispatlarız. Kanıtlar hipotezlere dayanır, bu hipotezler de tanım gereği kanıtlanmaz olan düşüncenin değerine dayanır.

Kant: "Evrensel bir kanun haline gelmesini istediğin ve gelebilecek kıstasa göre hareket et." "Öyle hareket et ki eyleminin kıstası, eylemin aracılığıyla evrensel bir doğa yasası haline gelsin." (Başka bir deyişle, kişi varlıkları Tanrının bakış açısından görür.)

Kişinin umutsuzluğa düştüğü durumlarda intihar örneği; her şeyin yıkımını düşünmek olanaksızdır. Başkaları söz konusu olduğunda, yetilerin geliştirilmesini isteriz, kendimiz için de aynı şeyi isteriz. İki tür günah var: Evrensel olduğunda çelişkili olan bir kıstasa tekabül edenler (örneğin, sahte vaatler, intihar, vb.) ve çelişkili olmayan ancak hiç kimsenin evrensel bakımdan isteyemeyeceği bir kıstasa tekabül edenler. Kişi, yalnızca erdemli olduğu sürece gerçekten tamamen bilinçli olabilir.

Fakat Kant'ın söylediği şey oldukça negatif; bazı şeyleri ortadan kaldırır, ancak bize herhangi bir amaç vermez; en üst amacı aramalıyız, tüm insanlar için evrensel bir amaç.

Makul bir varlık için yalnızca bir amaç olabilir: Akıl. Makul bir varlık, düşünen bir varlık olarak kendi içinde bir amaçtır. Kendini düşünen bir varlık olarak feda etmek, erdemin tahrip edilmesidir.

Kant: " Öyle hareket et ki ister kendi kişiliğin ister başkasının kişiliği bağlamında insanlığa hep bir amaç olarak davran, ama asla bir araç olarak değil."

Örneğin, insanların bizim için çalışmasına izin verilmesi yasaklanmış değil, ancak bu işçilere düşünen varlıklar olarak

muamele etmeliyiz. Size yalnızca hizmetkârınız olarak hizmet eden biriyle konuştuğunuzda, onu sadece bir araç olarak düşünürsünüz. Kant'ın formülü İncil'de bulduğumuz gibi: "Komşunu kendin gibi sev."

Kendine karşı görevler: her şeyi en üst amaca yani düşünmeye tabi kılmak. Dünyada yalnız kalsaydık bile yaşamak için bir sebep olurdu. Başkalarına karşı görevler: kişinin kendine karşı görevlerinin yansıması.

Bilinen en iyi bağlılık türü (yaşlı bir hizmetkârın efendisine, kadının kocasına gibi) bir erdem başarısızlığıdır; bu durumlarda, başkasının karakter asaletinden ziyade maddi refahına bağlılık var. Başka bir insanda saygı duyulan her şeyin "erdem" olduğunu anladığımızda, onu kendimizden fazla onurlandıramayız; bu, mükemmellikten vazgeçmek olurdu. "Göklerdeki babanız mükemmel olduğu için mükemmel olun." Mükemmellik bir görevdir. Bir insanı, üstün olduğu için sevmek imkansızdır. Eğer biri mükemmelliği seviyorsa, bunu kendi için seviyor demektir; başkasındaki mükemmelliği kendimizdekinden fazla sevmeyiz.

Toplumsal görevler: Sosyal ilişkiler bireylerin ilişkileri ile çakıştığı sürece ve mümkün olduğunca, baskı getiren şeylerin toplumda nasıl azaltılacağını araştırmak gerekir.

Sonuç: Ahlaki amaç, ister kendinde ister başkasında insanlık onurunu kirleten bir şey yapmamaktır. Ruhları kurtarmak için yola koyulamayız; bu muazzam bir kibir olurdu; tek yapabildiğim, şeyleri açıkça anlamalarını engelleyen unsurları ortadan kaldırmaktır. Tüm bunlar tamamen negatif. Sorun, iyi şeyler yapmaya çalışmak değil, kötülükten kaçmaya çalışmak. Bir kimse asla cömert olduğunu söyleyemez, çünkü sıkıntı içindeki insanlara yardım ettiğinde kendini yalnızca birazcık affettirebilir.

Rasyonel Ahlakçılar

Sokrates

Akıl temelli bir ahlak izleyen ilk kişi Sokrates'ti. Sokrates, "Hiç kimse gönüllü olarak ahlaksız değildir" demiştir, bu kişi, iyiliği bilmediği için kötüdür, iyilik ne haz ne de güçtür ve in-

san önce kendinin efendisi olmadıkça hiçbir şeyin efendisi olamaz. Kişinin ruhunu her türlü kirlilikten ve tüm tutkularından uzak tutmasının iyilik olduğunu söylüyordu. Kötülük her zaman bir zayıflıktır ve erdem her zaman güçtür, işler tam tersi görünse bile (zorba ve zorbanın işkence ettiği insan). Kendi zorbalığının bilincinde olmayan bir zorba, kendinin bilincinde olup da zorbalar tarafından öldürülebilmeyi kabul eden bir kişiden daha zayıftır. Sokrates, eğer Platon'un diyaloglarına inanırsak, fikirlerini mitlerde ortaya koymuştu. En yüksek ilke açıkça: "Kendini bil", çünkü kötülük kendini bil-meme olarak tanımlanır.

Şu anki görüş, bu ahlakın karakter bakımından entelektüalist olduğu yönündedir. Aslında bu tamamen yanlış: Entelektüalist bir ahlakta, iyiliği ispatlama girişimleri yapılır (Bentham: iyi, bir hesaplamaya tabi).

Sokrates için erdem ve açık düşünceler aynı kaynaktan, içteki aynı güçten yani vicdandan gelir.

Platon

Sadece Sokrates'in ahlaki düşüncelerini geliştirdi. Mağara alegorisinde Platon, Sokrates'in dolaylı yoldan anlattığı, erdem ile düşünce arasındaki ilişkiyi doğrudan ortaya koymuştur.

Erdemin kaynağını bulmak istiyorsak, entelektüel eğitim (matematik) vazgeçilmezdir. Kişi, hem düşünce hem de erdemnin kaynağı olan akla ulaşmadığı sürece hakikatin bir anlamı yoktur, düşüncelerin hiçbir değeri yoktur. (Kişi, zihin faaliyetini seyretmek için bilimlerin ötesine geçmelidir.) Ahlaki kurtuluş ve entelektüel kurtuluş bir ve aynıdır; varlığa erişmek için oluştan yani tutkulardan ruhun yüz çevirmesi gerek. Eğer kişi saf akıl vasıtasıyla, tutkuların etkisinden kurtulup düşünmek için eğitilmezse, bunu başaramaz. Akıl erdeme erdem de akla bağlıdır.

Platon, insanı üç bölüme ayırır: zihin, tutku, arzular. Elek metaforu: Küçük bir adam içeren bir tabaka; akıl: büyük bir aslan; tutku: çok başlı bir yılan; bunlardan bazıları şiddetli (doyumsuz arzular: kötülükler), diğerleri daha uysal (normal arzular: açlık, susuzluk, vb.). İhtiyaç duyulan şey bir iç uyum.

Adalet, aslanı ve çok başlı yılanı tatmin etmekten ibarettir, tabii akla engel olmadığı sürece. Bilge adam arzularını ehlileştirmek için tutkusunu kullanmalıdır.

Kişi kendini saf hazlara uydurmalıdır. Onları ayırt etmek kolaydır: doyumsuz hazlar saf değildir (uyuşturucu bağımlılığı, kumarbazlık, alkoliklik). Saf zevklere örnekler: kazanma olmaksızın spor; iyi çalışıldığında idareli yiyip içmek; dostluk hazları (Montaigne ve La Boétie). Gerçek hazzın ne olduğunu bilen tek kişi, bilge adamdır.

Kinik Ahlak

Platon'dan türemiştir. Antisthenes, Kiniklerin ilkidir. (*Phaidon* diyalogunda bahsi geçer.) Diogenes ise en ünlüsüdür. İskender'e cevabı iyi bilinir: "Gölge etme!"

Birine iyilik ettiğimizde, yargı yetimiz eksilir. Zorbanın en büyük gücü bundan gelir. Diogenes iyilikleri nasıl küçümseyeceğini biliyordu. Diogenes'in özdeyişlerinden biri "İyi olan şey bir acıdır" (maruz kaldığımız değil istediğimiz bir acı).

Onun ideali her şeyden kopmaktır: Kasesini parçaladı ve elini içmek için kullandı. Bağımsızlığı tamamlanmıştı: Bağımsız olabilmek için hiçbir şey istemiyordu.

Stoacılar

Onlar doğrudan Kiniklerin peşinden gelir: Zenon, Kleantes, Khrysippos, Yunan Stoa okulunun üç öncüsüdür. Roma'da Seneca, Epictetus, Marcus Aurelius vardı (fakat son ikisi Yunanca yazdı).

Stoacı bir fizik, mantık, felsefe var.

Stoacılar da düşünce ve ahlak arasındaki ilişki özellikle vurgulanmıştır. Onlara göre, bir insanın özgür bir zihni olduğu sürece dünyada hiçbir şeyi eksik değildir. Epictetus: "Hiç kimse özgür iradeyi çalamaz."

Marcus Aurelius: "Tutkudan kurtarılmış düşünce, bir kaledir." Buradan hareketle tüm paradokslar oluşur: "Yalnızca bilge güzeldir, özgürdür, vb."

Tek hata tutkuların kaleyi kontrol altına almalarına izin vermektir. Stoacılar şöyle der: "Bütün hatalar aynıdır", bu da

hatanın önemi, anın şartlarına bağlı demektir; bir kere kendimizi kontrol etmeyi kaybettikten sonra şartların elverdiği her şeyi yapabiliriz. Kişi kendine hakimiyetini azar azar kaybedemez; uzun ya da kısa süreli kendini kaybetme durumları vardır. Stoacılar için, aklın bir kere tutkuya karşı kontrolünü kaybetmesinden sonra ortaya iyi bir şey çıkmaz.

Goethe şunları söyler: "İşleyebileceğimi hissetmediğim herhangi bir suç duymamıştım."

Olası bir suçla ilgili belli belirsiz bir düşünce ile eylemin gerçekleştirilmesi arasındaki süreklilikte herhangi bir ara yok.

Takip etmemiz gereken iki kural var: (a) İlk dürtüde hareket etmekten kendini alıkoymak; (b) Tutku gelişimini önlemek ve akla müdahale etmesi adına zaman ayırmak için kendini bariyerlerle kuşatmak.

Bir başkasının canına kastetme imkânı veren bir konumda ve keyfi bir güçte olmayı istememeliyiz (ve bu bir tabanca ile ne kadar kolay yapılıyorsa kelimelerle de yapılabilir).

Her başarısızlık kendini kontrol etme yetersizliğidir. Biri kendine hakim olduğu müddetçe kötü hiçbir şey gerçekleşmez. Bu aşamaya gelebilmek için Stoacılar, tam bir yargı teorisine öne sürdü. Örneğin, baştan çıkarılmaya karşı koymak için kendinize şu sözleri söyleyin: "Bu güzel sesler yalnızca havadaki gürültüdür; bu narin kumaşlar liften ibaret, vb." Ayrıca, acı çekmek sadece acı çekmektir, çünkü onu böyle düşünüyoruz. Sevilen ve hoşlanılmayan her şeyin kökleri yargıdadır; ancak, istersek, yargılarımızı hep kontrol edebiliriz.

Marcus Aurelius şöyle söyler: "Şeyler ruha dokunamaz; tamamen dışsaldırlar" ve "Şeyler sana gelmez, sen şeylere yönelirsin. Şeylerin ruha erişmesinin hiçbir yolu yoktur ve ruhu hareket ettiremez; ruh kendini hareket ettirir."

İnsanların her zaman özgür olabileceği fikrinin doğal sonucu Stoacı iyimserliktir; eski Stoacılık, her şey için evrensel bir sevgiydi, bugün yaygın olarak söylendiği gibi, "Stoacı tevekkül" değil. Dünya bizim ülkemizdir, çünkü her zaman biz insanlara yaşama imkânı verir; biz onun vatandaşlarıyız.

Marcus Aurelius: "Her şey benimle uyumludur. Her şeyle uyum içindeyim, çünkü seninle uyum içindeyim, Ey dünya! Her şey senin için doğru zamanda gerçekleştiğinden bana er-

ken veya geç olmaz. Ey doğanın dünyası, mevsimlerinin getirdiği her şey benim için meyve. Her şey senden gelir, her şey sende var, her şey sende son bulur. Başka biri 'Ey sevgili Kekrops şehri (Atina)!' der, ve ben, ben neden demeyeyim: 'Sevgili Zeus şehri! (Evren)!'" "Bu kutsal sevgiyle gerçekleşen her şeyi kabul etmemek, kendini kentten koparmak, dünyada yabancı olmaktır." "Dünyanın aklından vazgeçip başına gelene kızgınlıkla maruz kalan kişi, dünyada bir çıbandır, çünkü seni dünyaya getiren doğa başına bu şeyi getirdi."

Her şeyin kaynağı olan bir doğa vardır; kendi varlığını kabul edersen, her şeyi kabul etmelisin, çünkü: "Evrendeki nedenler zincirini bozarsan evren zarar görür. Oysa başa gelen bir şey seni memnun etmedi diye senden bir kısım olan zinciri bozuyorsun." "Öz kontrolünü kaybettirirse her şey eşit derecede kötüdür; eğer seni insan olmaya ve bir eyleme götürürse her şey eşit derecede iyidir."

Acı ile ilgili kural: "Bu salatalık acı, atın onu; yolda zambaklar var, kaçın onlardan. Hiç sormayın kendinize bunlar neden evrende var diye!"

Stoacıların dini görüşü panteisttir; çünkü onlar için dünya ilahi bir şeydir. Tanrıları ve insanları hemşehri olarak düşünürler. Bir adam akıllıysa, tanrıların eşdeğeridir, çünkü iki ayrı akıl yok; tek bir akıl var. İnsanlar ve tanrılar dünya aracılığıyla birbirleriyle iletişim kurarlar; dünya, akılla donatılmış varlıkların kentidir; tanrısal varlıkların (insanların ve tanrıların) içinde yaşamasına izin verdiği ölçüde kutsaldır. Stoacılığın dini, dünya ile insan arasındaki bu ilişkidir; kişi dünyayı sevdiği müddetçe akıllıdır.

Yani, tevekkül yok, neşe var. Acıma ve bu gibi duygular yasaktır. Bütün acıları sevinçle kabul etmeliyiz (Sorumlu olmadığımız acıları elbette). Assisili Francesco mükemmel bir Stoacı, Descartes bir dereceye kadar Stoacıdır, Goethe ise aşırı Stoacıydı. Rousseau ve Kant'ta da bu düşünce biraz vardı. Tabii ki, Stoacılık özellikle şiirde ifade edildiğinde kendini hissettiriyor. İşte bu yüzden Assisili Francesco ve Goethe en iyi örneklerdir.

Panteizmi Stoacılarla bağlantılı düşünelim. Burada sorun aşkın (bizim kavrayışımızın ötesinde olan) bir Tanrı ile içkin

bir Tanrı arasındaki karşıtlıkta yatar. Platon, Tanrıyı aşkın bir varlık olarak düşünüyordu. Sorun zihin ve beden arasındaki ilişkilere dair kavrayışa bağlı. Zihin ve beden arasında bir uyum ilişkisi olduğunu düşündüğümüz gibi Tanrı ve dünya arasında da uyumlu bir ilişki olduğunu düşünürüz.

Şimdi, maddeyi hem bir engel hem de bir araç olarak düşünmeliyiz. Kant: "Uçuş sırasında güvercin havayı altına alır ve direncini hisseder, boşlukta daha da iyi uçağına inanır." Güvercinin havaya karşı mücadele ettiği gibi, yüzücünün suya karşı yaptığı gibi dünyaya karşı mücadele etmek zorundayız, ancak dünyayı yüzücünün suyu sevdiği gibi vs. sevmeliyiz. Stoacılar, bu iki duyguyu bir araya getirdi; daha önemli görünen ise ikinci duygu yani dünya sevgisidir.

Böylece, panteizm doğal olarak ruh ve beden ilişkilerinden, teori ile pratik arasındaki ilişkilerden ileri gelir.

Descartes

Descartes'ta saf akıl (matematiksel tümdengelim), Platon da oynadığı rolü oynamaktadır. Descartes matematikte iki avantaj görüyordu: Doğruyu yanlıştan ayırmak için düşünce faaliyeti, ayrıca matematik uygulamaları doğa hakimiyetine de imkan tanıyordu.

Teorik düşünce ile erdem arasındaki bağ da Platon'dakinin aynısıdır. Sokrates, Platon, Diogenes ve Stoacılar da olduğu gibi; ilk günah hatadır, erdem özgürlüktür.

Ruh birdir ve bölümler içermez. Ruh, bedenin akla boyun eğmesini sağlamalıdır. Bu, paradoksal görünebilir, ancak mümkündür, çünkü düşünce hareketle icra edilir ve bu eğitimi bir uygulama haline getirebiliriz (bkz. *Tutkular Üzerine*). "Biraz çaba sarf ederek, insanlar hayvanların beyinleri üzerinde bir etki yaratabilir, bu nedenle akıllı olan bir insanda daha da fazlasını yapabilir." Kullanması gereken kaldıraç, şartlı refleksidir. Ceza yalnızca acılı çağrışımları yaratma denemesidir. Bedenimizi sistematik eylemle fethettiğimiz bir şey olarak düşünmeliyiz.

Descartes, ahlaki görüşünün sonuçlarını belli ölçüde ele aldı.

İlkece herkes eşittir.

Herkes, eşit muamele görmeli.

Zihin doğrudan bedeninin belirli bir gücünü işletebilir; tutkular hâlâ daha güçlüdür. Fakat dikkatli bir düşünceyle bunun üstesinden gelmek mümkündür. (İnsan, doğaya itaat ederek ona hükmeder.) Herkes, kendi tutkuları üzerinde mutlak güç sahibi olabilir.

Özetlemek gerekirse:

1. Kendine karşı görev özgür olmaktır, yani (a) zihni bedenin tahakkümünden kurtarmak; (b) bedeni zihnin tahakkümü altına almak.

2. Başkalarına karşı görev, bütün insanları kendinin eşiti olarak düşünmektir. Descartes'ta özgün olan şey, herkesin hakikati bilebileceği fikridir, böylece herkesi bilgilendirme görevi vardır. Descartes hizmetkârlarını matematikçi yaptı; biri Descartes'ın hizmetinden ayrıldıktan sonra, bir Hollanda üniversitesine matematik hocası olarak gitti.

Descartes'ın dini: Kendimizi sadece Tanrı ile ilişkili olarak bilebiliriz. Kendimizi tanımadan önce Tanrıyı biliyoruz. Descartes, Tanrı konusunda hakikati bilme gibi bir şey olmadığını söyledi çünkü Tanrı 2+2'nin 4 etmesini ister; Tanrıda zorunluluk gibi bir şey yoktur, aksi takdirde artık Tanrıda herhangi bir faaliyet olamaz ve Tanrı insana göre daha aşağıda olur. Bu şekilde de Tanrı, düşünen bir makine olmaktan öteye gidemez; Descartes, Tanrıya yalnızca saf yargıyı, yani saf iradeyi atfeder.

Tanrı, Platon'daki "iyi" kavramı gibi ideaların ötesindedir. Descartes'ın Tanrı görüşü, tamamen aşkın bir tanrıyı içerir; saf maddeden oluşan dünyada onunla karşılaşmayız. (Descartes, zihin ve beden arasında yaptığı gibi, Tanrı ile dünya arasındaki birlikten ziyade karşıtlıkta ısrarcı davrandı.) Descartes, bir eylem adamıydı, Assisili Francesco ve Stoacılar ise daha çok düşünce tarafındaydı.

Rousseau

Rousseau, erdemle düşünce arasındaki ilişkiyi aynı şekilde sürdürür. İrade ve yargının aynı kaynağa sahip olduğunu düşünür: Birisi bana benim irademi belirleyen sebebi sordu-

ğunda, ben de ona yargımı belirleyen sebebi sorarım, çünkü bu iki neden aslında yalnızca bir tanedir; kişi, oluşturduğu yargılarda etkin olduğu gerçeğini ve de anlama yetisinin sadece karşılaştırma ve yargılama gücü olduğunu doğru bir şekilde anlayabilirse; özgürlüğünün sadece benzer bir güç ya da ona benzer bir şeyden türediğini görecektir; neyin doğru olduğuna karar verdiği ölçüde iyiyi seçer; yanlış bir karar verirse, seçimi kötüdür...”

Kendine karşı görev: Özgürlük.

Başkalarına karşı görev: Eşitlik.

"Toplumsal sözleşme", ideal bir toplum arayışıdır. 18. yüzyılda pek çok insan, toplumun bir sözleşmeden doğduğuna inanıyordu: Rousseau böyle düşünmüyordu.

Ancak adil bir toplum, insanların özgür ve karşılıklı bir rıza ile birbirine bağlanacağı bir toplum olacaktır. Eşitlik, özgürlükten kaynaklanır: Sınırsız özgürlük yetisine sahip olduğumuzda herkes eşittir. Dolayısıyla toplumsal eşitlik, doğal eşitsizliklerin inkarı değildir; cismen eşit olmayanlar zihnen eşittir.

Dolayısıyla, aranacak ilk şey özgürlüktür.

Kant

Daha önce gördüğümüz gibi kesin buyruk onun evrensel olmasıyla tanımlanır. Görev, insanı en yüksek amaç olarak düşünmektir.

Kant'ın dini görüşleri:

Aşağıdaki örneklerde, insanlara şeylerden, araçlardan başka bir şey olarak muamele etmek imkansızdır.

Örneğin, şair Sully Prudhomme'de: "Kimse insanlara bir faydası olmadığı için övünmez." Sully Prudhomme fırıncıyı severdi çünkü fırıncı ekmek yapıyordu, bir duvarcıyı severdi çünkü duvarcı bir ev yapardı. Bu şiir, aslında insanları küçümsemeyi öğretir. Bu temel dünya görüşünde, insanlar arasındaki ilişki, birbirlerine araç olarak davranmaktır. Makul varlıkların ideal toplumunu umarız; burada her makul varlık, diğerleri için makuldür, tıpkı kendi için de olduğu gibi. Kant için, "yapmalıyım" her makul varlık için geçerlidir, her kişi

amaçlar dünyasındaki ahlaki yasayı ister, Tanrı nezdinde bile o hükme varır. Şimdiye kadar Tanrı ancak özgür ve mükemmel bir varlık fikridir.

Burada Tanrının varlığı sorusu gündeme gelir, yani bu dünya ile amaçlar dünyası arasındaki bağlarda. Şöyle denebilir: "İnsanlar sadece maddi değil manevi ilişkiler de kurmalıdır." Ancak bu imkansız, çünkü insanın fiziksel doğası, ihtiyaçlarını hissettirdiği zamanlarda manevî doğasından daha güçlüdür. Örneğin, birkaç gün yemek yemesek ve sonra Sokrates ile görüşsek, onu her şeyden önce bir araç olarak düşündük. Yani, şeyler arasındaki maddi ilişkiler zorunluluktan doğar. Ancak, aynı zamanda amaçlar arasında da ilişkiler var mıdır? Bu, kişinin kendisi ile olan ilişkilerle ilgisi olduğu zaman ahlaki bir sorundur ve genel olarak insanlar arasındaki ilişkilerle bir ilgisi varsa, sosyal bir sorundur.

Sully Prudhomme ona ekmek getiren fırıncıyı bir amaç mahiyetinde sevebilir mi? Bu imkansızmış gibi görünüyor. Kişi bu fikri açık bir şekilde reddetmeyi cazip bulabilir, ancak ahlakın söz konusu olduğu durumlarda bu bir olasılık değil görev meselesidir. Kant: "Yapmalısın, bu yüzden yapabilirsin." Kant'a göre Tanrının varlığına olan inanç, amaçlar ve araçlar dünyası arasında hiçbir uyumsuzluk olmadığı anlamına gelir. Bu, "Tanrı" terimi ile atıfta bulunduğumuz bir yakınlık. Tanrıyı kanıtlayamayız, eğer bunu yaparsa Tanrıyı yok etmiş olur.

Tanrıya inanmak bir görev olur. Dürüst biri şöyle demeli: "Tanrının var olmasını dilerim" ("bilirim" değil, bu saçma olurdu). Erdemli insan, Tanrıyı erdemle kanıtlar. Bu, Tanrıdan gelen erdem değildir, ancak erdemden gelen Tanrıdır.

Tanrıya inanç, Kant için, pratik aklın üç esasıdır. Diğerleri: Özgürlük ve ölümsüzlük inancı, çünkü eğer kusursuzluğa ulaşma sürecindeki bir duraklama olarak ölüme bakılırsa değer yok olur. İdeal ile gerçek (Tanrı) arasındaki ilişki ahlaki anlamda ifade edilir. Zihin ve beden arasındaki birlik ahlaki anlamda ortaya çıkar. Bir ruh ve beden birliği mahiyetinde Tanrıyı düşünemeyiz.

Estetik Duygunun Psikolojisi

"Güzellik, zihnin doğa ile buluştuğu yerdir; zihin orada iyiliğini tanır: İnsanda yüksek ya da alçak şeylerin uzlaştığı gerçek mucizeler orada belirir.
(Alain)

Beden ve Duygunun Rolü

A. Davranış: Güzel olan bedeni etkisi altına alır. Tören, tepkilerimizi güçlü bir şekilde etkiler (bkz. Durkheim).

Dans: Açıkça, yapılan bir şeydir.

Mimarlık: Bir çocuk, içgüdüsel olarak bir katedralde oynamaz.

Müzik: İyi bir şekilde dinleyen herkes ritmi bir ölçüde yakalar. Ritim ve ses iki maddi unsurdur.

Tiyatro: Kişiyi harekete geçirmeyen bir oyun iyi değildir.

Şiir: Anlamı aynı tutarken, birkaç hecesi değiştirilir ve ritim bozulursa, bununla ilgili iyi olan şey ortadan kalkar.

B. Ayrıca, güzel olan ile hoş giden arasında bir ayrım vardır.

1. Süre: Kimse güzellikten bıkmaz. Kimse, duyuların hoşuna giden ve memnuniyet veren bir şeyden bıkmaz.

2. Saflık: Güzellik saf bir zevk verir; bu, herhangi bir koşulda onun zıtlığına dönüşmeyen bir zevktir.

3. Sonsuzluk: Bir ince işten diğerine geçerken takdirimizde herhangi bir değişiklik hissetmeyiz; bu iki iş ne olursa olsun. Örneğin, Bach'ın bir melodisini dinlerken, daha iyi başka bir parça olduğunu düşünüyorsak, şu an dinlediğimiz parçayı gerçekten güzel bulmuyoruz demektir. Güzellik sonsuzluk duygusunu hemen verir.

4. Övme yok: Güzel şeyler duygularımızı derhal etkiler (Romanesk kiliseler; Vergilius'tan daha hoş bir şair olan Homeros). Kant: "Güzellik, kayıtsız tatmin veren bir şeydir."

5. Evrensellik: Güzel bir müzik parçası çalarsa, kişi bunu bütün bir insanlık adına beğenir ve hisseder.

Bu haz evrensel olarak hissedilir. Kant: "Güzellik, evrensel bir cazibeye sahiptir" ya da yine aynı konuya işaret ederek: "Güzellik, tatmin duygusu veren bir şey olarak kabul edilir."

ifadelerini kullanır. Güzelliklerin güzel şeylerin doğasında bulunan bir şey olduğuna inanırız, oysa bir gül koklarken, aslında parfümün nesne ile özne arasında bir ilişki olduğunun farkındayızdır.

Öte yandan, bir güzellik eseri ile karşı karşıya gelince, kendi varlığımızı unuturuz. Artık insan var olmasa bile sanat eserlerinin tüm değerlerini koruyacağına inanırız. Bunlar zihne ait özelliklerdir.

Zihin ve Anlayış

A. Madde forma bağlıdır: düzen, ölçü, orantı, düzenlilik, gizli simetri merkezleri (Gotik katedraller).

Müzik: "Müzik, ruhun matematiğidir, farkında olmadan sayar" (Leibniz). Müzikte temaların değişimi.

Şiir: ritim. Güzellik ile zihin arasındaki yakınlık Yunanlar-da çok açıktı. (Pythagorasçılar).

B. Ancak,

1. Güzellik bir öğretme meselesi değildir.

2. Güzel bir şeyi aşmayız; ama bir fikir veya başka bir şeyi aşarız.

Güzel olan şeyde hiçbir ilerleme yoktur, entelektüel anlamda düzen yoktur, soyutlanabilecek hiçbir ilişki yoktur.

Kant bunu şöyle dile getirdi: "Güzel, amacı olmayan bir amaçlılıktır ve kavramsal ilişkilere bağlı olmayan evrensel bir tatmindir." Estetik mükemmellik konusunda "genel bir fikir" yoktur: Bach'ın melodisini dinlediğimizde, bizim için mükemmel olan odur.

Neyin Güzel Olduğu Konusunda Zihin ve Bedenin Uyumunu

Kant: "Güzellik, hayal gücünün ve anlayışın uyumudur." İki şey bir araya gelir, bir sentez vardır: Güzellik akla doğrudan konuşur, güzellik doğrudan doğruya ve sezgisel olarak düşünce tarafından kavranır. Şimdi temel fark şu: Muhakeme dolambaçlıdır ve sezgisel düşünce bir histen ibarettir. Genellikle, bilginin olduğu yerde, tezahürler duyular yoluyla verilir ve bunların arkasında yatan şeyleri muhakeme ile bulmak zorundayız. Güzellik durumunda kişi, tezahürlerin ardında yatan şeyi doğrudan kavrar. (Örneğin; ölçü sayısını öğrenmek

için kişinin incelemesi gereken bir şiir dizesi, güzel değildir.) Mimaride, onu yapan şeyler, duygularda olduğu gibi kavranır; müzik ritmiyle aynıdır.

Tüm çeşitliliği içinde sanat daima aynıdır, çeşitlilik içinde özdeşliktir. Platon: "Bana öyle geliyor ki, bu gelenek tanrılar tarafından insanlara verildi ve çok parlak ışıyla Prometheus'un armağanı olarak gökten geldi; çünkü her şeyin bir ve çoktan yapıldığını ve her şeyde sınırlı ve sınırsız olduğunu bize öğretir." "Her şey sonlu olan ve olmayanla birlikte doku-
nur" yani, her şeyin bilgisi, iyi tanımlanmış bir karaktere ve sınırsız çeşitliliğe sahip form ve sayıları içerir. İnsanın düşündüğü üzere doğa, sınırlı ve sınırsız birlikte dokuyor ve biz sınırsız çeşitliliği sınırla kavramak zorundayız. Sürekli bir dizi, sınırlı olanı (doğal sayı dizisi) kullanarak sonsuzu kavrayabilmemizi sağlar.

Çeşitlilikteki bu aynılık zihin ve doğa arasında bir uyum getiriyor. Her şeyin sürekli değiştiği bulutlu bir gökyüzü genellikle (her şeyin bütününe etkisine tabi olduğu) düzenli bir şey olmaktan çok anlamamız gereken şeydir. Üstelik, saf aklın değil, kendi aklımızın bakış açısına yerleştirmeye göre, tatmin olmayız, çünkü hiçbir şeyi tam olarak kavrayamıyoruz. Öte yandan, yıldızlı gökyüzünde, kişi zihnin kavrayabileceği bir nesneyi görür. İnsanın ebedi, saf bir şey hissi vardır, çünkü hayal gücü onu kapsamı içine alamaz. Bulutlu bir gökyüzünde, istediğimiz her şeyi hayal edebiliriz. Doğanın bize sağladığı basit ilişkiler çok değerlidir, çünkü bize şöyle demekteler: "Sınırlı zihninizle doğanın enginliğinde hayatta kalabilirsiniz." (Dünyayı anan Pythagorasçıların sevinci) Algılarımızı anlayabildiğimizde ve kontrolünü elimizde tuttuğumuzda büyük bir sevinç duyarız. Sıradan hayatta gerçek düşüncelerimizin ilişmediği şeyler arasında dolaşıyoruz; çünkü bunlar bize çok aşına geliyorlar ve başımızı döndürüyorlar. İşletilebilir simgeler kullanarak ve hesap ederek bu başıboşluğa neden olan şeylerden kurtulmaya çalışıyoruz. Ancak, bu simgeler dünya değildir. İlişkileri simgelerden ayrı kavradığımız zaman çok mutluyuz.

Güzellik, soyut kavramlarla kavranamaz ve hayal gücünün onu tutmasına izin vermez. Bir Yunan tapınağı sentetik

bir birliğe sahiptir; yani sonsuz çeşitliliği bir araya getiren bir şeydir.

Bir sanat eserinin birliği durmadan tehlikede olmalı ve her an korunmalı.

Şimdi farklı sanatlar, farklı güzellik alanlarına geçelim.

Tören: Eğer canlı askerler tahta olanlarla değiştirilirse artık güzelliği kalmayacak. Her an her istediklerini yapmasalar da yapıyor oldukları izlenimini edinmeliyiz.

Dans: Her an tutku ritmi yok etmek üzeredir ancak asla yapmaz.

Mimari: Sonsuz sayıda görünüş oluşturur; alanı keşfetmek için bir araçtır. Bir tapınakta, formlar silsilesi yeterince öngörülmez olmalı, öyle ki ona bir birlik katmamız gerektiğini hissedelim. Bir katedralde, her yön bedenlerimizi belirli bir şekilde tutarak başlar ve yine de bütün bu yönlerin tam bir birliği olduğunu biliriz: Katedralin formu altında sonsuz sayıda ilişkinin olduğundan haberdarız.

Müzik: (a) En basit haliyle: Şarkı. Sözler değişir ve her an resital devam ederken ses değişmiş gibi görünür, ancak aslında hiç değişmez. (b) Enstrümantal müzik: Melodinin değişmesini ve sona ermesini sağlayan şeyin tutku olduğu izlenimini edinmek zorundayız. Bu, Beethoven'da çok belirgindir: Bazen "İşte nihayet tutku patladı" deriz ve ardından melodi geri döner.

Heykel: Mimarlık ile karşılaştırın; bu kendi başına bir sanat değildir.

Resim: Zihni çekici kılan şey, tasarım değildir; kullanılan renklerde uyum olmalıdır.

Şiir: Phaëdra'nın umutsuzluğu mısra olarak patlar; ve yine de her an bağırmandan ibaret olduğu izlenimi verir. Düzenlilik her an tehlike altında ve kazanmak zorundadır. (Bu Racine'de çok iyi fark edilir.)

Doğa: Bir zamanlar doğanın mimari görünüm aldığı zamanlar vardı. (Güzelliği yüceden ayırt etmek zorundayız: Fırtına, ılıman bir deniz vs. yücedir.) İnsanoğlu, yaptığı şeylere benzeyen bir düzenlilik gösterdiğinde doğadaki güzellikleri görür. Doğa, sanatı taklit etmeli ve tersine sanat doğa kadar kendiliğinden olmalıdır. Güzel olan şey, ayırt edilecek bir

form bulunmadığında (bir bakir ormanda olduğu gibi) korku duygusu değil, aşinalık hissi vermelidir. Aşinalık unsuru, var olan ilişkilerden, geometrik bir unsurdan gelir.

İnsan bedeni: Güzel olmak için bir uyum sergilemelidir, ancak soğuk bir uyum olmamalı; hareketler ve tutkular nede- niyle her zaman risk altında olan ve yine de her an korunan bir uyum olmalıdır. Bu en iyi sporda fark edilir.

Sonuç: Sanatın Ahlaki Değeri

Bu, zihnin doğaya inebileceğini bize öğretiyor. Ahlakın kendi, bize, doğru olan düşünceye göre hareket etmemizi söyler. Güzellik, idealin gerçekleşebileceğinin bir tanığıdır.

Çeşitli Konular

Kendini Bilmek

"Kendini bil!" (Sokrates)

"Biz sadece kendimizin tezahürünü biliriz." (Kant)

Giriş

A. Çoğunlukla kendimizi bilmenin gereğinden bahsederiz. Fakat "kendini bilmek" muğlaktır. Bunun farklı anlamları üzerine çalışmalıyız:

1. Kendini bilmek basitçe şöyledir: (a) kendini değiştirmek için kendini bilme, kendini düzeltme. Fakat bu bir araç mahiyetinde bilgi olurdu ve Sokrates kendini bilmeden bir amaç olarak bahsediyordu; (b) neler yapabileceğini öğrenmek için kendini bilme, kendini iyi kullanmak için bilme; (c) insan doğasını bilmek için kendini bilme (Montaigne).

2. Bu konudaki yaygın düşünüşün yanı sıra "kendini bilmek" Yunanlar arasında bir atasözü haline gelen ve tüm bilgeliği muhafaza eden Delphi tapınağının girişinde yazılı olan bir kuraldı. Bu sözde nasıl bir anlam olabilirdi? Şunu kastettiği anlaşılıyor: "Neden bana doğanın, geleceğin sırlarını sormak için geldin? Tek yapman gereken kendini bilmek."

3. Sokrates bu sözü bir düstur olarak almıştı. "Kendini bil" buyruğu, bir araç değil, kendi başına bir amaç olduğunu çok iyi gösterir: Sokrates için bu, dış şeyler hakkındaki bilgiye karşı, tüm düşüncenin nihai amacı olarak düşünülen kendini bilmedir.

İlk kabulleri bir tarafa bırakalım ve en bilgece olan sonuncuyu ele alalım.

B. Bu soru neden ilginç? Dış şeylerin bilgisi, gerçek bir fayda vermez ya da en azından insanlar için kendini bilmek-

ten daha az fayda verir. Dahası, kendini bilmek, düşünce ve eylemlere değer veren tek şeydir.

C. Ancak kendini bilmek mümkün mü, mümkünse nasıl? Sıklıkla kendimizle ilgili yanıldığımızı düşünürüz; bu durumda kendini bilmek, cepte sayılacak bir şey değil. Bazı insanlar, Kant'ın söylediği gibi imkansız olduğunu bile düşünmüş: "Biz sadece kendimizin tezahürünü biliriz." Başka soruya geçmeden önce bu sorunun çözümünün kaçınılmaz olduğuna dikkat çekerek girizgahı bitirelim.

I. "Benlik" arayışı

A. Karaktere dair birkaç satırla başlayalım. Başkaları bizi karakterimize göre yargılar.

B. İlgözlem:

İlk bakışta, sanki bu bizim için her şeyi açığa çıkarır gibi görünüyor: Benlik ve benlik olmayan şey. Burada benliğe ait olup olmayan şeylere bakalım. İrade mi? Akıl mı? Onları kavrayamazsınız. Tesir halleri mi? Bunlar edilgen şeylerdir ve yalnızca geçmişteki tesir hallerini sezebiliriz, bu nedenle iki bakımdan da bize ait değiller.

"Zaman ve benlik" üzerine son bir paragrafla bitirelim. Şu andaki ben ile bir yıl, bir ay, bir gün, bir saat önceki ben arasında ortak noktalar nelerdir? Bir andan diğerine var olan bir benlik parçası var. "Benlik" terimi kaybolur, anlamı yoktur. Yani sorunun kendisi yok. İlk bölümün sonucuna varıyoruz: "Benlik anlamsız bir terimdir."

II. "Benlik" olmadan düşünce

Benliğimizi yok etmekle ne kaybettik?

A. Eylemlerimizi kaybettik. Artık yaptıklarımıza atıfta bulunamayız. Eylemlerimizden pişmanlık duymaktan veya memnun kalmaktan aciz kalırız, onları emin olduğumuz bir şey olarak düşünemeyiz çünkü geçmişte birçok kez yaptığımız şeyler bizim için oldukça garip hale gelecektir.

Eylemlerimizi yönlendirmeyi bile düşünemeyiz; gelecekteki eylemlerimiz bize ait olmaz. Oysa, tüm eylemler şimdi ile geçmiş arasında bir ilişki. İnsan tüm çalışmalarını gelecek vizyonu ile yapar; çalışma her zaman şimdi ile gelecek arasında bir köprü oluşturur.

Eylem fikri kaybolur; çünkü bir eylem devam eden bir

şeydir, zaman içinde koordine edilen tutumlar silsilesidir. Dolayısıyla, yalnızca eylemlerimiz bize ait olmaktan çıkmaz, var olmaları da son bulur, benlik ile aynı anda yok olurlar.

B. Düşüncelerimizi kaybederiz.

Benlik ile ilgili tüm düşüncelerimizi kaybederiz.

Bu olur çünkü tüm düşünceler özne olarak bir "ben" barındırır. Kant: "Farklı temsilleri yalnızca tek bir bilinçte kavradığım için onlara *benim* temsillerim derim; çünkü aksi takdirde, bilincinde olduğum temsiller kadar ve o kadar renkte bir benliğe sahip olacağım."

"Bilincin sentetik birliği, tüm bilgilerin nesnel bir şartıdır. Bir nesneyi bilmek için sadece ona ihtiyacım yok, aynı zamanda benim için bir nesne haline gelmesi adına her duyulur sezgiyi (duyu) ona atfetmek zorundayım."

Her düşünce bir ilişki gerektirir ve her zaman bir "ben" bu ilişkiyi yapar.

Hiç kimse için gri olmasaydı "Duvarlar gri" demenin hiçbir mantığı olmazdı.

Kendinden şüphe eden öznedir ve düşüncenin böyle inkâr edilmesi aslında yine bir düşüncedir.

III. Ben ve kendi

"Ben" herhangi bir hissin, herhangi bir hareketin, vb. parçası değildir ama yine de her duygu, her eylem, vb. onu var-sayar. Sahte bilge "ben" ile "kendi" ayrımı yapamaz; günahkar yapar; pişmanlık, eylem seviyesinin üzerine yükselir. Yani:

A. Kendimiz hakkında bildiğimiz her şey aslında yalnızca tezahürdür (eylemler - hisler - düşünceler).

B. Fakat zaten bu, ne olduğumuz ile ilgili olumsuz bir bilgi şekli. Bu nedenle Sokrates'in kıstası bir anlam taşıyor. "Ben" ile "kendi" arasında ayrım yapmak onun için varoluşun amacı olacaktır. Bunun nasıl bir şey olduğuna bakalım:

1. Düşünceler için: Kişi, yalnızca düşünceyle arasına bir mesafe koyarsa onu yargılayabilir. Şüphe, düşünen öznenin kendi düşüncelerinden ayrılarak nihayetinde onları inceleyebileceği anlamına gelir. (Kendimizi bir düşünceyle karıştırırsak kayboluruz.)

Dolayısıyla, düşüncelerde "kendini bil" buyruğu "kendini

düşüncelerininle özdeşleştirme" anlamına gelir. Örneğin, bir matematikçi üzerinde çalıştığı teoremlerde, formüllerde vs. sık sık kendini kaybeder.

Günümüzde bilim, bilinçten yoksunluğa neden olur.

2. Duygular için: Kişinin kendi duygularından kopması gerek. Turenne örneği: "Titriyorsun, ceset!" *Phaidon* diyalogunda şunlar söylenir: "Ruh kendi arzularıyla, kendi korkularıyla, kendi kızgınlıklarıyla, sanki kendisine ait değilermiş gibi konuşuyor." Bağışlama, kişinin kendini kininden ve nefretinden ayırdığı bir eylemdir.

3. Eylemler için: Eylemde "ben" ile "kendi" arasında ayırım yapmaktan kasıt, kendi eylemlerini değerlendirmek ve eylemde hiçbir zaman kaybolmamaktır. Kendi eylemlerimizi artık kendimizle ilişkili değil, nesnel bakımdan düşünmeliyiz. Örnek: Bir hırsız kendini zenginleştirmenin aracının bir şeyler çalmak olduğunu düşünüyor; onun hatası eylemine yalnızca kendi açısından bakması.

Sonuç:

Her koşulda, bir insan olmak, "ben" ve "kendi" arasında bir ayırım yapmayı bilmektir. Bu çalışma durmaksızın yapılmalıdır. Sokrates, fiziği kullanarak kendini tanımak için Sokrates'i ve fiziği uzlaştırdı.

Illī mors mala incumbit
Qui nimis notus omnibus
Ignotus moritur sibi.

Ölüm başkalarınca iyi tanınır
kendi kendilerine yabancı kalan
kimselelere çok ağır gelir.

Hakikat Sevgisi

Giriş:

Aşık bir paradoks: İki fikirle karşı karşıyayız: sevgi ve hakikat. Sevgi, duygulara ait olan bir şey, hakikat ise zihne. Burada asıl zorluk şu: "Zihnime ait bir şey bir duyguyu uyandırıyor."

I. Klişeler

Tüm insanlar hakikati sever. Bilim insanlarının araştırmaları: Balzac'ın *Mutlağın Peşinde* eserindeki Balthazar Claes; Arşimet; kâşifler, araştırmacılar, vb.

II. Hakikat sevgisi altında kendilerini gizleyen tutkular: gurur; kibir; bir koleksiyoncunun (tarihçiler), bir kumarbazın (Klaes) tutkusu; macera sevgisi (kâşifler) vs.

O halde hakikat sevgisi aslında çok zayıftır. Sevilen şey hakikat değil, haz veren şeydir. Hoşa giden şeyin hakikat olduğuna inanırız ve buna içtenlikle inanırız.

İnsanların yaptığı hataların kaynakları, diğer tutkularına nispetle hakikati sevmelerinin güçsüzlüğünden ibarettir.

III. Yine de bizi ilgilendirmeyen bir şey olsaydı hakikati aramazdık. Hakikati aramak, zorunluluk gereği, daha yüksek bir sevgi eşliğinde gerçekleşir. Bu sevgi nereden geliyor? Düşük her duygudan. Hakikat sevgisi, kendimizi tutkulara körü körüne kaptırmadığımız zaman o tutkuların tepki olarak ürettiği sahtelikten nefret etmektir.

Phaedra, öyle bir saflık sevgisi ile ölür ki, dünyasını hayatındaki tüm sahteliklerden arındırmış olmaktan mutluluk duyar. Son olarak, bunu gerçek fencilerin (Arşimet) yaşamlarıyla ilişkilendirin; matematik, düşüncelerine biraz düzen vermek için yapacakları en iyi şeydi.

Sonuç: Hakikat, bir arınma aracıdır. Hakikat güneş ışığıdır (Bkz. Platon); onun değerini vazeden "İyi"den gelir (bkz. Platon, *Devlet*, VII. Kitap). Hakikat, saf düşünceden doğan bir eserdir, sırf şeylerin ifadesi değil. Hakikati şeylerle olan ilişkisini göz önüne alarak düşünmeye başlarız; zihinle ilişkili değerini göz önüne alarak düşünmeyi bitiririz.

Fedakarlık

A. Hazdan fedakarlık.

Makul biriysek, böyle bir şey yoktur çünkü aklın üstünlüğü bir fedakarlık değildir; ve eğer makul değilsek ve hazzı feda ediyorsak, bunun nedeni, daha güçlü olan başka bir hisle bunu yapmak zorunda kalmamızdır.

B. Kendinden fedakarlık.

İlke: Her türlü kendini küçümseme kötüdür. Fedakarlık intiharla ilgilidir. Düşünce, her tür iyinin şartı olduğu için,

kendi düşünce gücüne zarar vermek her zaman kötü bir şeydir. Bilinçli düşünceye yönelik olmayan herhangi bir yetenek kınanmalıdır.

Felsefe ve Metafizik

Metafizikten başka felsefi bir araştırma yoktur. Fakat metafizik araştırma iki şekilde düşünülmeli: ontolojik ve eleştirel bakış açısı. Bilimsel, ontolojik ve eleştirel bakış açıları arasındaki ilişkiler:

Bilim: Şeyler arasındaki niceliksel ilişkilerle ilgilidir.

Ontolojik bakış açısı: Kişi, Tanrının bakış açısına sahiptir. Bizzat şeyleri bildiğimizi ve onlara dair bilgimizle onları kıyasladığımızı varsayabiliriz.

Eleştirel bakış açısı: Bilimsel çalışmada ortaya konan şeyin bilincine varmaya çalışırız. Eleştirel bakış açısı, bizzat bilim ile o bilime dair sahip olduğumuz yetkin yöntemi karşılaştırmaya çalışır. Ontolojik bakış açısı saçma olmasına karşın bu bakış açısı oldukça mantıklıdır. Eleştirel filozoflar: Platon, Descartes ve kavramı ortaya atan Kant.

Bilginin Göreceliği

I. Aranması gereken şey, iki kelimenin farklı anlamları.

II. Farklı alanlar:

A. Saf duyum: Öznellik

B. Algı: Şeyler bizden bağımsız görünür, ancak her şeyi belirli bir bakış açısı veya perspektiften görürüz.

C. Bilim: Perspektifi kaldırmaya çalışır. Mutlağa ulaşmış görünür. Fakat, aslında, zihinle olan ilişkisi itibarıyla görecelidir.

III. Tartışma: Bu, bilgiye karşı bir iddiadır, ama gerçekte değil görünürde. Aslında, "mutlak" bilgi ideali dünyaya tabi olmak demek. Bilginin değeri, göreceliğindedir ve hatta dünyayı zihinle ilişkilendirerek ona bir değer verir.

Hata

Buna iki şekilde bakılabilir;

1. Dışarıdan: O zaman gerçeklikle çatışma olurdu.

2. İçeriden: O zaman düşüncelerdeki tutarsızlık olurdu.

Platon, hiçbir yöntem olmadan gerçekliğe ulaşan insanları, düz bir yolda yürüyen kör bir adama benzetir. Aynı şekilde, Stoacılar güpegündüz, vaktin gündüz vakti olduğunu söyleyen bir deliden bahsederler. Herhangi bir deli rastgele ona ulaşabileceği için gerçekliğin kendi başına bir değeri yoktur. Dolayısıyla, "doğru düşünce" ile "sahte düşünce" arasında bir kez ayırım yaptıktan sonra, "iyi düşünme" ile "kötü düşünme"yi ayırt ederiz. Hata, günaha dönüşür.

Zaman

Giriş:

Zaman insanoğlunun düşünebileceği en derin ve en trajik konudur. Hatta diyebiliriz ki trajik olan tek şey. Tahmin edebildiğimiz tüm trajediler, sonuçta tek bir trajediye dönüşür: Zamanın geçmesi. Zaman da tüm köleleştirme türlerinin kökenidir.

Varlığın hiç olduğu duygusunun kaynağı budur. Pascal bunu çok derinden hissetti. İnsanın düşünmekten korktuğu şey, zamanın geçiyor olmasıdır. "Eğlence", zamanın akışını unutturmak içindir. İnsanlar gelecek kuşağa bir şeyler bırakarak kendilerini ölümsüzleştirmeye çalışırlar, fakat bunlar eşyadan ibarettir.

İnsanın sonsuzluğa karşı konulmaz bir meyli olduğunu söyleyerek tartışmayı bitirebiliriz. Asla zamana tabi olmayan insan düşüncesi (bilimsel yasalar) ile insan yaşamı arasında çözülmeyen bir çelişki vardır.

Güzel olan her şey sonsuzluğa işaret eder. İnsanlara karşı hissedilen saf duygular: sevgi, arkadaşlık, tesir. Bu duygular yalnızca ebedi olarak düşünülmele kalmaz, aynı zamanda nesnelerini ebedi görürler. Dolayısıyla, zamanın geçmesine karşı çıkmayan hiçbir şey yok içimizde ama içimizdeki her şey de zamana tabi.

I. Zamana boyun eğme:

A. Şimdi: Geleceğe ve geçmişe bağlanan tüm düşünceleri silersek düşüncemizden geriye ne kalırdı? Hiçbir şey kalmazdı. Dolayısıyla sahip olduğumuz şey, şimdi, var olmayan bir şeydir, hemen geçer; bu yalnızca bilinç için geçmiş bir şey

olarak belirir. Dolayısıyla, zamanın kanunlarına göre gerçek bir varoluşumuz yok. Zamanın bu uçucu karakteri, yaşamın bir rüya olduğunu, dış dünyanın var olmadığını hissetmemizin nedenidir.

B. Düşünce: Geçmiş, arkamızda kalan bir şey olarak düşünülür. "Dün yağan kar nerede?" Geçmişin hiçbir varlığı yok; geçmiş geri alınamaz ve şimdiye kadar olduğu gibi böyle kaçınılmaz bir karakteri var. Geçmişten edindiğimiz fikir kaçınılmazlık fikridir.

C. Gelecek: Şans gibi görünüyor ve aynı zamanda kör bir şey gibi görünüyor. Yani, tam anlamıyla bir çaresizlik söz konusu: Şimdi üzerinde hiçbir etkimiz olamaz, çünkü var (mevcut olduğu anda bu bir olgu); geçmiş hakkında hiçbir etkimiz olamaz çünkü artık yok; gelecek üzerinde hiçbir etkimiz olamaz, çünkü henüz mevcut değil.

Eğlenceyle çaresizlik duygusundan kaçmaya çalışırız: yanlış bir şey yapma heyecanı; sarhoşluk içinde rahatlama ararız (Bunlar sıradan motivasyonlar; bunlar yüksek seviyede de olabilir: örneğin kendinden vazgeçme).

II. Karşı Görüş

A. Zaman gerçek, gerçek olan tek şey, çünkü dünyanın bir rüya olduğunu düşünsek dahi, zamanın geçmesine tabi olan bir rüyadır. Yani, zaman tüm hakikatlerin kaynağı olmalı.

Kant: "Zaman, aprioridir ve sonuç olarak evrenseldir."

Bergson'un bir paradoksunun üstesinden gelmeliyiz: Zaman ve süre arasındaki karşıtlık (form ve madde). Zaman soyut bir şey, süre fiilî. Ancak Bergson form ve maddeyi karıştırıyor. Gerçekten evrensel olan tek şey zaman. Zaman "apriori" bilginin kaynağıdır. (Önce olan şey, sonra olamaz. Zaman döndürülemezdir. İki zaman arasında sonsuz ara nokta vardır vb.) Süreklilik fikrini veren ilk şey budur.

B. Zaman ebediyet içerir. Geçmiş ile gelecek arasındaki ilişki ebedidir; zamanın geçişi bile ebedidir.

C. Soyut düzen biçimine indirgenmiş zaman, tüm ebedi hakikatlerin kaynağıdır.

D. Zaman fikri, geleceği kavramak anlamına gelir: Ahlaki açıdan önem taşıyan nedensellik fikri.

III. İnsanın zayıflığı ve gücü. Yöntemli eylem, zamana

ebediyet kazandırır. Olası iki tutum vardır: Ya kişi, zamanın akıp gitmesine (tıpkı elinde bir yün yumağı olan küçük bir çocuk gibi) izin verebilir ya da onu doldurabilir; bu, geçen anlara ebedi bir değer katar.

Ölüm, ebediyete geçiş olarak düşünülürse, hayatta ebedi bir şey olduğunu düşünmek zorunludur. Mallarme: "Sonunda, ebediyen kendine dönuştü."

Dolayısıyla insanın yüzleşmesi gereken tek sorun, zamana karşı mücadeledir.

Sezgi ve Tümdengelim

"Sezgi" sözcüğünün farklı anlamlarına bakalım.

Sezgi dolaysız düşüncedir. Kant için: "duyusal sezgi" var, ancak entelektüel sezgi yok. ("Duyusal sezgi" duyarlıkla ilgilidir; ya biçimle: uzay ve zaman, ya da içerikle: duyular.)

Descartes için sezgi, bir eylemdir, bu sayede bir bağı kavrarız.

Bergson için sezgi, yaşamsal gayretle birlikte sempatidir. Akıldan bağımsız olarak şeyleri kavrayabildiğimiz durumlarda sezgiler var.

Sıklıkla kabul gören anlamda bu bir sezme içgüdüdür. Bu farklı anlamları birleştiren şey zihnin dolaysız algılamasıdır. Kısacası, "dolaysız düşünce" ile "zaman alan düşünce" karşıtlığı çıkar.

Sonuç olarak: Bu iki düşünce biçiminin değerini ve sınırlarını, hangi yönden birlikte gideceklerini bilmeli vb.

İnsanlar için, her şeyi aynı anda düşünmemek bir noksanlıktır. Sonsuz Ruhun her şeyi sezgilerle düşünebileceğini kavrarız.

Takip edilmesi gereken sıra: I. Descartes; II. Kant; III. Bergson ve sıklıkla kabul gören anlam (Tümdengelimle ilişkinin en belirgin olduğu anlamlardan en az olduğu yere varıyoruz).

1. Descartes

Sezgi sınırı: Her seferinde yalnızca bir ilişki kavramak mümkün. Zaman zorunluluğu, düşünceyi kendine yabancılaştırır (Bilmiş olmak, bilmek değildir). Bu tür bir şey modern bilimde giderek daha karmaşık hale gelmekte.

2. Kant

Sınır: entelektüel bir sezgi yoktur. Entelektüel gerçekliği yakalayamayız; kanıt ve doğrulama, bunlar iki ayrı şeydir. Tüm sezgiler, duyarlık biçimlerine tabidir: İnsan, uzay ve zamanın dışında olan hiçbir şeyi kavrayamaz; düşüncedeki tüm gelişmeler, apriori (aritmetik, geometri) veya aposteriori (deneyim) duyuşal sezgilere bağlıdır. (Apriori duyuşal sezginin analizi: Saymanın tek yolu kişinin parmaklarını veya nesneleri kullanmasıdır. Bu sezginin malzemesi zamanın kendidir.)

3. Sıklıkla kabul gören anlam ve Bergson'un anlayışı.

A. Verilen önceki örneklerde olduğu gibi çıkarım aşamalarını oluşturanlar değil, tümdengelimden daha hızlı gerçekleşen ve daha ileri gidenler olmak üzere farklı sezgi türleri var gibi görünüyor. Örnekler: aniden keşfedilen sorunlar; bilimsel buluşlar; ispatlanamaz hakikatler bilgisi; insan doğası bilgisi.

B. Bergson için, sezgi, evrenin gizli işleyişi hakkında bilgi olurdu. (Bergson sıklıkla kabul gören anlamı aldı ve ona metafizik bir anlam kazandırdı.)

Sonuç:

1. Estetik: sezgisel bilgi, bizim için asla ulaşılamayan bir idealdir. Estetik duygu, bu ideale erişeceğimiz anlamına gelir; ancak asla erişemeyiz. Bu nedenle güzellik daima acı verir. Güzel, bizi ilahi düşüncenin farkına vardırır.

2. Metafizik: Herhangi bir şeyi bizatihi olduğu gibi algılayamayız (entelektüel sezgi yoktur), sadece eş değerlerini tümdengelimle yeniden inşa etmeye çalışabiliriz. Zihin asla nesnesi ile temas halinde değildir. Tezahürlerin mümkün en iyi açıklamasını vermek zorunda olan sıkıcı yapılara yani hipotezlere tabiyiz. Burada, diğer her yerde olduğu gibi, insanlık durumu, asla erişilemeyen ve hatta tasavvur bile edilemeyen mükemmel bir yöne doğru ilerler. İnsan haysiyeti bunu dikkate almak demek. Bundan kaçmak istersek, daha da derine batırız. (Pascal: Melek olmak isteyen, canavar olur.)

3. Ahlak: Ahlak yasası kanıtlanabilecek bir şey değildir; bunun entelektüel bir sezgi olduğunu söyleyebiliriz. Kanıtların anlamı, bu tür bir sezgiye bağlıdır.

İçgözlem, İstemli Eylemleri ve İstemsiz Eylemleri Ayırt Etmemize Yardımcı Olur mu?

Giriş:

Kişinin kendi ile olan ilişkileri bağlamında sorunun menzili. Bir kişi, kendi erdemine dair doğrudan bilgi sahibi olabilir mi? İradeyi, tutkulara benzer bir güç olarak düşünebilir miyiz ve irade o tutkuları aşabilir mi? Yani tutkularla aynı seviyede, düşüncenin doğrudan kavrayabileceği bir varlığı olan şey gibi? Cevap evet gibi görünüyor: Cesur eylem...

I. "İstemli eylemler" ve "istemsiz eylemler" arasındaki fark.

A. "İstemsiz eylemler": mekanik refleksler, kişinin iradesine karşı yapılan şeyler, sakarlık eylemleri.

B. "İstemli Eylemler"

1. Maksatlı eylemler (örneğin: yürüyüş yapma, tiyatrodaki alkışlama).

2. İş, çok fazla dikkat ve çaba gerektiren bir çalışma olduğunda istemli olur.

3. Bir kahramanlık eylemi (işkenceye direnme).

B'deki örnekler arasında ortak bir nokta var mı? Bu durumda irade, muhakemeli düşünce ile olgu arasındaki ilişki olacaktır, çünkü düşünce olguyu belirler. Olgu bir insanın zihninde vardır ve insan onu maddi gerçekliğe aktarır.

II. A. 1. İstemli eylemler gibi görünen mekanik refleksler: yeme, düşerken kolunu uzatma, yürüme, camı kapatma, tiyatrodaki alkışlama.

Bütün bu durumlarda, yargının belirlediği düşünülen eylemin kendisi gerçekliği belirler. Tiyatrodaki alkışlama durumunda, Durkheim'ın işaret ettiği toplumsal taklit gücünü not etmek gerek. Törenlerde insanlar, yalnız olduklarında tekrar yaşayamayacakları ya da böyle anları yeniden düşünmek dışında tekrar edemeyecekleri zevk duygularına sahipler. Bir dinde, kitlesel duyguların birey üzerindeki etkisini buluruz. Savaş durumunda da bu hemen hemen aynıdır, kahramanca şeyler yapan savaş karşıtları görülebilir.

Edebiyattan örnekler verebiliriz: Polyeucte bile inancını değiştirme hevesinde toplumun etkisi altındadır. (Durkheim,

istemli denen eylemler ile istemsiz denen eylemler arasındaki farkı şöyle düşünüyordu: İstemli denen eylemler, bireye toplum tarafından yerleştirilmiş tepkilerin sonucudur, istemsiz denen eylemler de yalnızca bireyden gelen eylemlerdir.) Böylece, düşünce ve eylem arasındaki ilişki tersine çevrilir. Düşüncenin eylemi belirleyen rolü bir yanılısamadır.

2. Buna rağmen, düşüncenin eylemi belirlediği durumlar var mı? Muhakeme, kişinin kanıtlamadığı kavramlara dayanır; dahası, çoğu kez şansa bağlıdır: Matematiksel ispatlarda sıklıkla inşalar ortaya koyarız ki onları da zaten yapınca anlarız. Cebirde de böyle olur. Dolayısıyla, matematikte bile, düşünce eylemi takip eder. Bu nedenle iradeyi sadece düşünce ve eylem arasındaki ilişkide arayamayız.

B. O halde, içgözlem iradeyi yalnızca eylemde mi arayacak? Nedensiz davranışta mı? André Gide iradeyi tamamen keyfi şeylerde arıyordu. Ancak nedensiz diye bir şey yok: Ben "Özgür olduğumu kendime kanıtlamak için bunu yaptım" dersem, bunda bir amaç vardır; aksi halde, faydası olmayan eylemler reflekslerdir.

C. Peki, içgözlem iradeyi yalnızca düşüncede arayabilir mi? Müzakere eylemi hariç tuttuğundan tartışmada hiçbir irade yoktur. Jean Valjean örneği: Bütün gece düşünüyordu, hiçbir şeye karar veremiyordu ve sabahları bir an bile düşünmeden hareket ediyordu.

İkinci kısmın sonucu: İrade mevcut değildir bu yüzden erdem de yoktur. Düşüncenin yalnızca takip edebileceği kör bir mekanizmanın tutsaklarıyız.

III. Bütün düşüncelerin değeri hakkındaki bu şüphe bile işe yaramaz.

Şüpheye ve onun farklı çeşitlerine bakalım:

Matematik: Bu düşünceleri farklı bir düzene yerleştirmek için reddetmek demektir.

Eylemde: Refleksler düşünceleri doğurur. Özgür olmak, onlara inanmamak demektir ve bu yaptığımız şeyi değiştirir. (Özgürlük, var olmanın bir yoludur.)

Goethe: "Kişi yalnızca hatalarını biliyor, doğru hareket etmeyi bilmiyor." (Sporda beceri, bir müzik aletinin çalınması vs. için bunu uygulayın.)

Sonuç: Erdem, kişinin kendi hatalarının farkındalığıdır. Alakgönüllölük, yaygın kabul görenlerden farklı bir anlam kazanır; entelektüel bir erdem haline gelir. Erdem, kendini fark etme ile gelir ancak bunun ima ettiği farkındalık, hatalı, istemsiz olanın farkındalığıdır. Anlayan iradedir, irade anlamaanın bir nesnesi değildir.

İrade ve erdemi anladığımıza inandığımız her sefer bir yanılsama içine düşeriz. Gurur, her şeyden önce, entelektüel bir hatadır.

Dikkat

Giriş: Konunun önemi.

Dikkat, her şeyden önce, insanları hayvanlardan ayıran şeydir. Zihin veya bedenin bir parçası mıdır? Ya da daha ziyade zihne veya bedene bağımlı mıdır?

1. Kendiliğinden dikkat:

Duygular daima kendiliğinden dikkate sebep olur (korku, dehşet vb.).

Psikolojik belirtiler: Artık başka bir şey düşünemeyiz.

Fizyolojik belirtiler: hareketsizlik, gerginlik, nefesini tutma.

Bu dikkatin tek çeşidi mi?

2. İstemli dikkat.

Geometride bir probleme ya da bir yazıya gösterilen dikkati analiz edebiliriz.

Fizyolojik belirtiler: Sessizlik.

Psikolojik belirtiler: Başka bir şey düşünmemeye çalışırız, yani kendiliğinden dikkati bastırırız; çünkü bir dikkat diğerini dışlar.

İstemli dikkatte, gerginleşmekten kaçınır ve daima istemli dikkatin kendiliğinden bir dikkate dönüşmesini önlemeye çalışırız.

3. Zihin ve bedenle ilişkisi açısından dikkat:

Dikkat fenomeninde, bedene nispetle zihnin oynadığı rol kontrol rolüdür: Emir vermez, ancak yalnızca bazı şeylerin yapılmasını engeller. Zihin sahip olmak istediği düşünceleri seçmez, ancak kesmek istediği düşünceleri keser.

Sonuç: Dikkatin nemi:

1. Düşünce ile ilgili olarak, hataları önler.
2. Duygularla ilgili olarak, aldanmayı önler.
3. Eylemle ilgili olarak, günahı önler.

Paul Valery'nin *Eupalinos* eserinde, sanatsal yaratımda dikkat analizi bulunabilir. Bir sanatçı kendisi için bir sessizlik ortamı yaratır ve böylece ruhun güçleri bir araya getirilir, ancak sanatçı ilhamın kendinden sorumlu değildir; ilham, yarattığı muallak andadır ve bu an asla yeterince uzun sürmez. (Descartes'ın *Meditasyonlar* eserinin doğmasına neden olan şüphe ile karşılaştırın.) İlhamı mümkün kılan şey, onu disipline etme ve onun efendisi olma gücüdür.

İrade ve Duyguların Hayatı

İrade, duygularda hangi rolü oynar? Özellikle, daha yüksek duygular oluşturmak veya geliştirmek için ne yapabilir? İrade, düşük olan duygulardan daha yüksek duygular geliştirebilir, ancak onları yaratamaz. Ona ait olan daima kontrol gücüdür.

A. İrade, duyguda saf olmayan her şeyi ortadan kaldırabilir. Saf olmayan her şeyi tanırız çünkü kendimize karşı samimi olmamızı engeller ve bu bakımdan çelişkilidir.

Kendi muhasebemizi yapmaya, kendimiz hakkındaki hükmü uygulamaya ve duygularımızı hakiki hale getirmeye alışmalıyız.

Örnek: Sevgi ve dostlukta, eğer duygular saf değilse, sevilen nesnenin kendi yaşamına sahip olduğunu unuturuz.

İki varlık arasındaki ilişki tersine çevrilebilmeli; eşit bir temelde olmalılar.

Dolayısıyla, duyguyu arındırmak, neredeyse tamamen düşünce alanına ait olan bir şeydir.

B. Öte yandan, gerçek hissi niteleyen şey sadakattir. İrade sadakati biraz olsun etkiler mi? Kişi şartlı refleksler oluşturabilir: Sevdiğiniz kişinin adını yazın, en çok sevdiği şeyleri tekrarlayın, sevilen kişinin bizi yaparken görmeyi sevmediği şeyleri asla yapmayın.

Özetle: Daha yüksek bir duygu, iki şey tarafından fark edi-

lebilir: hakikat ve sadakat. Hakikat düşünceye, irade ise eyleme aittir. İrade, herhangi bir şeyden hareketle daha yüksek duygular asla yaratamaz; ancak her zaman daha düşük duygular geliştirir. Bu nedenle, aslında, her zaman onları yaratabilir.

Duyguların Yaşamında Düşüncenin Rolü

Giriş:

Düşünce duyguları yönetmezse, duygular düşünceleri kesinlikle yönetir.

Bazı filozoflar (fideistler) düşüncelerin yalnızca duygulardan ibaret olduğunu düşünürler. Ama eğer bu doğruysa tamamen edilgen bir durumdayız.

1. Hayat olguları mahiyetinde duygular. Düşüncelerin duygulara boyun eğmesi.

A. Duygulara nispetle düşünce özgürlüğü bir yanılsamadır.

Spinoza: "Sinirlenen bir çocuk özgürce intikam alacağına inanır."

Leibniz: "Rüzgâr gülü düşünebilseydi, bunu yapmak istediği için döndüğünü söyleyebilirdi."

B. Duygular bize dış rastlantılardan gelir. Spinoza'nın analizi: Doğanın güçleri insandan sonsuz derecede çok daha güçlüdür. Bu nedenle, insanın duygulara sahip olmaması düşünülemez.

Temel duygular sevinç (daha büyük bir yetkinliğe geçiş) ve hüzündür (karşıtı).

Bir şey bedenimizin eylem gücünü arttırdığında veya azalttığında, aynı şeyin fikri ruhumuzun düşünce gücünü artırır veya azaltır. Sevinç ve hüznün, bir bütün olarak dünyayla ilgili unsurlardır. Sevgi, dış bir neden fikrinin eşlik ettiği sevinçtir, nefret ise dış bir neden fikrinin eşlik ettiği hüznün. Herhangi bir şey kazayla sevinç ve hüznün sebebi olabilir.

C. Bütün hayatımız, duyguların etkisi ile sürekli şansa tabidir.

2. Duyguları anladığımız takdirde onlardan kurtuluruz. Bu durum, her şeyden önce, nesnenin duygudan (aşk, korku, öfke) bağımsız var olduğunu anlama meselesidir.

Örneğin, Phaedra için, Hyppolytus mevcut değildir. Öte yandan, Cinna'daki Augustus, yalnızca Cinna'ya karşı tutumunu değil, aynı zamanda Cinna ve diğerlerinin, kendinin geçmişteki suçlarına karşı tutumunu da anlıyor. Antik çağda insanlar kötü haberler getiren birine kızıyorlardı (şimdi dahi doğal bir tepki); mesele, haber ile haberci arasında zorunlu bir ilişki bulunmadığının anlaşılması meselesidir. Dolayısıyla his hâlâ orada, ancak kendine mahsustur.

3. Saf duygular, yani akılcı düşünceyle uzlaşanlar ve çelişmeyenler.

Kişi, duygularından vazgeçmek yerine, aklın onaylayabileceği şekilde onları bir şeyle ilişkilendirmeli. O zaman tutkulu aşk platonik aşka dönüşür, korku tehlike karşısında hevese dönüşür, öfke esas nesnesine göre cömertliğe dönüşür ve kendine karşı öfke olmaya meyleder, korku hayra dönüşür.

Tüm duygular sevgi doğurabilir. Saf duyguların temel niteliği değişmezliktir (ki bu da aklın esas niteliği).

Sonuç: Düşünceye nispetle duyguların değeri. Duygular asla düşünceye huzur vermez, düşünceyi daima kendilerini saflaştırmaya zorlar. Düşünce duyguyu ya tamamen öznel (Descartes) ya da tamamen nesnel (Dante) yapar.

Edebi Yaratımda ve Bilimsel Düşüncede Hayal Gücü

Giriş: Ortak fikirler.

A. Hayal gücü her çeşit temsili üretir: "Yaratıcı muhayyile"

B. Kendisine verili malzeme ile yola çıkar: "Yapıcı muhayyile."

Bu ikisi, edebiyatta ve bilimlerde rol oynar, görünürde farklı olsa da konuyu daha yakından incelediğimizde rollerin benzediğini görürüz.

I. Edebi yaratım ve bilimsel yaratımla ilgili yaygın fikirler:

A. Hayal gücü, edebiyatta aranan temel şeydir. (Roman-tikler).

B. Bir fenci ise olguları ele alan biridir.

C. Yine de fenci, romantik şairle çok yakından ilişkili görülebilir. Fencinin de bereketli bir muhayyileye ve ilhama ihtiyacı var (dünyanın kökeniyle ilgili spekülasyonlar vb.).

Örnekler: Hertz, Einstein, Cuvier.

II. Bilimlerde muhayyilenin kullanımının analizi:

A. Basit örnekler: Problemler.

1. İlham veren muhayyile (kötü disiplinli).

2. Teorik bir analize adım adım eşlik eden ve onsuz yapamayan bir muhayyile.

Yani, sorunun ne olduğunu keşfetmek muhayyileyi disipline etmek demektir.

B. Sistematik buluşun ne olduğunu anlamaya çalışalım.

Örnek: Işığın araştırılması (Descartes, Huygens, Fresnel).

Yapılan şey, gözlemlenen etkilerin yeniden yapılandırılmasını ve giderek daha karmaşık hale gelmesini sağlayan en basit analogiyi aramaktır.

Diğer örnekler: Hertz, elektrik üzerine çalışma.

Sonuç: Muhayyile kontrol altında tutulması gereken bir engel.

III. Edebiyatta muhayyilenin analizi:

A. Nesir: Bir hikaye yazımı kontrolsüz bir muhayyile talep etmez veya en azından kişi hayal gücünü zorlarsa başarılı olamaz. Hikaye, asi bir muhayyileyi kontrol etmenin bir yoludur; düşüncelerle onu kontrol eder.

B. Şiir: Muhayyileyi kontrol etmenin bir yolu (ritim, kafiye).

Sonuç: Fenci hayal gücünü terbiye eder; sanatçı ruh ve beden arasında uyum tesis eder.

Cesaret

Cesaretin aldığı temel formlar nelerdir?

Ortak noktaları var mı?

A. Cesaretin bir biçimi, ister aktif olsun (savaşa girenlerin durumunda) ister pasif (işkenceye direniş, faşizme direnenler), tehlikeye maruz kalmaktır.

B. İkinci bir tür, tehlike ve acı çekmenin karşısında soğukkanlılıkla ve sakin kalmaktır (kendini kontrol etme).

C. Üçüncüsü, her tarafın tutkuyla çevrili olması durumunda sakin olmaktır.

D. Bu farklı biçimler için ortak olan ilkeye göz atalım. Buradan Platon'un tanımına ulaşırız: "Korkulan ve korkulmayan şeylerle ilgili gerçek bir kanı."

Sonuç: Cesaretin diğer erdemlerle olan ilişkisini araştırmak gerekir.

Sadece bir çeşit cesaret olduğu fikrine değil, aynı zamanda yalnızca bir çeşit erdem olduğu kanısına varılır, o erdem de kendinin farkında olma ve kendine hakim olmadır.

İntihar

1. Tanım: "Fikirle tasarlanarak yapılan, ölümle sonuçlanacak her eylem."

2. Farklı çeşitler:

A. Vicdan meselesi olarak intihar: Ölüm cezasıyla karşı karşıyayken sahte tanıklık yapmayı reddetmek, bu anlamda bir çeşit intihardır. Kişi, hayatın, kendisini bir katil olmaya ittiğini hissettiğinde kendini öldürür (Alman anti-faşistler). Kendisinden önce başkalarının kurtulmasını sağlayan gemi kaptanının durumu.

B. Şeref için intihar: Duruma göre şeref için intihar önceki durumlara çok ya da az benzerlik gösterir. Örnekler: Cato, Sophonisba, Galois ve inanmadıkları savaşta savaşanlar.

C. Fedakarlık yoluyla intihar: Burada kişi yaptığı şeye inanır, başkaları yaşayabilsin diye kendini öldürür; genç Rus teröristler, Decius, Euripides'in trajedisinde Alkestis.

Fedakarlık yoluyla intihar eylemleri başkasının uğruna yapılabilir; o kişinin hayatının kendi hayatından daha değerli olduğu varsayılır ya da bu bir topluluk için yapılabilir: Ülkesi veya kilise adına. Öyleyse, halihazırda bir çaresizlik vardır: Kendi hayatımızın değerini başka bir şey için inkâr ederiz.

D. Çaresizlik yoluyla intihar: Bu durumda, kişi kendi hayatının değerini tamamen inkar eder.

Nedenler: Adaletsizlik, sıkıntı.

3. Analiz

A. Bir cürmün suçlusu veya suç ortağı olmadan artık yaşayamıyorsak ölümü kabul ederiz, çünkü bu cürüm eyleminde diğer varlık sadece bir araç olarak muamele görür.

B. Örneğin, Galois'in ölümü herkesin başına gelebilecek bir şey olarak düşünülemez.

C. Her insanın varoluş amacı, yeryüzünde mümkün olan en yüksek derecede insanlığı yaşatmaktır.

Her insan düşünceyi dünyaya yayma yeteneğine sahip olduğunu düşünmelidir.

Alkestis bu gücü Admetus'a devreder.

İdeali tamamlama araçlarını kendinde hisseden biri, başkasına da kendi kadar güveni varsa şayet, fedakarlıktan ölecektir. Ancak ahlaki hayat her zaman insanın kendisini ilgilendiren bir şeydir. Yani, kendimizi bir başkasından aşağı hissetsek bile, kendi içimizde bir güç sahibi olduğumuzu hissetmeliyiz.

Soruyu kendimize sormamalıyız bile, erdemli bir şekilde yaşayacağımızı belirtmeliyiz.

Bir başkasıyla olmak zorunda kaldığında, kişinin daima "Ondan emin değilim" demeye hakkı vardır. Euripides'te, asil kişinin korkaklar için öldüğü açıktır.

Soru şu durumda farklıdır: Toplumı kurtarmak için ölüm kabul edilebilir mi?

Başkalarının insan olarak yaşamasını mümkün kılmak düşüncesiyle ülkesi için ölen asker, intihar etmez. Ancak ne yaptığına dair çok net bir bakışa sahip olmak gerekir: Birinin ölümünün diğer kişilerin düşünmesini mümkün kılacağı açıktır. Bir insanın yaşamından önce gelebilecek tek şey, insanlığın bütününün yaşam koşullarıdır. Ölerек, insanların artık insan olamayacağı bir sistem altında yaşamaktan insanları alıkoyabilir miyiz?

Eğer kişi, korkunç olsa da insanın insanca yaşamasına izin veren bir rejimin önüne geçmek için ölürse, intihar sebepsiz olur; insanlara insan olarak yaşamaya izin vermeyen bir rejimden kurtulmak için ölürsek fedakarlıktan ölmeyiz; kendi içinde en kıymetli şey için ölürüz; çünkü her halükârda artık yaşamıyor olacaktık.

Sonuç: İlk intihar biçimi dışında, her türlü intihar yanlıştır.

Adalet ve Hayırseverlik

Genelde hayırseverlik gösteren birinin övülmeye layık olduğu düşünülür, sadece adil olan biri hiçbir şeyi hak etmez, adil davranmayan kişi ise mahkum edilmeyi hak eder.

Fakat bunun sebebi, ödevi dışarıdan bir bakış açısı ile düşünmemiz: Gerçek adalet talebi, her insanı bir amaç olarak düşünmektir (Kant).

Hayırseverliğin kıtası: "Kendinizi sevdiğiniz kadar komşunuzu sevin."

Dolayısıyla, ahlaki açıdan, bu iki kıtas örtüşür. (Sosyal anlamda, mahkemeye çıkmamak için yapılması gereken her şeyi yaptığımızda dürüst oluruz.)

Soyut Fikirler

Genel ve evrensel fikirler arasında açık bir ayrım yapmak gerekir. Örneğin, genel ya da evrensel bir daire fikri mümkündür. Bir çocuk, bir nokta etrafındaki düz bir çizginin döndürülmesiyle bir daire oluşturulduğunu anlamadığı sürece, yalnızca bir dairenin genel bir fikri vardır.

Bilginin gelişiminin, genel fikirleri evrensel fikirlere dönüştürmekten ibaret olduğu söylenebilir.

Hiçbir fikir tabiatı itibarıyla genel değildir.

Aslanın ne olduğunu tanımlamak için yeterli biyolojik bilgiye sahip olduktan sonra, aslanın ne olduğuna dair evrensel bir fikrimiz olacaktır.

Hakkında bazı görüşlere sahip olduğumuz, ancak inşa edemediğimiz şeyleri bir araya getirdiğimizde, yalnızca genel fikirler vardır.

Fikirleri yeniden inşa ettiğimizde, evrensel fikirlere sahip oluruz.

Bir saatin ne olduğuna dair bir fikrimiz var (genel bir fikir), tabii onu parçalara ayırıp tekrar bir araya getirmediğimiz sürece (bunu yaptıktan sonra, evrensel bir fikrimiz olur). Aynı şekilde, kaldırıcı ilkesini zihnimizde inşa ettiğimizde, onu bütün biçimleriyle tanırız; ona dair evrensel bir fikrimiz olur.

Soyut fikirlerden somut şeylere evrensel fikirler vasıtasıyla geçilir.

Örneğin, kaldırıcı için evrensel bir fikir varsa, kaldırıcı noktasının konumu vb. göz önüne alınarak herhangi bir kaldırıcı incelenebilir, ancak sadece kaldırıcının genel bir fikrine sahipsek bunu yapamayız.

Insan düşüncesinin saygınlığı, soyut olandan somut şeyele re evrensel fikirler aracılığıyla geçme kabiliyetinde saklıdır.

Bacon: "İnsanlar Yalnızca Doğaya İtaat Eederek Ona Hükmeder"

Giriş:

Genel anlamda insanın sefaleti ve büyüklüğü.

İnsan bazen dünyanın merkezinde kendisinin olduğu ve onun dışında hiçbir şey olmadığı gibi bir izlenime kapılabilir. Bazen doğa üzerinde büyük bir güce sahip görünür, bazense onun oyuncağı olur.

1. Hükmetme.

Erken çocukluk çağı: Küçük bir çocuk, ağılamalarıyla yönetir; bu sihir çağıdır; arzu, hem konuşma hem jestler vasıtasıyla nesnesini elde eder. Pagan duası, peri masallarında da bulunan bu büyülü karaktere sahiptir. Yetişkin zamanlarda bile yani bu modern zamanlarda, dünya hükmederek aydınlanır ve arzulanan yerler bize gelir.

2. Köleleşme.

Yine de ölüm her zaman her türlü tehlikeyle (bir yolculuk-taki kazalar, çöken evler, çığ, gök gürültüsü ve şimşek vb.) bizi bekler; hatta ölümü bir kenara bırakın, insan hastalanabilir. Bir başka deyişle, insan her zaman tutkuya av olur: öfke, üzüntü, can sıkıntısı.

Böylece, insan doğanın oyuncağıdır, görünürdeki gücü onu yanıltan bir şeydir; aslında bu güç kendisine ait değildir; ona verilir ve bilinmeyen bir nedenle alınır.

3. Sistematik çalışma fikrinin analizi.

(Spinoza: "İnsanın varlığını sürdürme gücü sınırlıdır ve dışsal nedenlerin gücü tarafından sonsuza kadar aşılmıştır.") Sahip olduğu bu küçük güçle insan, bu korkutucu güçler karşısında nasıl zafer kazanabilir? Düşünce güç değildir.

Gerçek örnekler üzerinde duralım: Hayvanların evcilleştirilmesi; bir atı bir engel koyarak kontrol edebilirsiniz (dizgin takmak zorundasınız); insan, nehirleri kanallarla kontrol eder; denizcilik -suya karşı koymak için bir dümen kullanılır; yelkenlerin seyri -rüzgara karşı yelken açarsak, rüzgarın kendine bırakılması durumunda rüzgarın götüreceği yolun tam tersi yönde manevra yapabiliriz.

Bu yüzden, doğanın gücünün asla kontrollü bir güç olmadığı, doğanın aslında bir şey dilemediğini görürüz.

Bu şartlı bir zorunluluktur; nedeni azıcık değiştirerek, so-

nuş üzerinde büyük bir değişim meydana getirebiliriz. Tamamen edilgen kuvvetlerde en küçük engel bir etkiye sahiptir; kuvvetin işlediği koşullardan biri değişirse, kuvvet zorunlu olarak değişir (kendi yapısında değil, ancak bizi ilgilendiren amaçla). Doğal olayları yöneten kanunlar aynı zamanda onların koşullarıdır; onların ne olduğunun farkına vardığımızda, doğayı kontrol edebiliriz.

Doğada bir düşünce olduğuna, yani insanınki gibi bir güç olduğuna inanırsak iki tutuma sahip olabiliriz; ya tabi kılmak ya da tabi olmak. Her iki durumda da o bizi yener ve köle oluruz.

Kuvvetle değil, ancak kurnazlıkla doğa üzerinde zafer kazanılabilir. (Bu fikir halk hikayelerinde tekrar ortaya çıkar; bir cüce, devı yener.)

Dolayısıyla, insan eylemi şöyle tanımlanabilir: Kurnazlıkla icra edilen eylemdir, ama dolaylı yoldan, yani fenomenin kendi üzerinden değil de şartları üzerinden icra edilen bir eylem, ve bu eylem kontrol içerir.

İnsan söz konusu olduğunda asıl mesele, enerjisini vakfetme değil, yöntem sahibi olma meselesidir. İnsanı güçlü kılan şey çabanın kendi değil çabanın yönlendirilme şeklidir.

Uyum olmalı. Dolayısıyla kişi itaat etmeyi bilmiyorsa güçsüz olur. Nasıl itaat edileceğini öğrendiğimiz ölçüde emir verebiliriz.

Hakikatin farklı alanlarda uygulamaları vardır:

A. Dış dünya: Burada daima hareketlerin dönüşümü meselesi vardır (daha önce bahsedilen örnekler).

B. İnsan bedeni: Bedenimize hizmet etmeyi öğrenmeliyiz, ona emir vermemeliyiz. Örneğin, kendi bedenimize şunları söyleyemeyiz: "Aç kalma!", "Kızarma!" vs. Bacon'ın ifadesi çileciliği kınar. Yapılması gereken şey, mevcut enerjiyi başka şeyler için kullanmaktır; tutku, ilgimizi çeken bir şeye direnmez, burada, başka yerde olduğu gibi, bu enerji dönüşümü meselesidir.

C. Toplum.

Huzur isteyen Napolyon Örneği, vb.

Sonuç: Zorunluluğun tanınması, yalnızca etkili bir eylem koşulu değil, aynı zamanda insan hayatını değerli kılan tek şeydir.

1. Kitap

Sokrates: "İki insanı ele alalım, biri tamamen adil ve kendini adalet hariç her şeyden soyutlamış (hatta adil olma ününden bile soyutlamış) olsun, diğeri de bütün hayatını adil bir insan olarak geçirdiği düşünülen ama adil olmayan biri olsun. Onları yargılayacak bir Tanrı olmadığını varsaydığımızda, hangisinin daha mutlu olduğunu öğrenelim."

Fakat, adaleti ruhta inceleyemeyeceğimiz için, devlette inceleyeceğiz.

(*Devlet*, siyasi bir metin değildir.) Devlet üç sınıfa ayrılabilir: 1. Bilgeler; 2. Savaşçılar; 3. İşçiler. Platon, her sınıfa karşılık gelen erdemi arıyor:

1. Devletin bilgeliği, onu yönetenlerin bilgeliğiyle ölçülür.
2. Savaşçının erdemi cesarettir.
3. İşçilerin erdemi ölçülülük (kontrol edilmesi gereken ihtiyaçlar).

Öyleyse, devlette bilgelik, cesaret ve ölçülülüğün ne olacağını biliyoruz.

Peki adalet ne olacak? Sokrates, onu bu üç emir arasında bir ilişki ve uyum olarak tanımlıyor.

Platon, ruhta, devletin üç sınıfına karşılık gelen üç ilke bulur: İkinci yani akıl ve üçüncü yani arzu karşı karşıya geldiğinde, birinci yani gazap (Θυμός), daima ikincinin tarafını tutar; aklın arzuyu yönetmesinin sebebi budur.

Kendimize şiddetle muamele edersek şayet yapılması gerekenleri yapmaya kendimizi ikna edebiliriz. Gazap, sadık bir köpeğin davrandığı gibi davranmalı. Adalet o halde şudur: Kararları veren akıldır, aklın emirlerinin yerine getirildiğinden emin olan cesarete dönük gazap unsurudur; itaat eden arzulardır.

Her ilke kendi yerinde meşrudur. Örneğin, arzu yargı oluşturmaya kalkarsa, aklın işini yapmış olur.

Sokrates, adalet ve adaletsizliğin ne olduğunu bulduktan sonra adaletsizlik biçimlerini incelemeye devam eder. Platon'un adalet ve adaletsizliği tamamen içsel bir şekilde tanımladığını unutmayın. Ne yaparsak yapalım, bu iç uyum sağlandığı sürece yapılan şey doğrudur.

6. Kitap

Platon, yalnızca filozofların görebildiğini söyleyebileceğimizi düşünür. (Fakat Platon dış dünyayı inkar etmez.)

Bir filozofun nitelikleri: Tüm erdemlere sahip olmalı. Şehrin yönetimi filozoflara emanet edilmeli. Ancak herkes filozofların bunu yapamayacağını söyleyecektir.

Platon'un cevabı gemi benzetmesidir.

Platon'un siyaset hakkındaki görüşlerini gerçek anlamda bu örnekte bulabilirsiniz. Geminin sahibi, devletin meşru sahipleri olan kör kitleleri temsil eder; onlar iktidarı birine teslim etmek zorunda. Burada çok önemli bir soru geliyor: Bir toplum bilimi var mı?

Mürettebatı öldüren, kaptanı sarhoş eden, gemi sahibini belagat sanatıyla baştan çıkaran ve kendilerini yemeğe ve eğlenceye kaptıranlar için böyle bir bilim yoktur. Gemi sahibini istismar ederler ve yıldızları incelemenin onların çıkarına olacağından da habersizler.

Toplum bilimi, sarhoş pilotların hepsini derhal ortadan kaldıracaktır. Ancak, hayatlarını hırs ile idare edenler, bir toplum biliminden korkarlar ve ayrıca filozofların sayısı azdır çünkü eğitim sebebiyle yoldan çıkmışlardır.

Zengin bir şekilde bilgi ile kutsanmış olan gençler için en büyük ve belki de tek tehlike toplum görüşüdür (toplumsal ölçekte sofistlerin görüşü). Günümüzde toplum üzerinde büyük bir izlenim bırakma araçları özellikle güçlüdür. Eğer kişi kendine soru sormaz ve eleştirel bir tavır takınmazsa o zaman toplumdaki sofistler yüzünden yoldan çıkar. Bizi durduran bir başka engel ise zulümdür.

Insan kalabalığı çok içgüdüsel tepki veren ve tamamen koşullandırılmış çok aktif, büyük bir canavardır; kitlelerle başa çıkılmasını sağlayan bir bilim var. Büyük politikacıların şansı, gelecekte büyük canavarın ne isteyeceğini öngörmelerine bağlıdır. Büyük canavarın memnun olacağı "güzel", "iyi", "doğru" ve memnun olmayacağı "çirkin" ve "kötü" gibi şeyleri adlandıran bütün bir felsefe var.

Büyük canavarı evcilleştirecek birini bulabilir miyiz? Tüm toplumsal soru işte buna çıkar. Her halükârda, en azından eylem ve düşünce arasında bir ayrım yapması, büyük canavarın

dayattığı zorunlulukları bilmesi ve bunları erdemlerle yani adalet ve hakikatle karıştırmaması gerekir. Büyük canavar, çok güçlü bir kolektif muhayyileye sahiptir, ancak anlama yetisi yoktur.

Öyleyse, canavarın gücünün yetmediği şeylerin ne olduğunu öğrenelim. Matematiksel fikirler üzerinde hiçbir gücü yoktur. Sokrates bize filozofların nasıl bozulduğunu gösterir. Çevrelerindeki herkes onları iktidara talip olmaya zorlar. Felsefe satılır. Her şeye rağmen hâlâ gerçek filozof olanlar bunu belirli şartlara borçludur: Hastalık. Sokrates'in cini.

Bir muhafızlar sınıfının kurulması: Muhafızlar mükemmel ideali bilmek zorundadır. Kusurlu olan bir şey, hiçbir şeyin ölçüsü olamaz. (Bu ifade çok sayıda soruna uygulanabilir ve Descartes'ı özetler.)

İyi ideası, her bilgiye değerini teslim eder. İyi ideası olmaksızın bilgi sadece beyhudelik ve merak meselesidir.

Genel kabul gören mekanik erdem ideası, kendi içinde gerçek bir değere sahip değildir; tezahür alemine aittir.

Neden cesaret gösterdiğimizi, ılımlı olduğumuzu, neden adil olduğumuzu bilmemek mümkündür, bunların hepsi erdem gölgeleridir. Doğru kanı, düz bir yolda yürüyen kör bir adam gibidir. Doğru düşüncelere anlamaksızın sahip olanlar, düşünceleri yanlış olanlar kadar kördür. (Bunun hem bilimde hem de erdemde "şans" ile ilgisi vardır.)

Dolayısıyla, enerjimizi iyinin ne olduğunu aramaya harcayalım. Görünen nesneler için güneş ne ise ruh için o olan iyilik ne olabilir? Ona "Tanrı" diyebiliriz. Platon'un Tanrısı Descartes'ın Tanrısıdır: Tanrı bilinen hakikatlerin ötesinde: Değişmeyen hakikatler ise Tanrı, dünya ve kendimiz arasındaki ilişkinin sonucudur. Platon ve Descartes aynı varlığın iki yüzüdür.

7. Kitap

Mağara alegorisi.

Mağara dünyadır. Zincirler ise muhayyile.

Bizim gölgelerimiz, içgözlemlerimiz bildiğimiz edilgen durumlardır. Mağara bilgeleri, deneysel bilgi biçimlerine sahip olanlardır (tahminleri nasıl yapacaklarını bilenler, deneysel yön-

temler kullanarak insanları iyileştirmeyi bilen doktorlar, neler olup bittiğini bilenler vb.). Onların bilgisi bir gölgeden ibaret.

Platon der ki genel kabul gören görüşe göre eğitim, çocukların zihinlerine düşünce tıktırmaktan başka bir şey değil. Platon, her insanın kendi içinde düşünme yeteneğine sahip olduğunu söyler. Kişi anlamıyorsa, bunun nedeni bağlı olduğu zincirlerdir. Ruh acı, haz, vb. zincirlerle bağlandığında, şeylerin değişmeyen kalıplarını kendi aklıyla temaşa edemez.

Şüphesiz, mağarada matematikçiler var, ancak dikkatlerini onur, rekabet, çekişme vb. ile dağıtırlar.

Eğer kişi şeylerin değişmeyen kalıplarını anlayamıyorsa, bu bir zeka eksikliği değil, ahlaki dayanıklılık eksikliğinden kaynaklanır.

Şeylerin kusursuz kalıplarına dikkat kesilmek için, sürekli değişen ve ebedi olmayan şeylerden yüz çevirmeliyiz.

Gözlerimizin önündeki aynı dünyayı hem zaman bağıyla hem de ebediyet bağıyla görebiliriz. Eğitim, ruhu bakması gereken yöne döndürmek, ruhu tutkularından kurtarmak anlamına gelir.

Platon'un ahlakı şudur: "Mümkün en kötü hata olan kendini kandırma hatasına düşme!" Düşünme gücü, eylemlerimizle engellenmediğinde doğru davrandığımızı biliriz. Yalnızca açıkça düşünülebilen şeyleri yapmak ve yapılan şey hakkında zihni belirsiz düşüncelerle dolduracak şeyleri yapmamak: İşte Platon'un bütün ahlakı.

Gerçek ahlak tamamen içseldir.

Mağarayı terk eden adam büyük canavarı rahatsız eder. (Stendhal: "Tüm iyi muhakemeler saldırıya neden olur") Akıl, doğası gereği saldırır, düşünme ise mağaradaki insanları rahatsız eder.

Kişi mağarada kalırsa, erdemin tüm dış kurallarını kolaylıkla gözlemleyebilir, ama asla erdemli olmayacaktır. Entelektüel yaşam ve ahlaki yaşam birdir.

Platon'un geçicilikler alanı dediği şey, tutkularımıza bağlı olan şeylerin alanıdır.

"Bende anlama yetisi yok" dememeliyiz: "Ben ruhun gözünü anlayacağım şekilde döndürebilirim" demeliyiz. Zihinlerin bu eşitliği bir görevdir, bir olgu değil. (Bkz. Descartes)

Bilge mağaraya geri dönmeli ve orada harekete geçmeli.

İktidara sahip olma hırsını taşıyanların değil, onu reddedenlerin iktidarı idare ettiği aşamaya gelmeliyiz.

Platon'un amacı, mağaradan çıkmak isteyenleri eğitmek için doğru olan bilgi formlarını bulmaktır. Bunlar:

Aritmetik, Geometri, Astronomi, Müzik.

Platon'un her tür bilgi biçimi hakkındaki ifadesi: "Onlar kutsal imgelerdir ve hakiki şeylerin yansımalarıdır", öyle ki görünen şeyler aslında görünüşün görünüşüdür; en azından biz mağarada kaldığımız sürece.

Kendilerini geometriye, matematik bilimlerine adanmışlar, varlığı kavrarlar ama bir rüyada olduğu gibi.

Dolayısıyla, bizzat düşünce sürecini hesaba katan, matematikten daha yüksek bir bilgi formu vardır. Bu da diyalektiktir. Maalesef Platon bize bu daha yüksek bilgi biçimi hakkında bilgi vermez. Sadece, diyalektikçilerin hangi niteliklere sahip olacağını söyler: (fiziksel ve zihinsel olarak) sıkı çalışıyor olmalı, yalandan ve sahtelikten nefret etmelidir.

FELSEFE DERSLERİ

SIMONE WEIL

Felsefeye giriş için bir el kitabı niteliği taşıyan *Felsefe Dersleri*, Simone Weil'in henüz 24 yaşında iken lisede verdiği derslerden oluşuyor. Genç yaşta ortaya koyduğu etkin eserlerle klasik bir filozof haline gelen Weil, bu derslerde, alışıldık sunum yönteminden farklı bir yöntem uyguluyor. Soyut fikirleri kişisel tecrübelerle ve hem edebi hem tarihsel referanslarla işliyor. Binlerce yıllık sorunları düşünürken güncel bilimsel çözümleri de tartışmaya dahil ediyor. Son derece kolay okunan bu dersler, 20. yüzyıl başından günümüze, felsefenin izleyeceği seyir açısından da temel bir eser.

ISBN : 978-605-7768-11-7

27 ₺ (K.D.V.'den muafdir)

 pinhanyayincilik.com

 [/pinhanyayincilik](https://www.facebook.com/pinhanyayincilik)

 [/pinhankitap](https://twitter.com/pinhankitap)